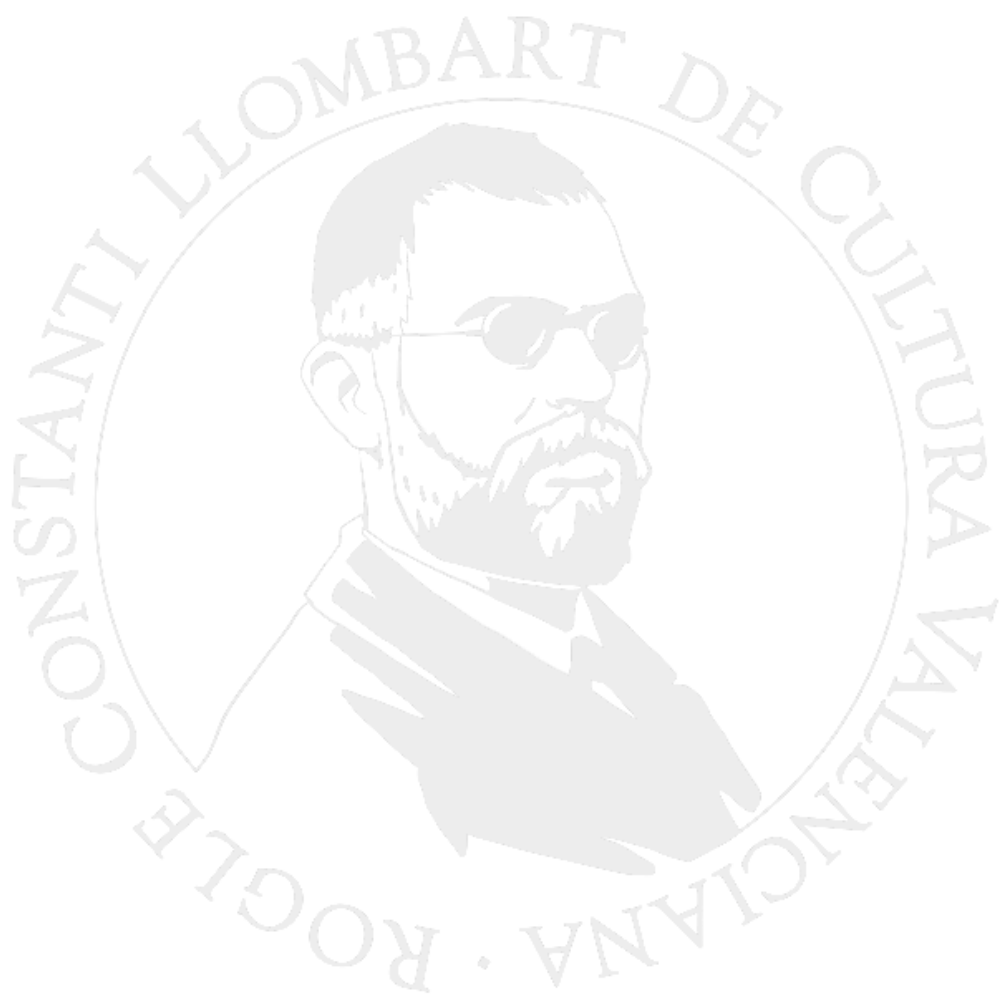

La ele geminada: una complicada inutilitat grafica

Antoni Fontelles

Juliol de 2025

Portada: Disseny de 3PES.

Edita Rogle Constanti Llobart

Juliol de 2025

INDEX

ABREVIATURES I SIGLES / 5

AGRAÏMENT / 5

1. EL 'SÍNDROME DE COLON' / 7

2. ELS CANVIS ORTOGRAFICS / 10

3. LA FONÈTICA / 13

3.1. El paradigma catalaniste

3.2. La festivitat del 'punt volat'

3.3. El paradigma valencianiste

4. L'INSEGURITAT GRÀFICA / 22

5. DUBTES DELS EXPERTS / 25

6. UN CURIOS CASTELLANISME / 29

6.1. L'ús residual en castella

7. ETIMOLOGIES I HIPERCORRECCIONS / 32

8. MATISOS SEMÀNTICS ORTOPÈDICS: VILA / VIL·LA / 34

9. EL NORMATIU PAL·LI I L'ANTÍTESIS: ESTELA / ESTRELA / 36

10. UN REPAS –NO EXHAUSTIU– A LA CASUÍSTICA / 41

11. L'EXTRAVAGANT CAS DEL FRANCES / 66

11.1. Oposició forma actual / formes antigues

11.2. Oposició forma actual / etimologia

11.3. Concordança entre la forma actual i l'etimologia / variants antigues

11.4. Concordança entre la forma actual i la forma antiga / etimologia

11.5. Oposició forma actual / forma antiga i etimologia

11.6. La recuperació dels grups dobles

11.7. L'escriptura no és la fonètica

12. UNA NORMA PER ALS NATIUS / 73

13. TRADICIO-ELIT / EVOLUCIO-POBLE / 78

14. LES TRAVETES ORTOGRÀFIQUES / 82

15. CONCLUSIONS (PROVISIONALS) / 85

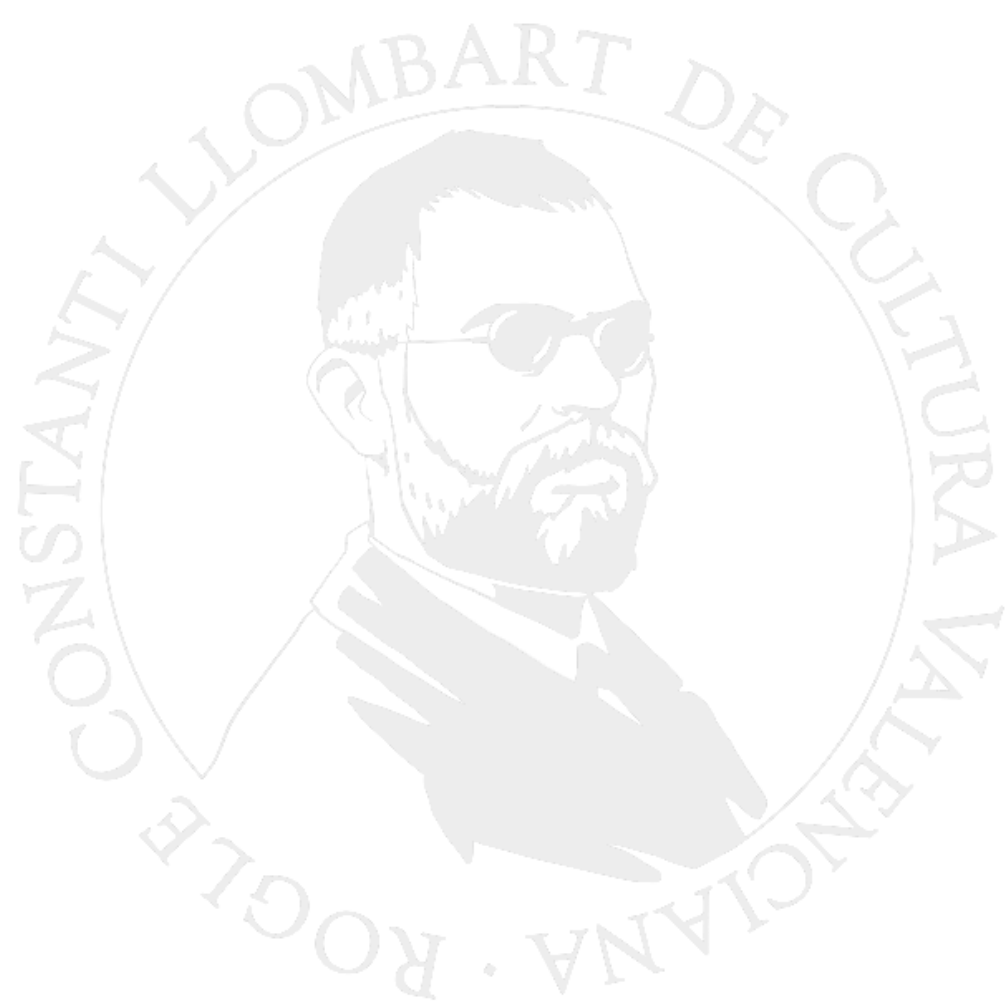
15.1 Estructuració del lèxic comentat

15.2. Solució a dos problemes

15.3. Un procés autocton i convergent

16. INDEX DE PARAULES / 90

BIBLIOGRAFIA / 92

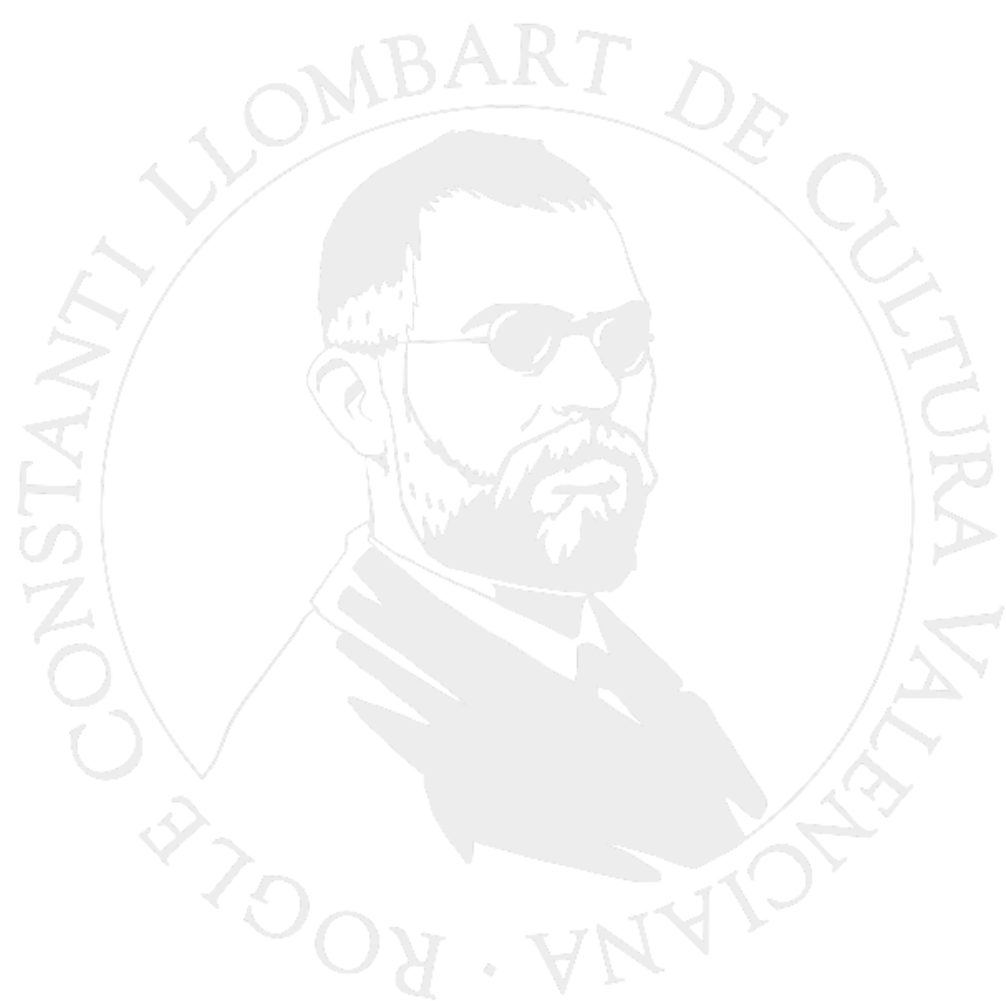

ABREVIATURES I SIGLES

AVLI (Acadèmia Valenciana de la Llengua)
CIVAL (*Corpus informatitzat del valencià*, AVLI, en línia)
DCVB (*Diccionari català-valencià-balear*, Alcover-Moll, en línia)
DGLIV (*Diccionari general de la llengua valenciana*, RACV/Voro López, en línia)
DHIVAM (*Diccionari històric del idioma valencià modern*, Ricart Garcia)
DIEC2 (*Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, es de referència)
DOPV (*Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*, AVLI)
DNV (*Diccionari normatiu valencià*, AVLI, en línia)
DRACV92 (*Diccionari. Valencià-Castellà. Castellà-Valencià*, RACV, 1992-1993)
DRACV04 (*Diccionari ortogràfic. Valencià-Castellà. Castellà-Valencià*, RACV, 2004)
GNV (*Gramàtica normativa valenciana*, AVLI, 2006)
IEC (Institut d'Estudis Catalans)
it. (italià)
N32 (Normes del 32, Normes de Castello)
NdC (Normes de Castello, Normes del 32)
NdP (Normes d'El Puig, Normes de la RACV)
prov. (provençal)
RACV (Real Acadèmia de Cultura Valenciana; ha tingut anteriorment els noms de Real Academia de Cultura Valenciana, Academia de Cultura Valenciana i Centre de Cultura Valenciana)
RAE (Real Academia Española)
v. (vore)

AGRAÏMENT

Agrair a Juli Moreno i a Josep Peiró el temps dedicat a la lectura del text per a millorar-lo i trobar els pocs o molts errors que hi havia. Del contingut i de les errates que queden el responsable soc yo.
L'autor.

La ele geminada: una complicada inutilitat grafica

Antoni Fontelles

1. EL 'SINDROME DE COLON'¹

No, no existix una patologia denominada 'síndrome de Colon'. Tampoc me referixc al síndrome de Reiter, una varietat d'artritis que pareix confirmat que va patir l'insigne navegant, sino al fenomen sicosocial que es dona quan u afirma haver trobat un territori (en este cas: les ameriques / les indies), un virus, una llei cosmica, una relacio entre dos cultures llunyanes... i ho proclama als quatre vents principals, per a que s'entere el mon; pero el temps, un major coneiximent o els avanços científics mos mostren que no es aixina, que es una ilusio gnoseologica. Estem davant d'una manifestacio d'adamisme inconscient la major part de les voltes, derivat d'una absencia o insuficiencia involuntaria; pero hi ha unes atres voltes en que l'adamisme ignorant deriva d'una falta d'interes o d'una negligencia personal, i este te mes dificil justificacio. En el segle XV, Colon –ell ho desconeixia: es adamisme inconscient– fon redescobridor d'aquelles noves terres occidentals, ya que unes centuries abans havien passat per alli pobles escandinaus d'Europa com els viquincs, cosa que se sap ara per les restes localisades en Terranova (Canada), en la costa est nortamericana.

En el cas de la ele geminada o doble (les usare indistintament), no pretenc ser un 'colon' mes al constatar que es un so –alveolar lateral sonor doble– perdut en la llengua valenciana des de fa sigles, que es l'hipotesis que intente demostrar / corroborar. Hauria de dir nomes 'mostrar' porque no cal ser molt espavilat per a advertir que no hi ha valencianoparlant que articule tal so (ni sonorisant ni apichat) fora de les assimilacions vives i conegudes de <tl> (gual-la, mol-le, espal-la, vel-la... i

¹ Un resum-avanç d'est articul es publicà en la uep d'Accio Nacionalista Valenciana (Fontelles 2021).

derivats). La pronunciació doble o allargada la podem trobar en algun sabut i poc mes.

En les Normes d'El Puig (1979) ya s'eliminà esta grafia (RACV 1981: 49-53), que havia reaparegut en les Bases de Castello (1932) i en les quals s'ha fonamentat la normativisació-catalanisació posterior (oficialitzada per la AVLl en 2001). No ho inventarem, ya ho havien constatat per escrit Lluís Fullana i Josep Nebot a principis del segle XX i també els lexicògrafs valencians del XIX i del XX, en aquelles paraules que supostament portaven o mantenien el so.

En la tendència sicosocial que he denominat 'genuïnisme' (Fontelles 2020) trobe que hi ha algun moviment d'inquietut per esta qüestió. U dels valedors-difusors públics d'esta corrent sociolingüística (dubte si passa d'una constatació intrascendent), Leo Giménez, anunciava que en un futur tractaria de les 1600 paraules que hi ha en ele doble normativa, "que cap valencià ni català ha pronunciat mai de manera geminada, llevat d'algun/a essencialiste/a en cerimonials «filològics»" (*Levante-EMV* 5-4-2021: 48) i ho reiterà transcorregut casi un any (*Levante-EMV* 21-3-2022: 48), sense conseqüències pràctiques. Passà el temps de la retòrica –epidèrmica– i aplegà l'hora de la veritat en demanar l'opcionalitat de l'escriptura (*Levante-EMV* 13-2-2023: 48), i dos setmanes mes tart (*Levante-EMV* 27-2-2023: 44) suggeria la supressió total (la conseqüència lògica del raonament tècnic previ). Opine que li és aplicable el 'síndrome de Colom' per desvelar una pràctica idiomàtica constatada des de feya un segle llarg (Fullana i Nebot) i pel 'descobriment' d'una obvietat que ell, com a natiu valencianoparlant, practicava des de molts anys arrere. També podran comprovar, ell i qualsevol altre, que antigament ni ho tenien massa clar els l·literats del nostre segle d'or ni tampoc els anteriors ni els posteriors. Me (mos) queda el consell que algun dia els de la central (IEC) es donen compte i rectifiquen, i els de la sucursal (AVLl) ho reboten-retuitegen. En açò pot passar com ha passat en els diacrítics: les desenes d'accentos que n'hi havia s'han transformat en 15 per un 'milagre': l'activació del criteri 'context' en la distinció semàntica. Es dir, si a 'el campanar es alt' li apliques 'context', és obvi que no cal accentuar el verb 'és' per a distingir-lo del pronom 'es'; crec que ningun valencianoparlant confondrà les dos formes

homografes i homofones 'es' verp / pronom, i aixina es en les 15 parelles que han deixat vives les autoritats idiomàtiques). Mai es tart per a advertir que la retallada gràfica de la geminació no perjudicaria la llengua ni comunicativament ni funcionalment i facilitaria molt l'aprenentatge. Aixina ha ocorregut en la supressió de la pràctica totalitat de diacrítics. Casi ningun usuari ha guardat dol per la 'perdua' gràfica superflua. En els dos casos, s'elimina una considerable dificultat innecessària.

Fa temps que volia haver revisat esta qüestió ortogràfica punchosa, aspra, rebel, esvarosa, idiosincràtica, extravagant, inútil i incomprensible. ¿Per qué tanta adjectivació? Se la mereix, al no practicar-se i haver-se perdut en la memòria dels segles de l'evolució (per ser un fet de llengua)... es una sort (o tindre un bon traductor-corrector a mà) no errar en algunes de les 1600 paraules que la porten, segons Giménez. M'he de refiar perquè no les he contades.

El problema no radica en 'saber-se-les', cosa altament improvable o impossible, sino en que no responen a criteris clars i n'hi ha algunes tan tan 'delicades' que se te n'escapen en un sospir, com trobe que també se'ls n'escapaven als nostres autors aureus. Poca novetat. En defensa de la supressió dire que la major part són de llenguages especialisats –sense casi repercussió en la parla diària– i són tan inusuals que algunes ni les coneixia –motiu pel qual es necessita el recurs del corrector-diccionari–.

Me jogue lo que vullguen que els correctors de les proves oficials de valencià usen plantilles perquè no se les saben.

2. ELS CANVIS ORTOGRAFICS

Sense descobrir res, ja fa uns quants anys apuntavem que la principal rao per a la variacio grafica en una llengua obedix a l'evolucio fonetica (aixina ocorregue en el pas del llati als protorromançs) i aquella sempre va darrere d'esta (RACV 1981: 6-7). Hem d'entendre que aço es produix en els usuaris d'un lecte, que no es la llengua la que canvia motu proprio, i en una relacio oralitat-escritura que te moltes cares i es prou complexa (Catach 1996, Cooper 1997, Blanche-Benveniste 1998, García, Ricós i Sánchez 2012).

Es coneiximent acceptat i compartit que les novetats sorgixen en l'expressio oral i tarden decenis en plasmar-se en l'expressio escrita porque esta es mes conservadora. Per eixemple, en valencià, la desaparicio grafica de la <d> en les terminacions -ada, -ades es troba ben documentada des de la segona mitat del sigle XIX (Garcia 2006, v. 'cantada', 'cornada'; Martí 2006, v. 'nuvolada', 'passadeta'; Ribelles 1978: 56 'carcallá', 58 'destarifá', 60 'agrá', 61 'esprá'...), pero no son escassos els eixemples anteriors, en la primera mitat: 'punchaes' (1820), 'camá' (1837), 'bugá' (1840), 'repicaes' (1840) 'dinaes' (1841), 'ullaeta' (1845), 'fanecaes' (1847)... (DHIVAM). I es raonable creure que la desaparicio oral fora prou prou anterior com provarien usos singulars: 'fanecá' (1608), 'cansá' (1743), 'camallá' (1768), 'l'axá' (l'aixada; c. 1400, si no es un error) o el primerenc 'parahis' / 'paraïs' (1394) (< paradisus) (totes en DHIVAM). Corroboraria esta tendencia la perdua en uns atres casos (sufix -ador, a) com 'esmolaor' (1847), 'insultaora' (1860), 'filaor' (1864); unes atres consonants intervocaliques (-g-) com 'ahulla' (1752), 'ahulles' (1759), 'ahuelo' (1787), 'sinahuotes' (c. 1790) (totes en DHIVAM), 'haüt' (hagut) (1327, CIVAL), tambe l'abundant i ben documentada forma verbal 'sia' (siga); o llinages actuals com 'aullo' (agullo) o 'beüt' (begut).

Simplificant el proces 'natural': en un primer moment naixen com a 'desviacions' o 'aberracions' idiolectals o sociolectals respecte a la norma o a la tradicio, en acabant algunes d'estes innovacions s'estenen –perque es consoliden i perduren–, mentres que unes atres tenen una vida efimera i desapareixen, algunes deixaran testimoni i unes atres s'envolaran.

A banda de l'evolució fonètica –ràpida o lenta–, hi ha unes altres variables clarament retardatàries que incidixen en el procés i que estan relacionades en el poder (persones), en l'institucionalització (entitats) i en la disponibilitat material. Les manifestacions són la tradició (els hàbits de l'escriptura), l'etimologia (la preservació de grafies-sons) i les lletres; totes elles solen actuar com a forces que frenen el canvi escrit (RACV 1981: 6-7). Especialment significatiu és l'aspecte material, l'existència (millor dit, l'inexistència) de lletres-figures per a representar les novetats fonètiques en un sistema carent d'elles. Esta insuficiència es produeix en alguns sons palatals en el pas del llatí als romanços o en l'adaptació de determinats romanismes a l'arap, en concret els que tingueren una <p> o una palatal lateral <ll>, absents en esta llengua (Barceló 1983: 190-196, en una nota de la p. 190 informa que els toponims començats per <p> no són d'etimologia arap; Xaverio 2022: 198; i de forma més extensa i completa Peñarroja 2022: 159-195). No comprendre este procés adaptatiu de les velles formes als nous sons genera problemes importants en dialectologia històrica.

Per a que es veja la pressió etimològica (activada per persones, institucions o modes), el castellà primitiu i medieval disponia en posició intervocalica d'una oclusiva labial sonora –en realitzacions fricatives– ('recibo', 'cobrar') i una fricativa labial sonora <v> ('amava', 'cavallo'), que es confongueren en el segle XVI en favor de la [b]. Serà en el segle XVIII, de la mà de la Real Academia Española (1713), quan es restauraren distincions gràfiques perdudes com 'caballo', 'amaba' (Menéndez 1980: 114); la RAE: "optó por atenerse a la etimología: *b* cuando en latín hay *b* o *p*; *v* cuando el latín tiene *v*; y en palabras de origen dudoso, preferencia por la *b*; de este modo proscribió *cavallo*, *bever*, *cantava*, *boz*, *bivir*, en beneficio de *caballo*, *beber*, *cantaba*, *voz*, *vivir*." (Lapesa 1980: 423). Açò no significà recuperar la distinció fonètica, que no existia ni llavors ni en l'actualitat (en andalus hi ha oposició bilabial / labiodental però de forma irregular, inclús en un mateix parlant –Zamora 1974: 322–). Est i alguns altres són els problemes de l'ortografia castellana que alguns gramàtics intentaren resoldre en novadores solucions, però quedaren en desig. Per si algu ho pensa ho aclarixc, el fracàs no es produeix per l'acientificitat de les propostes, sinó perquè "novedades y vulgarismos tropiezan desde el siglo

XVIII con la barrera de las normas establecidas que son muy lentas en sus concesiones” (Lapesa 1980: 419). Es l’expressió de la tensió permanent entre els planificadors conservadors (etimologistes, el codi gràfic és un símbol) i els renovadors (fonetistes, el codi gràfic és funcional, és un instrument), i que es resol majoritàriament a favor dels primers. En el nostre entorn immediat només està l’italià com a exemple exitós dels segons (per a una visió més extensa en el castellà, v. Echenique i Martínez 2000: 80-114).

En el cas que m’ocupa, cabria la possibilitat que hi haguera una duplictat formal (ll-l / l·l) a causa del divers origen del so, és dir, que la variació correlacionara en la ‘patrimonialitat’ del terme (palatalització o simplificació de lle geminada) o en el ‘prestam’, cultisme o semicultisme, (manteniment de la geminació). Però com es veurà en l’exemple aportat no és així, puix que els dobles no responen a aquesta condicionalitat (patrimonialitat / cultisme), sinó a una suposada fonètica. I la variabilitat intraautorial desconfirma que hi haja una articulació simple i una geminada mantinguda durant segles fins a l’actualitat.

3. LA FONETICA

3.1. El paradigma catalaniste

La gramàtica de Carles Salvador ya mos parlava de la duplicació gràfica de la <l> (Salvador 1974: 13, 17) i de la pronunciació doble o allargada (Salvador 1974: 15, 22). L'importància atribuïda al grup consonàntic –heterosilàbic– es tal que li dedica una lliça, la 23, però pareix que es més per interès ‘prescriptiu’ que ‘descriptiu’: “Avui en part es pronuncia defectuosament, i quasi és impossible distingir pel so l'ortografia de les paraules amb *l* o amb *l·l*.” (Salvador 1974: 65). L'explicació continua en unes poques regles basades en l'etimologia i en l'evolució d'uns prefixos concrets (ad-, con-, in-) desapareguts per assimilació primitiva a la consonant següent, una <l>: “*ad-locució* = *al-locució* [...] “*Con-laborar* = *col-laborar*”, “*in-lació* = *il·lació*”, i en unes llistes de termes freqüents (Salvador 1974: 65-67). Però no acaba aquí la cosa perquè encara hi ha un tema més, a on tracta els defectes de l'oralitat, “en el parlar valencià cal anotar com a vici de pronunciació la reducció de *l·l* a *l*. [,] que cal combatre per tal d'evitar la depauperació fonètica”; no content, reitera: “Com que en algunes comarques l'aviciament es tal que la *l·l* ha quedat reduïda a *l*, cal tenir a la vista la llista de mots més usuals” (Salvador 1974: 215), i es remet a lo dit en la lliça 23. No cal donar-li tampoc massa importància a la consideració pejorativa de la simplificació (“depauperació fonètica”, “aviciament”) perquè esta concepció de les normes es consonant en les corrents gramaticals prescriptives de l'època en que s'elaborà el manual. Encara que he citat l'edició de 1974, estes qüestions figuren ja en la primera, la de 1951.

Més prudent, i escuet, es Manuel Sanchis en sa gramàtica; es limita a dir que “Convé molt també pronunciar amb doble *l* les paraules amb grafia *l·l*, com: *al·legar* [**allegár**], *vacil·lar* [**vasillár**], *pal·li* [**páltis**], *novel·la* [**novétla**], *il·lustre* [**illústre**], *rebel·lió* [**rebeltió**” (Sanchis 1950: 87). Es dir, ‘conve’ perquè... no es fa. Mos ho torna a recordar, que correspon a paraules que porten el doble en llatí o en grec i afig una llista d'un centenar de termes (Sanchis 1950: 122-123). Ni menció de defectes ni de

vicis ni de depauperació fonètica, una senzillera recomanació d'ús, el 'conve' habitual d'este gramàtic.

Corroborar l'inexistència del so un estrany (no pertany al paradigma valencianista), el fonetista Tomás Navarro que realitzà un poc conegut estudi (1934) sobre el valencià l·literari, sent el subjecte experimental un alumne seu, Manuel Sanchis. A l'analitzar els sons alveolars afirmava: "De todos modos la velarización de la / valenciana no parece alcanzar un grado tan marcado como en catalán [...] la / valenciana no deja de conservar en la pronunciación de S. [Sanchis] el contacto apicoalveolar. Tiene también este sonido la doble /l/ en *mol·le* [**mótl·te**], *espal·la* [**espát·ta**], *vel·lar* [**vet·tár**]; en cambio la grafía culta /l/ es pronunciada corrientemente por S. [Sanchis] como una simple l: *intel·ligent*, *il·lustre*, *vacil·lar*, etc." (Navarro i Sanchis 1934: 134-135). No anem a dubtar d'un gran filòleg (Tomás Navarro) ni d'un gran catalanista (Manuel Sanchis) a l'hora de descriure l'articulació d'una consonant o d'un dígraf. Aclarisc que els tres exemples de so doble corresponen a etims diferents de <ll> llatina; en concret: <t'l> (motulu), <t'l> (espatula) i <g'l> (vigilare).

En el mateix esperit normatiu de Salvador, Enric Valor apunta l'existència d'una alveolar lateral sonora geminada, representada per <l·l> i per <tl> (Valor 1979: 20). Recorde que la primera és la desapareguda i la segona la que encara es conserva en algunes zones. La distinció grafèmica respon a l'etimologia, ja que la primera procedix de cultismes (Valor 1979: 77). Es limita a posar dos llistes i poc més, per la dificultat de donar regles generals. Quan tracta de les lletres compostes explica que les dos grafies mencionades representen el mateix so: "Consisteix llur articulació en una duplicació del so de / senzillera, com quan llegim, per exemple, *mil labors*, *el laboratori*" (Valor 1979: 28).

Seguint la costum i l'etimologia Francesc Ferrer mos diu que com en uns altres idiomes, aquí també hi ha <-l·l->: "són mots erudits o savis i conservar-los amb l'ortografia originària és una doble qüestió de cultura i tradició, perquè en la nostra llengua antiga sempre s'escriuen i pronunciaven amb / doble" (Ferrer 1994: 71) Observe's els criteris aportats per al manteniment actual: cultura i tradició (la combinació és el prestigi, una consideració gens ni miqueta 'filològica'). O el reforç dels

anteriors: escritura i pronunciació. Contra la grafia antiga (en part) i la pronunciació (molt dubtosa) v. els apartats 6-10. Apunte que en el 1994 ya hi havia publicats facsimils de classics valencians que podrien mostrar-li la variabilitat grafemica i també un recull de cites especifices en RACV (1981: 51-53), pero com no llegia... Un poc mes avant reitera la conveniencia de la geminada: “Cal advertir que l’ús d’una / en lloc de /·/ és considerat una falta d’ortografia de molt poca importància, insignificant, sempre dispensable i tolerable, no puntua negativament, però cal reconèixer que el correcte ús de les /·/ dona categoria intel·lectual al més modest escrit” (Ferrer 1994: 72). Ya ho sabem, poc important pero si es fa be augmenta la ‘categoria’ del text, si la mona es vist de seda... es un oranguta.

Des d’aquells principis en que ‘convenia’ restaurar la fonetica geminada ha plogut molt, com se sol dir. Les normes no canvien en un tres i norres i hi ha recomanacions mes ‘modernes’, mes contemporisadores i un poc ambigües com la de Lacreu (1992: 45): “La ela geminada /ll/ espontàniament no es realitza com a tal, sinó com una ela simple /l/. Des d’un punt de vista formal, però, la seua realització és equivalent al contacte d’una /l/ en posició final absolut amb una altra a començament de mot: *el local, rèptil lent*. Cal evitar, en qualsevol cas, una pronunciació emfàtica que estraça² [desfigurar, destrossar] la paraula. I, en nivells poc formals –o quan hi haja dificultats per a aconseguir una pronúncia més o menys natural–, cal considerar preferible la realització simple de la /·/.”.

No s’alvança molt mes en la gramatica de la Generalitat Valenciana dirigida per Lacreu (1996). Allí es limita a mencionar el so alveolar lateral geminat i remetre a llistes de paraules començades per uns prefixos (al·l-, col·l-, gal·l-, il·l-, mil·l- i sil·l-) o acabades en alguns sufixos (-el·la, -il·la, -il·lar), i uns atres grups de termes que porten esta grafia (Lacreu 1996: 37-39). No diu si es pronúncia, si s’ha de pronunciar, si es un ‘invent’ o una reintroduccio, si hi ha tradicio de conservacio o de reduccio; res.

² El DCVB dona fonetica per a ‘estrafer’ en valencià, pero es una catalanada. Segons el CIVAL les primeres documentacions del terme son de Jesús Ernest Martínez (1919), Josep Giner (1935, 1950) i Enric Valor i Joan Fuster (1984).

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua despacha el tema breument. Cataloga com a propi del valencià estandard: “La pronunciació simple del grup l·l: *il·lusió* [iluzió], *novel·la* [novéla], *tranquil·litat* [tranquilítat].” (AVLI 2006: 30), perquè “La pronunciació geminada es pròpia de registres molt formals” (AVLI 2006: 30). Este criteri s’aplica també a l’alveolar palatal lateral <tl> ‘bitllet’, ‘ratlla’ (AVLI 2006: 30).

La duplicació escrita de <l> obediex a l’etimologia en els cultismes: “*al·licient*, *Avel·lí*, *Brusel·les*, *col·laborar*, *escarapel·la*, *gal·licisme*, *il·legal*, *il·lògic*, *il·lusió*, *mil·límetre*, *síl·laba*, *aquarel·la*, etc.” (AVLI 2006, 45).

Trobe que els destorba o els incomoda un poc esta qüestió i per açò es llimiten a curtes explicacions i mínimes constatacions, com fan Valor, Sanchis, Lacreu o la AVLI (com hem vist, no es el cas de Salvador, que s’esplaya un poc més).

Son els propis llingüistes catalans els que confirmen que tal articulació es ‘rara’. Badia explica que la norma oral es la simplificació i apunta als problemes dels parlants i, especialment, dels escriptors: “la verdadera dificultad en la ortografía de esta consonante [la ele] es la expresión de la geminada (l·l), porque, no existiendo prácticamente en el habla corriente, resulta imposible de fijar partiendo de la pronunciación, y obedece, en definitiva, a voces cultas que tienen // en latín o griego” (Badia 1975: 89-90). El gramàtic concreta la restricció extensional del ‘practicament no existent’: es conserva esporàdicament en certs casos (noms dona ‘carretel·la’ i ‘xarel·lo’) (Badia 1975: 89).

I serà un altre dels grans, el mestre Fabra, qui nos trau del dubte, primer, indirectament, justificant una adaptació catalana dels llatínismes i criticant als escriptors de finals del XIX i principis del XX: “Hom donava ja escassa importància a la conservació de certs grups, com *mpt*; era ja acceptada per molts la simplificació de la l doble; és a dir, no es combatia, ans tendia a consagrar-se la pèrdua de molts trets pels quals la forma catalana dels mots manllevats al llatí és diferent de la forma castellana” (apud Solà 1985: 88); i segon, directament, quan parla del procés: “Així mateix, no hauríem acabat gran cosa de restablir l’ús de l duplicada i de mantenir els grups *mpt* i *mpc*, si no ens esforçàvem a conformar la

pronunciació a l'escriptura pronunciant / duplicada, i *m* i no *n* en mots com *redemptor* i *redempció*" (apud Solà 1985: 88). Hauria d'estar clar per als que veuen 'aberracions' i rebusquen 'invents' en les NdP, inutilment, i no en troben en la normativisació fabriana. En general, no ho voran (Fontelles 2020: 104-110, 484-485) i si ho advertixen, 'científicament' ho ignoraran.

Solà explica que la nova normativa del català (la de l'Institut d'Estudis Catalans) es guiava principalment pels dialectes actuals, en segon lloc, per la tradició, i en últim, per l'etimologia, i transcrivía unes paraules del 'mestre', de Fabra, "Una grafia tradicional, una grafia que recolza sobre un fet de la llengua, **mai no hauria d'ésser modificada per consideracions de caràcter etimològic**" (apud Solà 1985: 80; el destacat és meu), que és precisament lo que no s'ha fet aquí (i en diversos casos que afecten al valencià), perquè en tots ells s'ha posat per davant l'etimologia, independent de que els parlants no articulen tal *so* o que la tradició no siga unànim (i no me refereix a que hi haja tres o quatre contraexemples, en son garbera). És una mostra més de la llingüística ideològica. Opinió diversa respecte a la pronunciació o no de la geminada tingueren gramàtics, filòlegs i institucions posfabristes: Joan Coromines, Lluís López, l'Assessoria de Didàctica del Català... (Solà 1985: 243, 248, 254).

Com es veu, en les NdP s'ha aplicat el criteri de Fabra (que és lògic i natural... el que ha seguit la llengua) a repel·lir de la normativisació fabriana oficial, que és incongruent (dir una cosa i fer la contrària).

3.2. La festivitat del 'punt volat'

Fa uns anys, en 2018, s'instaurà el 23 de gener per commemorar el punt volat, a imitació dels dies internacionals establits per les Nacions Unides o per uns altres organismes estatals. Aço es publicità en *InfoMigjorn. Butlletí digital sobre la llengua catalana* (num. 1360, 23-1-2018).

És un monogràfic de 24 pàgines en el qual es tracten qüestions referides al grafema i al signe intercalat entre les dos *es* per indicar la duplicació. Comentare els fragments que me pareixen més interessants o curiosos. En les citacions utilitzare només autor i pàgina.

Comencem per les paraules del mestre, Pompeu Fabra, en la reproducció d'un parell de 'converses filològiques', la 323 i la 391, de 1923. El gramàtic recorda els problemes que hi havia inicialment, en la renaixença, per a grafiar este so. Al principi s'usava el guio (per açò els exemples que utilitza Nebot, més avant, porten este signe), però no convenia perquè donava la sensació de ser dos paraules ('intel·ligent') i l'IEC adoptà finalment el punt volat ('intel·ligent'). Una de les seues preocupacions era que les eses anaren lo més juntes possible.

Escrigu: "Quan l'Institut es decidí a **restablir** la / doble en tots els mots erudits que la tenen en llur origen" (Pompeu Fabra: 3; la negreta es meua). Observe's la restitució perquè... no es pronunciava. I d'ací sorgí una recomanació als escriptors: "que es prenguin la pena d'aprendre la llista dels mots que cal escriure amb / doble. Els mots corrents que tenen / doble són en molt curt nombre, i no és pas gens difícil d'aprendre'n la llista" (Pompeu Fabra: 4). Provablement els 'mots' corrents ne són pocs, però els infreqüents en són molts.

En el proleg a la primera edició del *Diccionari ortogràfic* de l'IEC, ell destacava que els préstams cults llatins i grecs al català diferien respecte al castellà ('objecte' / 'objeto', 'absència' / 'ausència', 'col·legi' / 'colegio'...). La singularitat de la grafia es significava també per algun altre dels col·laboradors del bolletí però es que també es propia del llatí i dels romanços, encara que no porte el punt alçat al mig.

Argumentava la no articulació: "Modernament, però, sota la influència castellana [...] es manifestava en la llengua parlada una forta tendència a canviar la *m* del grup *mp* en *n* i la / doble en / simple [...] implicava la pèrdua quasi total d'un so català" (Pompeu Fabra: 16). Les afirmacions de Fabra són falses tant en els dos casos de simplificació consonàntica –l·l i mpt– (v. apartat 11) com en la 'modernitat' dels canvis. És cert que en castellà el grup <mpt> s'ha reduït a <nt>, però ampliant la perspectiva veiem que ocorre igual en el primitiu francès: *attentare* / *atemptare* > 'attenter' (1330-1332), 'atenter' (XV) (normatiu: attenter), *computare* > 'cunter' (1080), 'conter' (1172-1175) (normatiu: compter), *exemptus* > 'exant' (1260), 'exent' (XV) (normatiu: exempt, exempte), però –el cultisme– *assumptio* > 'assumpciun' (1119) (normatiu:

assumption). I també es produeix en aragones i en gallec. I en occità trobem: 'atemptar' i derivats (atemptaire, atemptat), però 'contar' i derivats (contament, contaire, contaralha) (Alibert 1977, v. 'atemptar' i 'contar'). Difícilment una evolució tan antiga en francès (v. 11.3.) pot ser atribuïble a influència castellana si veiem l'extensió ad unes altres varietats romàniques. I a més, estem parlant dels segles XI-XII.

Hi ha qui nos il·lustra de les raons del manteniment: "Pel que fa a la *ela* geminada, sí que és una grafia pròpia del català. El 1913 es va adoptar per motius etimològics i de pronúncia. Prové d'un so originari del llatí, però **actualment aquest so s'ha perdut** i la *ela* geminada es pronuncia com una sola *ela*" (Núria Puyuelo: 5; la negreta es meua). I si s'ha perdut... no pot dir que s'adoptà en 1913 per pronúncia, perquè es és segur que en aquell moment només era una recialla etimològica ¿no?

Preocupa, al no articular-se, la regulació de l'escriptura. Entre les pautes donades figura que apareix en paraules començades per <al·l-> ("al·legar"), <il·l-> ("il·lès"), <col·l-> ("col·loqui") (Núria Puyuelo: 5). Però hi ha qui fila més prim, la posarem en bona cosa de termes que comencen per <col->, <il->, <al-> ('col·laborar', 'il·lustració', 'al·ludir', però no en 'colera', 'ilerdense', 'alegria'). ¿I com saber si sí o si no?

I queda un poc de lloc per al discrepant que es pregunta si es pot suprimir la *ele* geminada (Josep M. Giralt: 16-19). Primer fa unes disquisicions (no massa exactes) sobre l'opinió de Fabra i argumenta que són erudits els exemples que justificarien l'escriptura de la doble *ele*, com a populars només donava –Fabra– "carretel·la i putxinel·li". Tanca el raonament: "Però si definitivament desapareix un so, un fonema, del parlar real de la gent, ¿té sentit forçar-ne la reintroducció amb una grafia que genera no pocs maldecaps (haver de memoritzar la major part de les paraules [o totes]; tenir cura d'escriure'n el punt volat tipogràficament complex)" (Josep M. Giralt: 18). I ho completa assegurant que fou una clavada de pota que encara carreguem hui en ella.

Tal volta en to humorístic, accepta l'autoritat de l'IEC i anuncia que vol promoure una 'iniciativa legislativa popular' per a suprimir la *ele* geminada.

Resumint, reconeixen que es tracta d'una restitució gràfica i fonètica perquè no es diu i en conseqüència havia deixat d'escriure's; assumixen que es un conjunt tan singular que no hi ha regles clares i, com a colofó, els parlants es fan un embolic (i com apunta algu dels autors, també certs personatges quan emfatixen els simples fins a convertir-les en geminades). Però com es tracta de llingüística ideològica, tirem avant.

3.3. El paradigma valencianista

En les conegudes per Normes d'El Puig, la primera versió de la codificació gràfica de la Real Academia de Cultura Valenciana (1979), ja s'excloïa la *ele* geminada. En la regulació d'aquest cas concret, en la disjuntiva evolució (fonètica) / conservació (etimologia) apostarem per l'evolució, perquè si la conservació tenia suport parcial de la tradició (textes primitius i autors clàssics), la primera en tenia tant o més i de la mateixa qualitat (antiguetat i classicisme). La supressió gràfica del fet de llengua es documentà en un altre estudi posterior (RACV 1981) aportant cites de propis i estranys.

No apareix com a grafia (l·l) ni en la primera gramàtica de Fontelles, García, Lanuza (1980), ni en les posteriors (1987, 1996). En la de 1987 es justifica l'absència: "La *ele* geminada (escrita l·l) ha desaparegut de la fonètica actual i, per tant, del sistema ortogràfic" (p. 61), i es repeteix en la de 1996 (p. 71). Tampoc es troba en la de Guinot (1987).

Boronat, en el llibre de fonologia, diu que "*NO te lloc en valencià la L geminada (l·l)*, que no respon a la pronunciació actual valenciana (alegar, no al·legar; ilustre, no il·lustre)." (Boronat 1998: 155-156). I en una nota explica que la *ele* doble llatina, d'articulació prolongada, es reduïa a simple darrere de vocal llarga o de diftong, en època imperial.

Per últim, tampoc es troba en la gramàtica de la RACV (2015: 91): "La *el* doble o geminada llatina (escrita en la llengua antiga // i modernament, en algunes propostes ortogràfiques, l·l) fa temps que desaparegué de la fonètica valenciana i, per tant, del sistema ortogràfic, tal com ha ocorregut en unes altres geminacions llatines, com *pp*, *ff*, *cc* o *nn*". Que no se confonguen els lectors, el dissimulat 'algunes propostes ortogràfiques' (desinformació) és només una i coneguda: les Bases de

Castello o la normativa de l'IEC (que son germanes bessones o si es preferix 'mare' i 'filla', per la prelación temporal d'una sobre l'altra).

Abans que tots nosaltres, nos guanyaren la paraula dos autors. Nebot (1894: 151): "Tampoco se dobla nunca la / en valenciano como se hace en Cataluña; no escribimos *il-lustrar, il-luminat*, sino *ilustrar, iluminat*." (al principi s'usava el guio i no el punt alt per a separar les dos lletres); açò ho ratificà uns anys més tard, Nebot (1910: 62): "Tampoco se dobla nunca la / en valenciano, como se hace en catalán; no lo necesitamos, puesto que nuestra prosodia no tiene *el* dobles". Fullana la considerava un arcaisme i un catalanisme en 1919 (Agulló 2002: 93) i diu que apareix foneticament en alguns casos: "*bullà, molle, espalla*" (Fullana 1915: 25), "*Bullà, balle, gualla, almella, molle*, etc. Que se pronuncien separadament: *Bul-la, bal-le*, etc." (Agulló 2002: 94). En 'mole', 'espala', 'amela', 'bale', 'velar', 'guala' i derivats, les NdP admeten la grafia <tl> o <l>, perquè no procedixen de doble *ele* grecollatines, sino d'uns altres grups consonàntics (t'l), (d'l), (j'l), (c'l) (RACV 1981: 26-27). En el cas de 'bula' (< bulla), és estrany que Fullana la done com a geminada (igual ha de vore en que antigament hi ha documentació de 'butla' per ¿hipercorrecció?).

4. L'INSEGURITAT GRAFICA

A banda de la falta d'una normativa conforme la coneixem hui, pareix clar que l'indistinció oral en els parlants-escritors de l'època antiga i clàssica deriva en un polimorfisme gràfic que afecta a autors diversos i a obres diverses del mateix autor. Per a que s'entenga millor, si un valencià migieval pronunciava 'prolec', 'pot' o 'sort', grafiava 'prolec', 'pot' i 'sort', esta seguretat de l'expressió oral es traduïa en una seguretat escrita. Per contra, si la grafia depenia de la 'tradició' o de la coneixença de l'etimologia llatina o grega, perquè fallava la fonètica, es normal que vejam moltes vacilacions impreses. Sens escorcollar massa, he seleccionat lliterats i obres per a contrastar, però no són els exemples més antics de reducció de les geminades.

Nota: en tots els casos les cites són conforme apareixen en el CIVAL, que no són reproduccions fidedignes perquè els originals no portaven el punt volat.

any	cita	informació bibliogràfica
1269	renunciaren a totes posicions e alegacions, e demanen sentència.	Martin de Azagra / <i>Llibre de la Cort del Justícia de Cocentaina</i> (CIVAL)
1269	renúncia a totes posicions e al·legacions e a tot ço que	Martin de Azagra / <i>Llibre de la Cort del Justícia de Cocentaina</i> (CIVAL)
1344	sia tengut sol·licitar aquella persona	Pere el Cerimonios / <i>Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios</i> (CIVAL)
1344	a servir sol·liciten e induguen	Pere el Cerimonios / <i>Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios</i> (CIVAL)
1344	de l'il·lustre rey de França germà	Pere el Cerimonios / <i>Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios</i> (CIVAL)
1344	de l'il·lustre rey de Sicília	Pere el Cerimonios / <i>Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios</i> (CIVAL)
1375	al·legan [al·legant] lo dret de la universitat	anonim / <i>Llibre de consells</i> , 1374-1375 (CIVAL)
1387	ignorància no puxe ésser alegada	anonim / <i>Llibre de consells</i> , 1386-1387 (CIVAL)
1395	pus resplandent que totes les esteles luent	Antoni Canals / <i>Valeri Maxim</i> (CIVAL)
1395	Si les estel·les cahien del cel	Antoni Canals / <i>Valeri Maxim</i> (CIVAL)

1410	vullau refrenar e temprar la sollicitud	sant Vicent Ferrer / <i>Sermons</i> , VI (CIVAL)
1410	mas devem leixar la sol·licitud	sant Vicent Ferrer / <i>Sermons</i> , III (CIVAL)
1435	e fonch rebel·lada a .XVIII. hores	Melcior Miralles / <i>Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim</i> (CIVAL)
1435	e tota sa terra se rebelà contra lo duch de Millà	Melcior Miralles / <i>Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim</i> (CIVAL)
1457	e primerament, molt excelent senyora	anonim / <i>Tremola la terra</i> (CIVAL)
1457	senyora molt excel·lent	anonim / <i>Tremola la terra</i> (CIVAL)
1460	fa la llocha, / sos fills colocha	Jaume Roig / <i>Spill</i> (CIVAL)
1460	Déu lo col·loque! / De fet, yo broque	Jaume Roig / <i>Spill</i> (CIVAL)
1490	molts dies eren passats en pau, tranquil·litat	Joanot Martorell / <i>Tirant lo Blanch</i> (CIVAL)
1490	gran benefici de pau e tranquil·litat	Joanot Martorell / <i>Tirant lo Blanch</i> (CIVAL)
1490	La selcitud de vostra senyoria e excel·lència	Joanot Martorell / <i>Tirant lo Blanch</i> (CIVAL)
1490	La excelència vostra que m'avia oblidada	Joanot Martorell / <i>Tirant lo Blanch</i> (CIVAL)
1490	tots los planets e les steles e il·lumina tot lo món	Joanot Martorell / <i>Tirant lo Blanch</i> (CIVAL)
1490	mereixedor de portar corona d'estel·les	Joanot Martorell / <i>Tirant lo Blanch</i> (CIVAL)
1493	vol e mana que lo il·lustre señor [sic] duch	Alexandre VI / <i>Alguns documents i cartes privades que pertanyeren al segon duc de Gandia</i> (CIVAL)
1493	la persona del ilustre senyor duch	Alexandre VI / <i>Alguns documents i cartes privades que pertanyeren al segon duc de Gandia</i> (CIVAL)
1495	me'n tornaré e·ls col·locaré	Joan Roïs de Corella / <i>Lo cartoxa</i> (CIVAL)
1495	en lo cel te coloque?	Joan Roïs de Corella / <i>Lo cartoxa</i> (CIVAL)
1496	en la tranquil·litat de les aygües	Joan Roïs de Corella / <i>Lo cartoxa</i> (CIVAL)
1496	stant l'ome en tranquil·litat de la sua pensa	Joan Roïs de Corella / <i>Lo cartoxa</i> (CIVAL)
1496	de vanes paraules hi inútils col·loquis	Joan Roïs de Corella / <i>Lo cartoxa</i> (CIVAL)
1500	desonestes col·loquis als qui volen venir	Joan Roïs de Corella / <i>Lo cartoxa</i> (CIVAL)

1585	un criat de sa excel·lència havia enviat	Pere Joan Porcar / <i>Coses evengudes en la ciutat y Regne de Valencia I</i> (CIVAL)
1585	ab les armes de sa excelència	Pere Joan Porcar / <i>Coses evengudes en la ciutat y Regne de Valencia I</i> (CIVAL)
1666	estava colocada esta preciosa joya	Gaspar Blay Arbuxech / <i>Sermo de la conquesta</i> (CIVAL)
1666	y es colloque en lo Temple	Gaspar Blay Arbuxech / <i>Sermo de la conquesta</i> (CIVAL)

Vista la mostra comparativa intraautorial i classica (no he triat secundaris ni actuals, només segles XIII-XVII) seria suficient per a justificar la supressió de la geminació, perquè la vacil·lació gràfica ha de tindre com a causa principal la simplificació fonètica arrematada o en marxa, sense dubte. Un procés que continuarà en les centúries posteriors fins l'actualitat. De totes les maneres, en els apartats següents hi ha comentaris més detallats (5, 6, 7, 8 i 9), la confirmació més extensa de la variació (10) i l'anàlisi d'un cas foraster –el francès– però aplicable al nostre (11).

5. DUBTES DELS EXPERTS

Fins ara eren l·literats valencians migevals, pero l'inseguritat grafica tambe es manifesta entre els normativisadors-experts (cosa no rara) en uns pocs casos que conec.

TRANQUIL < tranquillum

Esta paraula pertany a les que podem denominar 'dubtoses', perque es veu que ha provocat mes d'una discussio donat que s'admetia doble escritura. Aixina el DCVB diu que antigament tambe 'tranquil·le' i per al femeni hi ha dos opcions 'tranquil·la' o 'tranquila', com tambe apuntava en parlar de la formacio del femeni Sanchis (1950: 207) "*tranquil tranquila (i millor tranquil·la)*", sense raonar el 'millor esta que l'atra'. Uns anys mes tart canviarien les tornes, perque Ferrer (1956, 1970) nomes porta 'tranquil' / 'tranquil·la', com tambe la AVLl, tant en el DNV, en linea, com en el DOPV.

Com especifica el DCVB 'tranquil·le' es antic i era un adjectiu per als dos generos, ratificat per la documentacio del CIVAL. Es troba en el sigle XV i principis del XVI, pero mes avant apareix la distincio masculi / femeni. Vejam les variades possibilitats.

Com a masculi

any	cita	informacio bibliografica
1412	per tranquil·le repòs	anonim / La sentència de Casp (CIVAL)
1442	entenent al tranquil·le e pacífich estat	anonim ⁽¹⁾ / Curial e Güelfa (CIVAL)

⁽¹⁾ Mantinc l'obra com a anonima, conforme figura en el CIVAL, si be fa uns anys (2017) s'atribui l'autoria fonamentada a Enyego d'Avalos.

Com a femeni

any	cita	informacio bibliografica
1491	en tranquil·le e reposada mar	Joan Gerson / Del menyspreu del mon (CIVAL)
1496	de religió tranquil·le	Joan Roïs de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)

Com a masculí i femení en el mateix autor

any	cita	informacio bibliografica
1490	en tranquil·le pau e segur stament	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	en tranquil·le repòs desijen viure	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)

La forma femenina 'tranquil·la' alterna en 'tranquila'

any	cita	informacio bibliografica
1500	la primera és bona e tranquil·la	Joan Roïs de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)
1500	fa l'ànima tranquila de aquells	Joan Roïs de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)
1701	ab tranquila bonanza	Jaume Febrer / Trobes de mosen Jaume Febrer (CIVAL)
1910	era serena i tranquil·la	Bernat Morales i Sanmartín / Idilis llevantins (CIVAL)

Respecte a 'tranquil·les', hi ha poca documentació antiga (dos cites de Roïs de Corella) i la restant es actual, del segle XX (1911, Daniel Martínez Ferrando; 1919, Jesús Ernest Martínez Ferrando). Per contra, tota l'eixemplificació de 'tranquiles' es del segle XX.

Esta mutabilitat ortogràfica (i fonètica, segur) apareix també en el derivat 'tranquil·litat' (mes abundant) / 'tranquil·litat' (menor presència), segons l'informació del CIVAL.

any	cita	informacio bibliografica
1296	utilitat e tranquillitat dels habitants de la ciutat	anonim / Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de Valencia (CIVAL)
1307	a bon estament e tranquillitat de la dita Ciutat	anonim / Història de la cultura valenciana, 1 (CIVAL)
1347	romanga en pau e en tranquil·litat	anonim / Diplomatarí de la Unió del Regne de Valencia (1347-1349) (CIVAL)
1375	per ben de pau et tranquillitat de les dites parts	anonim / Llibre de consells 1374-1375 (CIVAL)
1400	fon feita tranquil·litat e bonança	Bernat Oliver / Excitatori de la pensa a Deu (CIVAL)

1410	La IIIª cambra és de tranquil·litat confortant	sant Vicent Ferrer / Sermons, V (CIVAL)
1410	romanguen en pau o tranquil·litat	anonim / Llibre de consells 1409-1410 (CIVAL)
1435	e ab tanta hamor de tranquil·litat	Melcior Miralles / Cronica i dietari del capella d'Alfons el Magnanim (CIVAL)
1460	esperant la tranquil·litat quieta	Joan Roïs de Corella / Les proses mitologiques de Joan Roïs de Corella (CIVAL)
1538	Ab esta oportunitat de tranquil·litat	Pere Antoni Beuter / Primera part de la historia de Valencia (CIVAL)

SENTINELA < italia 'sentinella'

Es u dels termens insegurs i canviants. El DNV dona 'sentinella' pero la remet a 'sentinel·la', mentres que el DOPV porta les dos sense remetre l'una a l'atra. Recorde que les dos obres son de la AVLl.

Naturalment, 'sentinela' es la que figura en els diccionaris valencians i valencianistes: Escrig ('centinela'), DRACV92, DRACV04, López... En Ferrer (1956) no consta i en Ferrer (1970) va la parella en significats supostament distints "sentinella. f. centinela, vela" i "sentinel·la. m. i f. centinela".

¿Quín es el secret d'este doblot? No es atre que l'autoritat, el DIEC2, nomes inclou 'centinella'... ¿i quí mos ho aclarix? El DCVB explica que la fonetica es [sentinéla] 'sentinella' per a l'oriental, [sentinélla] 'sentinel·la' per al balear i [sentinéla] 'sentinela' per al valencià.

Estes son les quatre primeres cites del CIVAL, les restants son totes contemporanees.

any	cita	informacio bibliografica
1661	y fent la sentinella se adormí	Joaquim Aierdi / Dietari (CIVAL)
1701	perquè centinela fasen	Jaume Febrer / Trobes de mosen Jaume Febrer (CIVAL)
1915	sentinella desvetlada	Joan Baptista [sic] Valls / Animetes predestinaes (CIVAL)
1948	Dos serveis d'un sentinella	Sidney Keyes, Josep Sanç Moia (trad.) / Dos serveis d'un sentinella (CIVAL)

CARAVEL·LA < italia ‘caravella’ < portugues ‘caravela’

Tenim un problemeta. Per lo vist, la grafia no ha segut sempre la mateixa, el DCVB li dona entrada a ‘caravela’ (porta eixemples en ele senzilla) i una de les variants es ‘caravella’. El DNV i el DIEC2 nomes porten ‘caravel·la’ (embarcacio antiga del sigle XV). Ferrer (1956) inclou ‘caravela’ (aci va la definicio) i ‘caravel·la’ (que remet a l’anterior, hem d’entendre com a forma principal). Els diccionaris valencians porten ‘caravela’ que es la forma majoritaria documentada. Passem als eixemples (hi ha variants com ‘calavela’ o rimes entre ‘caraveles’ i ‘veles’ i entre ‘estreles’ i ‘caravel·les’, molt utils per a la fonetica).

any	cita	informacio bibliografica
1435	una caravela carregada de forment	Melcior Miralles / Cronica i dietari del capella d'Alfons el Magnanim (CIVAL)
1450	metre en les dites galea, calavela e galiota	anonim / Un cami que no va dur a Roma (CIVAL)
1453	ab una caravela nova	anonim / Història de la cultura valenciana, II (CIVAL)
1460	naus, caraveles / sens rems e veles	Jaume Roig / Spill (CIVAL, DHIVAM)
1464	mestre de la caravel·la	anonim / Llibre de la col·lecta 1464 (CIVAL)
1468	per huna caravel·la	anonim / Llibre de la col·lecta 1468 (CIVAL)
1470	una caravel·la de portuguesos	anonim / Llibre de la col·lecta 1470 (CIVAL)
1487	les tres caraveles	anonim / Llibre de la col·lecta 1487 (CIVAL)
1492	de huna caravela de negres	anonim / Llibre de la col·lecta 1492 (CIVAL)
1500	patró de caravela	anonim / Llibre de la col·lecta 1500 (CIVAL)
1511	Exida de la caravel·la	anonim / Llibre de la col·lecta 1511 (CIVAL)
1525	entre naus, carraques, galeres, caraveles y galions	Pere Marti / Libre de antiquitats (CIVAL)
1585	zambres visquaïnes, caraveles y puials, 95	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat y Regne de Valencia I (CIVAL)
1952	nit plena d'estreles / -estelars caravel·les	Josep Maria Bayarri / Beneïda sigau! (CIVAL)

6. UN CURIOS CASTELLANISME

En acabant de tot lo expost, la AVLl manté, tant en el DNV, en linea, com en el DOPV, les grafies geminades, pero en fonetica d'ele simple (v. 'al·legar', 'intel·ligència', 'novel·la', 'col·loqui', 'il·lusió', 'il·luminar', 'al·legoria'...).

Per contra, el DCVB es inexacte quan en 'col·loqui' afirma que la pronunciació general (oriental, occidental, mallorquí i valencià) es geminada, perque el DNV, com he escrit, afirma que en valencià es simple; o mos mareja quan en 'il·lustrar' apunta la fonetica: "iɫɫustrá (Barc., Palma); iɫustrár (Val.). La pronúncia amb l simple predomina en la fonètica vulgar de totes les regions."; o mos dirigix al cultisme quan en 'bèl·lic' trobem: "Fon.: bétik (or., occ., val., bal.); la pronúncia béttik és la literària."; o mos fa dubtar de les transcripcions quan comenta 'il·luminar': "Fon.: iɫɫuminá (Barc., Palma); iɫuminár (Val.). La pronúncia amb l simple predomina en la fonètica vulgar de totes les regions, per influència castellana.", i dona com a variant 'illuménar' en Ausias March.

Ya sabem que –per ad ells– la geminada es la forma distinguida, la lliteraria, la culta, i la simple es la vulgar i es produix per influencia castellana com acabem de vore en 'il·luminar'. En 'apel·lar' ratifica l'argumentació, pero açò està llunt de la realitat perque la documentació aportada no ho corrobora: "Zo apela om lasmosna [¿l'almoína?] caridad mes que abstinencia" Hom. Org, 2, "Nos apela dolzament: Tornad-uos a mj" Hom. Org, 4v... no podem pensar que en les *Homilies d'Organyà* (finals del segle XII) la reducció foneticogràfica catalana fora ya d'influència castellana. Es dir, per mes raonable, hem de creure que es evolució pròpia... i també del valencià... com ho fon del castella i del frances.

6.1. L'ús residual en castella

No es descartable que en la reducció de la <-ll-> llatina poguera actuar el castella com a adstrat o superestrat, segons el segle del qual parlem, pero en l'època primitiva i migeval esta varietat romànica disponia d'un sistema prou complet de laterals: la senzilla, la doble i la palatal.

El segment <-ll-> palatalisà ben pronte, abans del segle XI (Lapesa, 1980: 168-170), en els diversos lectes peninsulars, inclosos els denominats 'mossaraps' (les varietats romaniques en territori musulma; si, les inexistents), com es el cas de Murcia (Galmés 1983: 179-180), Sevilla (Galmés 1983: 202-203), o Valencia (Peñarroja 1990: 356-367), "En conjunto, los datos, hecha una crítica de las grafías, son todos coincidentes en el sentido palatalizador que abarcaba probablemente las regiones de Lérida, Tortosa, Mallorca y Murcia, y quizá buena parte de los dialectos mozárabes" (Peñarroja 1990: 367; 2022: 737-753).

Hi ha alguns canvis fonetics mes regulars que uns atres (p. e. la sonorisacio de les oclusives intervocaliques); pero com son processos molt lents i de distribucio irregular sempre queden paraules que se n'escapen a l'accio innovadora, o segments idiomatics (formacions mes tardanes, entrades cultes, modes) que no complixen la regla (p. e. la distinta cronologia en l'adopcio de romanismes per l'arap justifica provablement el 90% de la variacio observada en el 'mossarap' –Fontelles 2002: 315-316–).

Aixina, des dels primers temps, en la llengua castellana hi hague una certa articulacio doble, alternant en la simple i en la palatal. Provablement perdurà en la lliteratura i no està massa clar si en la parla popular, "son varios los indicios [en la rima] que permiten suponer la existencia de una articulación geminada etimológica, seguramente vinculada a la lengua más culta [...] no es de extrañar que este aprendizaje culto motivara la creación de rimas entre una consonante alveolar simple y una articulación geminada. Seguramente, **lo que era rasgo lingüístico obsoleto**, pasó al ámbito poético como reducto lingüístico que permitía a los poetas regularizar las rimas hasta que este rasgo, en sí minoritario, cayó en desuso en el reinado de Enrique IV [1454-1474]" (Pla 2019: 139-140; la negreta es meua).

En conseqüència, atribuir-li al castella un paper determinant en la simplificacio fonetica es arriscat o temerari. Lo dit, es mes segur parlar d'un fenomen general i intern de les varietats peninsulars (p. e. l'aragones) i que tambe operava en unes atres llengües com el frances (v. apartat 11) o el provençal, especialment quan es constata historicament

una tendència conjunta a la reducció dels grups dobles. Provablement una oposició única en el sistema fonològic (tot fonemes 'simples' front a un únic fonema 'geminat') es molt inestable i la desaparició no crec que estiga lligada al rendiment (l'oposició entre la palatal africada sorda i la fricativa <ch> / <x> es mínima, però el valencià general manté la distinció).

L'aragonès no té el doble (conserva els mateixos dígrafs que el castellà o el valencià: cc, nn, mm...). La solució més general és la palatalització ('betiello' < vitellu, 'castiello' < castellu), però també coneix l'evolució a <-ch-> i <-t-> (topònims: Castiecho 'castillo', Saltieto 'saltillo') com en gascò i en algunes zones de l'astúria (Conte et alii 1977: 57-58; Alvar 1953: 177-181). De forma esporàdica es simplifica ('alí' - 'allí', 'aquela' - 'aquella' (Conte et alii 1977: 58), i canvia a r (en acabant de la simplificació) -ll- > -l- > -r- (callem > c(h)ar) (Alvar 1973: 83). El rotacisme (l > r) és similar al dels topònims Chirivella (València) i Chirivella (Castello) (< silvella < silva) (Cabanès, Ferrer, Herrero 1981: 263; Peñarroja 2024: 202; respectivament).

Sense pretensió d'exhaustivitat sinó d'il·lustració, un terme comú com 'apelar' (i variants) en reducció de la consonant geminada llatina està amplament documentat en un text provençal del segle XIV, *La notomia de Anric de Mondavilla* (Gorosch 1975) (entre parentèsis, la pàgina): 'es apelada' (26), 'es apelat' (29), 'es apelat' (34), 'son apelatz' (35), 'son aysi apelatz' (35), 'es apelada' (37)... hi ha algun cas doble: 'son apellatz' (43)...

7. ETIMOLOGIES I HIPERCORRECCIONS

Una font històrica antiga i clàssica de *ele* geminada és que la grafia ja estiguera en l'origen llatí com es reflexa en els exemples aportats. Una altra és que el terme actual procedisca d'una llengua que tinguera o tinga este so. I per últim, la pràctica totalitat de les actuals (en la normativa de la AVLl) tenen la *rao* en etimologies llatines o radicals afixos grecs o llatins en *ele* doble.

Pero en la tradició, en la diacronia, no sempre es aixina (recordem els casos vistos en apartats anteriors, 4, 5 i 6) i aquí estan les hipercorreccions o ultracorreccions, orals o escrites (per a la distinció entre el fenomen individual i social, v. Trudgill i Hernández 2007: 168-169). A l'entendre de l'usuari, es tracta d'unes grafies (o articulacions) que supostament responen a l'etimologia, però en realitat no ho són. L'aparició d'este fenomen fonetico-gràfic en texts medievals s'explica fàcilment: com que la distinció no seria clara o no es pronunciaven realment, els autors no sabien a on tocaven, i si damunt desconeixien l'etim, està clar que d'ací naixien els dubtes i els errors. Est argument és més senzill (científic) que argüir que les simplificacions de grups dobles són producte d'errors (n'hi ha massa en conjunt i en un mateix autor) o conseqüència de la pressió adstràtica del castellà (dubtosa en època tan primitiva). A més, es vincula a un canvi més general, com l'inseguretat gràfica quan desapareixen sons, p. e. 'compte' / 'conte', 'sanct' / 'sant', 'monstrar' / 'mostrar'. Vejam un parell de casos.

SOLEMNE < solemne

any	cita	informació bibliogràfica
1344	exceptat que en los dies sol·lennes	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1344	E en aquest sol·lempne dia	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1344	o de ciutats solemnes	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1344	estants oents los divinals e solennes officis	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)

1375	a aquells pus sol·lempnes savis	anonim / Llibre de consells 1374-1375 (CIVAL)
1395	de semblants hòmens sollempnes e gloriosos	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1395	passant per los lochs pus solempnes	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1400	lo Papa solia partir ab solenna professó	Joan Eixemeno / Contemplacio de la Santa Quarantena (CIVAL)
1400	en loch sant e sollempne	Joan Eixemeno / Contemplacio de la Santa Quarantena (CIVAL)
1490	Ara yo fas vot solempne	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	de aquesta solenne festa	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	hon se feyen solemnes professons e oficis	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)

Des de la centuria del 1400 practicament no hi ha cap d'eixemple de duplicacio. I tambe mos servix per a vore mostres d'escritura hipercorrecta no nomes en la l / l·l, sino en la mn / nn / mpn. Es pot advertir la variacio, rara, de genero ('solenna professo').

Ademes, com a nota curiosa, he posat algun eixemple a on ya apareix la forma 'professo' (actual i alternant en 'provesso') per 'processo'.

NULES (toponim)

Un atre cas es el nom de la poblacio valenciana Nules, que provindria d'un AD NOVLAS (Cabanes, Ferrer, Herrero 1981: 102-103), o d'un NOULAS o NOVOLAS (Barceló 1983: 185-186), o de NOV(U)LAS < NOVUS (Peñarroja 2024: 335-336).

En la documentacio antiga es troba: 'Nubles' (1178), 'Nules' (1236, 1254, 1273), 'Nulles' (1239, 1245, 1254), 'Noules' (1248), 'Nudles' (1251) 'Nublis' (1251)... Esta variabilitat (doble / simple) tambe es reflexa en el CIVAL, si be es freqüent 'Nul·les', es molt mes abundant la forma simplificada 'Nules'. En tot cas, la primera es tractaria d'una hipercorreccio, ya que no apareix tal so en l'orige, siga quin siga dels tres apuntats en el paragraf anterior.

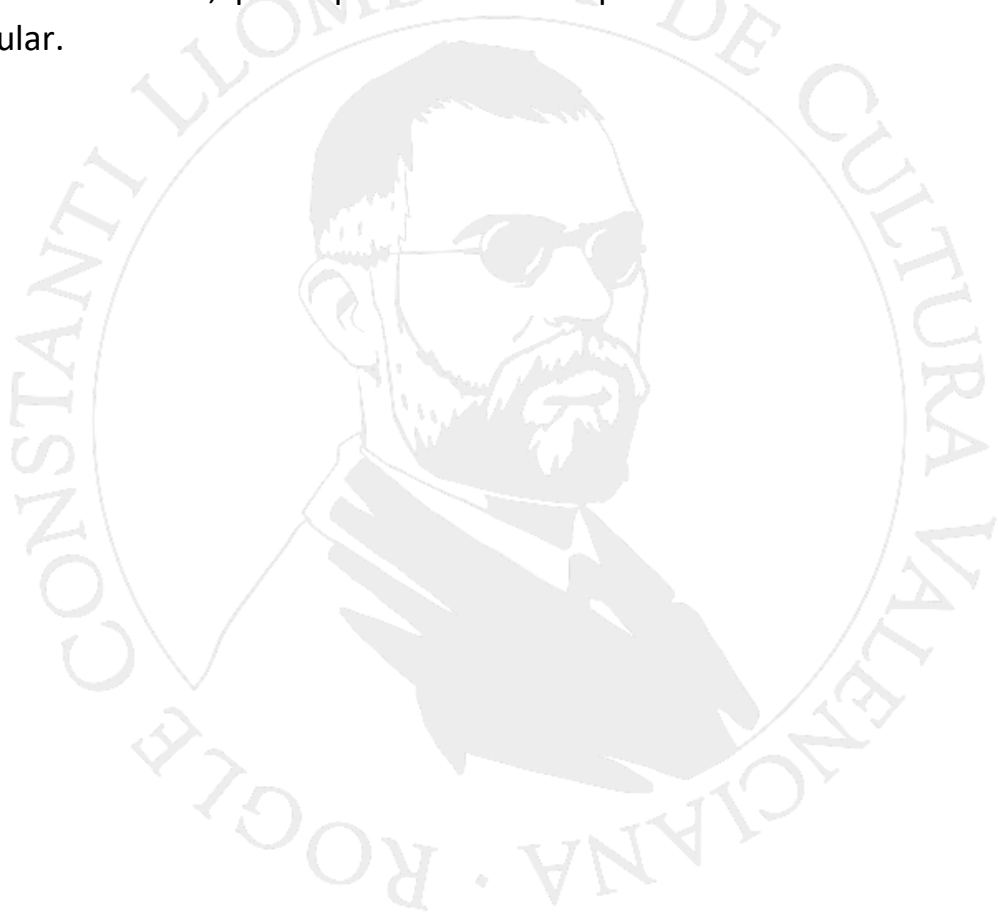
8. MATISOS SEMANTICS ORTOPEDICS: VILA / VIL·LA

En les llengües es donen fets estranys i contradictoris (les excepcions de les regles), molts d'ells injustificats i basats en una 'tradicio' mal entesa. En les codificacions, que solen ser processos lents, moltes d'estes 'anomalies' podrien eliminar-se perque no tenen sentit per als parlants actuals. Valga com a mostra el terme 'magestat' (< maiestate) que el castella manté en 'majestad' (contra 'género', 'gesto', 'genio'...) i que el catala tambe ha imitat en 'majestat'. El primer te eixemples molt antics en <g> 'magestate' (1168) (Seco 2003: 353) i en catala hi ha alternança 'majestat' / 'magestat' (DCVB, v. 'majestat'). En valencià, en les Normes d'El Puig, hem preferit la grafia 'magestat' per dos motius: per la regularisacio de <g> davant de e i de i (i s'elimina una de les excepcions residuals que queden...) i perque es una grafia abundant i antiga, ya en el sigle XIII (v. CIVAL). Es coincident en este criteri la normativisacio occitana (Alibert 1977, v. 'magestat'). Mantindre 'majestat' es com escriure 'jener' perque prové de 'ienuarius' (el DCVB tambe arreplega esta variant, v. 'gener'). Est argument, a un usuari del sigle XXI li te igual i els codificadors haurien de tindre en conte una perspectiva de futur per a casos com estos. Es com qualsevol adaptacio, de la rarea es passa al coneiximent, del coneiximent a la naturalitat i de la naturalitat a l'integracio.

Pero no parle aci d'estes 'convencions', sino d'unes atres que, sense 'tradicio', establixen distincions artificials (tambe la primitiva alternança del catala 'chor' / 'cor'). Atenent la normativa de la AVLL (la mateixa de l'Institut d'Estudis Catalans), tots els diccionaris catalanistes porten el doblot 'vila' (poblacio, nucleu urba, conjunt de cases), procedent del llati 'villa', i 'vil·la' (casa de descans, casa de camp, casa d'estiueig, casa de camp romana), que vindria de l'italia 'villa', segons el DCBV. La variacio de contengut associada a la grafia no es dona en els parlars occitans, segons el diccionari d'Alibert (1977, v. 'vila') de tendencia prou etimologista, ni en castella, pero si en frances 'ville' (poblacio) / 'villa' (casa rural), ¿estem davant d'un francisme com 'garatge'? (la pronunciacio i grafia en valencià es 'garaig').

El terme 'vila', com un generic de 'poblament' gran o chicotet (no els he repassats u per u), te la considerable sifra de 21.500 registres en el

CIVAL, mentres que la grafia 'vil·la' (sense punt volat antigament) apareix 19 voltes fins el segle XX, també en el mateix significat. Ademés, en l'acceptació de casa de camp, tota la documentació és moderníssima, de 1950 cap aquí. La diferència de volum i l'amplitud cronològica entre els dos termes hauria de moure a la reflexió als normativitzadors, al menys a mi me mou a pensar més en un 'invent' –a la francesa– que en una real etimologia italiana. Esta distinció semàntica artificial hui és la regla entre els lletraferits i gent de ploma. Trobe que és una més de les prescripcions que ompli de goig als planificadors i a la colla d'il·lustrats per a marcar territori i estatus, però que no es correspon en una distinció fonètica popular.

9. EL NORMATIU PAL·LI I L'ANTITESIS: ESTELA / ESTRELA

PAL·LI / PALI < pallium

A voltes, repassar la documentació te dona sorpreses com la que comente: hi ha una correlació positiva entre proximitat temporal –modernitat– i escritura de ‘pal·li’ i llunyania temporal –antiguetat– i escritura de ‘pali’. Si nos basem en el coneixement acceptat que a major antiguetat major ‘purea’ de la llengua, la correlació apuntada es contraintuitiva si la causa de la simplificació de la <l·l> s’atribueix a la castellanisació. La deducció il·lògica d’aquesta constatació és que la major distància secular cap arrere vàlida la reducció fonocogràfica com un procés autocton dels primers temps i qüestiona la suposta castellanisació actual (l’alòctonia del procés). L’oficialitat idiomàtica –catalanista– mana i ordena que la: “Peça de tela fina penjada a modo de dosser sobre vares llargues, baix la qual va en provessó el Santíssim Sacrament o alguna imatge o, en determinades ocasions, el cap de l’Estat, el Papa o algun prelat.” (DGLIV, v. ‘pali’) s’ha d’escriure en el punt volat al mig de les dos eles, per a indicar la geminació (‘pal·li’). Tots els normalisats, obedients i fidels, la segueixen i així consta en els diccionaris d’aquest paradigma.

¿Tots? Si, tots. Però algú nos dona unes clàrícies i és el DCVB: “(pronunciat i antigament escrit amb l simple: pali)”. Si, ortografia i pronunciació concordants. No és estrany.

Si consultem el CIVAL (maig 2021) constatarem que en les 17 pàgines (329 registres) del terme, des del segle XIII fins hui, el ‘pali’ les ocupa totes, inclús alguns escriptors moderns que ignoren la norma. Així, tenim

any	cita	informació bibliogràfica
1284	los dits III palis	anonim / Llibre de la Cort del Justicia de Valencia (CIVAL)
1284	III palis miganelles de seda	anonim / Llibre de la Cort del Justicia de Valencia (CIVAL)
1344	e l pali de drap d’or istoriat	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1400	vn bell pali e honrat	Antoni Canals / La destrucció de Jerusalem (CIVAL)

1435	e meteren-lo ab palis	Melcior Miralles / Cronica i dietari del capella d'Alfons el Magnanim (CIVAL)
1435	E axí, en lo pali	Melcior Miralles / Cronica i dietari del capella d'Alfons el Magnanim (CIVAL)
1458	un pali de fil de seda blanch	anonim / Inventari mort de la reina Maria (DHIVAM)
1490	e dins lo pali venia lo rey	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)

Senyale que hi ha la variant ‘palis’, com arreplega el *Diccionario valenciano-castellano* d’Escrig. I ademes, ‘veig’ la mateixa influencia adstratística –suposta– del castella en la reduccio graficofonética de ‘pali’, com l’apuntada per Alcover en ‘apelar’, ya que durant els sigles IX-XII tenim abundant documentacio en esta llengua de les formes ‘pallio’, ‘palio’, ‘palleo’, ‘paleo’ (Seco 2003: 449-450).

Pero si ara busquem ‘pal·li’ en el CIVAL trobarém 6 pagines en 102 eixemples, dels quals nomes 8 son ‘classics’ (Antoni Canals, Pere Joan Porcar i un anonim), entre els sigles XIV i XVI (ien 300 anys!). Front ad esta contundent escassea historica, des de mitant del segle XX ya va a orri ‘pal·li’ (Enric Durán, Joan Fuster, Josep Giner, Francesc Almela, Carles Salvador, Manuel Sanchis...). El contrast lexic –pocs casos antics i molts moderns– s’explica unicausalment com el resultat de l’implantacio d’una regla contraevolutiva (regressiva) i no com la pervivencia d’una tradicio desconfirmatoria ignorada pels planificadors (llingüistes o filolecs).

En resum, te igual que la tradicio classica i moderna valenciana siga majoritariament ‘pali’ i que esta fonetica la reconega el DCVB, als ortografs no els tremola la norma –valga el simil– i ahi tenim el ‘pal·li’... etimologic. Per la mateixa rao podien/podiem escriure: ‘traditio’ (tradicio), ‘Valentia’ (Valencia), ‘palea’ (palla), ‘latre’ (lladre), ‘Luna’ (Lluna), ‘mettre’ (metre), ‘coppa’ (copa), ‘philosophia’ (filosofia), ‘filiol’ (fillol)... totes elles molt mes proximes al llatí que les correctes-vigents. Una critica que tambe feya Fullana en 1919 a totes les consonants dobles etimologiques i a uns atres grups com <mpt> o <mpc> (Agulló 2002: 92-93).

Relacionat en l’anterior, tenim el femeni ‘palia’ (en llengua ‘estatutaria’ i ‘constitucional’: ‘pàl·lia’ normatiu) per a denominar el tapet

blanc usat per a cobrir el caliç durant la missa; d'ell diu el DCVB: "pronunciat i antigament escrit amb l simple: pàlia"... i els derivats com 'pal·liament' o 'paliament' (DCVB).

ESTEL·LA / ESTELA < stella

El model contrari a 'pal·li' el tenim en 'estela' i 'estrela'. ¿Per qué ho dic? Perque aci les autoritats idiomàtiques han preferit la ele simple front a l'etim llatí en ll.

La majoria absoluta en la documentació antiga es 'estela' i els exemples de duplicació són escassos en el CIVAL. La norma ha preferit l'escriptura tradicional (contra l'etimologia) en 'estela', 'estelada' i 'estelat', però ha reintroduït la geminació –convencional i injustificada– en els cultismes 'estel·lar', 'estel·liforme' o 'estel·lionat' (DOPV).

any	cita	informació bibliogràfica
1282	ab seynal d'estela e·l mig d'aquella	anonim / Llibre de la Cort del Justícia de València (CIVAL)
1282	ab pedres blaves e vertz e ab l ^a esteleta enmig	anonim / Llibre de la Cort del Justícia de València (CIVAL)
1344	En la festa, emperò, de l'Apparició de la estela	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1380	VII esteles en lo cel.	Jaume I / Llibre dels feits (CIVAL)
1397	altra egüa castanya ab stella al front	anonim / Llibre d'actes del Consell i Jurats de la vila d'Alzira (1396-1397) (CIVAL)
1400	e les esteles fan lurs cossos	Bernat Oliver / Excitatori de la pensa a Deu (CIVAL)
1410	e en lo V [cel] està una stela que ha nom Mars	sant Vicent Ferrer / Sermons, I (CIVAL)
1425	E tardarà si Amor no·l revela / los grans secrets qui·ls amadors pratiquen, / tals que sinó en cors gentils no·s fiquen, / obedients a Na Venus estela.	Ausias March / Poesies (CIVAL)
1460	al cap, redona, / de dotze steles. / Vist primes teles,	Jaume Roig / Spill (CIVAL)
1491	lo cors e moviment dels cels, steles e planetes	Joan Gerson / Del menyspreu del món (CIVAL)

1492	e sien tantes com les esteles del cel	sant Pere Pasqual / La Biblia Parva (CIVAL)
1538	se dix Hespèria per la stela dita Hespero	Pere Antoni Beuter / Primera part de la historia de Valencia (CIVAL)
1585	Y lo principi com a estela relluent	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat i Regne de Valencia I (CIVAL)
1701	en los dos esteles de or sobre blau	Jaume Febrer / Trobes de mosen Jaume Febrer (CIVAL)

Opine que les rimes dels versos de March i de Roig mos donen una pista prou clara i segura de la fonetica. En March son consonants ‘revela’ / ‘pratiquen’ / ‘fiquen’ / ‘estela’, i en Roig, ‘steles’ / ‘teles’. La rima corrobora les simplificacions grafiques dels atres eixemples. Es tracta sense dubte d’un proces fonetic intern de la llengua valenciana.

ESTREL·LA / ESTRELA < stella (¿stella + astre < astron?)

Es una variant mes moderna, si atenem la documentacio del CIVAL i del DHIVAM.

En este cas la normativa de la AVLl segueix la tradicio nostra (com fan les Ndp i els seus diccionaris i vocabularis) i preferix ‘estrela’, ‘estrelar’, ‘estrelat’, front a ‘estrella’, que tambe dona (DOPV i DNV) porque es la forma catalana, i que remet a ‘estrela’.

any	cita	informacio bibliografica
1585	no pot olvidar veure les strelles ⁽¹⁾ a miganit	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat i Regne de Valencia I (CIVAL)
1660	no pogueren de tal estrela escapar	pare Mulet / Gayferos (DHIVAM)
1687	que penetrá les estreles	Domingo Montalt / Quintilles valencianes (DHIVAM)
1714	de la casa de la plasa de la Seu, dita de la Estrela	anonim / Les actes capitulars de la Seu de Xativa (S. XVIII) (CIVAL)
1746	avrà estréla, sol, llucero	Carlos Ros / Coloqui nou (CIVAL)
1752	estrela, lucero, aurora	Carlos Ros / Lletres antigues (CIVAL)
1769	a fer-me veure les estreles	Lluís Galiana / Rondalla de rondalles (CIVAL)

1800	ulls de estreles brilladores	Joan Batiste Escorigüela / Coloqui del que volien reclutar (CIVAL)
1845	per la meua mala estrela	J. Bernat i Baldoví, J. Maria Bonilla, P. Pérez / La Donsayna, 11 (CIVAL)
1872	no son ulls... son estreletes	Mora i Roig / El cap d'Olofernes (DHIVAM)

⁽¹⁾ Este 'strelles' igual podria ser un llatanisme grafic com representar una articulacio linguoalveolar o palatal (l / ll), mes rara la segona si es compara en la tradicio valenciana.

Com a nota curiosa, l'expressio castellana 'tener mala estrella' en valencià apareix com a 'tindre mal astre' en Ausias March i Jaume Roig.

I una atra curiositat. La forma 'estrelot' (< estrela) es nom propi 'Estrelot' (= Venus, l'estrela matutina) i apareix en l'expressio 'eixir-li a u l'Estrelot' (= ser molt lent en realisar una faena). La duen els diccionaris valencianistes i la AVLl tambe l'inclou, pero, en son 'natural genuïnisme' (sumissio), remet a 'estrela del mati' (DNV). ¿Motiu? Que es desconeguda ('estrelot') per al DCVB i per al DIEC2 i, en conseqüencia, no figura ni en Ferrer (1956, 1970) ni en Valor (1990) ni en Sempere (2015).

10. UN REPAS –NO EXHAUSTIU– A LA CASUÍSTICA

Dels centenars de paraules que oficialment porten ele geminada, només unes desenes tenen tradició antiga, perquè són més ‘populars’; el restant apareix quan apareix, en texts moderns o mai, com a molt des del XVIII cap aquí. Així i tot la majoria tenen simplificacions del grup <ll> originari llatí o grec.

La base de la documentació és el *Corpus informatitzat del valencià* de la AVL (consultes fetes en 2021 i ocasionalment més tard; així que val per a totes les mencions) i de forma secundària alguna altra obra com el *Diccionari històric del idioma valencià modern*. En els dos casos s'especificaran en el lloc corresponent.

AL·LEGACIO / ALEGACIO < allegatione

any	cita	informació bibliogràfica
1263	oïdes les raons e les al·legacions de cascuna part	anonim / Llibre de la Cort del Justícia d'Alcoi (CIVAL)
1263	de cascuna part e les alegacions, e encara estimades	anonim / Llibre de la Cort del Justícia d'Alcoi (CIVAL)
1263	oïdes les raons e les alegacions de cascuna part	anonim / Història de la cultura valenciana, 1 (CIVAL)
1269	e a totes posicions e al·legacions	Martín de Azagra / Llibre de la Cort del Justícia de Cocentaina (CIVAL)
1344	les al·legacions per ventura de les parts	Pere el Cerimoniós / Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós (CIVAL)
1410	Aquestes al·legacions foren condepnacions seues.	sant Vicent Ferrer / Sermons, VI (CIVAL)
1435	avia acusat de falsa alegació	Melcior Miralles / Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim (CIVAL)
1441	La requesta e oposició ab al·legació e producció de guiatge posat	anonim / Document-157. Hug de Cardona (CIVAL)
1490	véns a fer adlegacions no dignes de fe,	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	la princesa, vistes les al·legacions per cascuna de les parts	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)

1677	qui se oposava per ses alegacions y motius.	Leopoldo Ignacio Planells / Resumen y relació de la vida y prodigis de Pere Esteve (CIVAL)
------	---	--

AL·LEGAR / ALEGAR < allegare

any	cita	informacio bibliografica
1275	vol res mes dir ni alegar	anonim / Història de la cultura valenciana, 1 (CIVAL)
1277	Johan Alegre diu e posa alegan [alegant]	Pere de Golmes, Guillem de Castalla / Llibre de la Cort del Justicia de Cocentaina (CIVAL)
1287	al·legats per la adversa part alegats feita	anonim / Llibre de la Cort del Justicia de Valencia (CIVAL)
1413	es malastruga la persona que allegue flauea!	sant Vicent Ferrer / Quaresma (CIVAL)
1497	Y un altra dix: / -«E donchs, vejam, qui millor n'ix / d'aquexa brega.» / -«Mirau est·altra que·m atlega ⁽¹⁾ !	Jaume Gassull / Lo sompni de Johan Johan (CIVAL)
1665	e les demás alegacions	anonim / Archiu Municipal de Petrer (DHIVAM)
1677	Alegà el pare Pere	Leopoldo Ignacio Planells / Resumen y relacio de la vida y prodigis de Pere Esteve (CIVAL)
1677	Alegaven en ella los motius	Leopoldo Ignacio Planells / Resumen y relacio de la vida y prodigis de Pere Esteve (CIVAL)
1738	alegant estes rahons	Josep Vicent Orti / Fiestas centenarias [...] La quinta centuria de su christiana conquista (DHIVAM)

⁽¹⁾ Es significativa la grafia 'atlega', hipercorreccio casi segura donada la primitiva aparicio de 'alegar' (s. XIII); com tambe ocorre en el titol de la composicio 'sompni', per 'somni', encara que la forma simplificada 'somis' ya es documenta en el XVI (CIVAL).

AL·LEGORIA / ALEGORIA < allegoria

La documentació aportada pel DCVB és moderna i exigua –un exemple–. Antigament sempre figura ‘allegoria’ (CIVAL), mentres que la reducció gràfica és més actual (s. XVI) (DHIVAM).

any	cita	informació bibliogràfica
1410	la 2ª vianda és al·legoria	sant Vicent Ferrer / Sermons, II (CIVAL)
1460	la verdadera allegoria	Joan Roís de Corella / Les proses mitològiques (CIVAL)
1569	trobará acá, en vers escrit, alegoría en la lletra	Joan Timoneda / Aucto Yglesia (DHIVAM)
1887	alegoriste: el que compone alegorías	José Escrib / Diccionario valenciano-castellano (DHIVAM)

ANUL·LAR / ANULAR < anulare < nullus

El sentit que nos interessa és el de ‘deixar sens efecte’, perquè n’hi ha un altre ‘anular’ (< anularis) convergent en l’anterior per a expressar ‘en forma d’anell’.

any	cita	informació bibliogràfica
1282	revocà e anul·là la dita venda	anònim / Llibre de la Cort del Justícia de València (CIVAL)
1296	anul·laren, revocaren e cassaren	anònim / Llibre d’establiments i ordenacions de la ciutat de València (CIVAL)
1296	és revocat, cassat e anul·lat	anònim / Llibre d’establiments i ordenacions de la ciutat de València (CIVAL)
1296	casan[t] e anulan[t] la ordenació e crida feta	anònim / Llibre d’establiments i ordenacions de la ciutat de València (CIVAL)
1348	ell revocarà e anul·larà	anònim / Diplomatarí de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1425	Tots quants béns són, morint hom, tu anul·les, / e fas morir aquells que ab si porten / la vida d’hom, e d’aquella·s conforten; / grans benifets tu destrús ab tes butles ⁽¹⁾ .	Ausias March / Poesies (CIVAL)

1490	he per revocat e anul·lat tot ço que sia contra	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1497	vol lo complaure. / E sols per ço se deuen raure / hi anutlar, ⁽²⁾ / desfer del tot y adnichilar,	Jaume Gassull / Lo sompni de Johan Johan (CIVAL)
1661	certes nul·litats de molta consideració, anul·lava tot lo procés	Joaquim Aierdi / Dietari (CIVAL)
1720	perquè estava anulada	anonim / Les actes capitulars de la Seu de Xàtiva (S. XVIII) (CIVAL)

⁽¹⁾ L'explicació d'esta rima està en 'butla' / 'bula'.

⁽²⁾ Utilisa 'anutlar' que podria representar una geminada molt tardana; en el mateix autor hem vist 'atlega' (v. 'al·legar' / 'alegar').

AQUAREL·LA / AQUARELA < italia 'aquarella'

Practicament sense documentació en el CIVAL.

BEL·LIC / BELIC < bellicus

any	cita	informació bibliogràfica
1413	Material bel·lic (11, juliol, 1413)	anonim / Material bel·lic (CIVAL)
1492	les arts bèl·licas	Martí de Viciana ⁽¹⁾ / Comentari a l'economia d'Aristòtil (CIVAL)
1887	Bèlich, ca,	José Escrib / Diccionario valenciano-castellano (CIVAL)

⁽¹⁾ Per a evitar confusions, aclarisc que es el pare del cronista i historiador Rafael Martí de Viciana.

BUL·LA / BULA < bulla

any	cita	informació bibliogràfica
1437	algunes gràcies o bul·les espectatives	anonim / Una família de juristes i mercaders (CIVAL)
1450	de haver butlla o lexencia	anonim / Història de la cultura valenciana, II (CIVAL)
1460	maldits o nul·les, / o falses butles	Jaume Roig / Spill (CIVAL)

1514	ab sa bula plumbada	ACA, bula de Lleo X (DHIVAM)
1669	infern adula / ara que parlem de bula	B. Sapena / Real Academia a Carles II (DHIVAM)
1713	Incertes les letres y bula de Roma	anonim / Les actes capitulars de la Seu de Xàtiva (S. XVIII) (CIVAL)

En Jaume Roig trobem la grafia ‘butles’ que es repetix en uns atres autors com Ausias March (1425): “Tots quants béns són, morint hom, tu anul·les, / e fas morir aquells que ab si porten / la vida d’hom, e d’aquella·s conforten; / grans benifets tu destrús ab tes butles.” (CIVAL, v. ‘butla’), este text correspon al capítol CXII, en una edició de Pere Bohigas (2000); però en el DCVB (v. ‘butlla’) apareix “grans benifets tu destruus ab tes butlles” que es també com figura en l’edició de les poesies de March que feu Ferreres (1979), el qual segueix el text “establecido por A. Pagès que, con considerables variantes, es el de Pere Bohigas. He aceptado gran parte de estas variantes” (Ferreres 1979: 131, v. I). La rima entre ‘anul·les’ i ‘butlles’ no pareix que siga l’adequada, si hem d’acceptar una articulació lateral doble, la rima seria ‘anul·les’ i ‘butles’. De totes les maneres sempre queda la sospita que les grafies encobrixquen una lateral simple i només siga un recurs ‘poetic’ cult.

CAMAMIL·LA / CAMAMIRLA < camomilla

any	cita	informació bibliogràfica
1371	de indi, de canyella, de camamirla e de roja, IIII sous	anonim / Història de la cultura valenciana, 1 (CIVAL)
1464	tres lliures amelló, dos lliures camanirlla [¿camamirlla?], huna lliura sucre,	anonim / Llibre de la col·lecta (CIVAL)
1490	caldegant ab saquets fets de camamirla corona de Rey o maçanella	Lluís Alcanyis / Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència (CIVAL)
s. XV	camamirla	anonim / Macer de les herbes (DHIVAM)
1790	parietària, camamirla	anonim / Del servici del porc (CIVAL)
1868	Camamirla . = Manzanilla	Josep Maria Cabrera / Vocabulario valenciano-castellano (CIVAL)

El DRACV92 i el DGLIV nomes registren ‘camamirla’ que, com es veu, te documentacio ben antiga en valencià, i es producte d’una ben primerenca dissimilacio de <l-l> / <rl>. El DCVB dona entrada en ‘camamil·la’ (principalment mallorquina) a les variants ‘camamilla’ (principalment catalana) i ‘camamirla’ (principalment valenciana, excepte en Pego [camamil-la]). Una estructura similar es la del DNV, les entrades ‘camamilla’ i ‘camamirla’ remeten a ‘camamil·la’ (fonetica en ele simple).

CAVIL·LAR / CAVILAR < cavillare

No es un terme que es prodigue en la lliteratura, la poca documentacio antiga porta ele geminada. Si s’observa, en el primer eixemple (1393) junt a la <ll> de ‘cavillar’, tambe apareixen uns atres grups similars <ff> ‘affaiien’ i <pp> ‘supliquen’. Si en estos casos no representen cap de so repetit o prolongat, hauriem de mantindre la reserva en ‘cavillar’. No es impensable que cap de les tres expresse una fonetica real.

any	cita	informacio bibliografica
1393	vullen e affaiien daptar e cavillar, suppliquen humilment	anonim / Capítols dels sequiers (CIVAL)
1410	e daré bons consells, no cavil·laré	sant Vicent Ferrer / Sermons, VI (CIVAL)
1784	Sobre este punt tinc que dir / y molt més que chemecar, / del dimoni de la bola. / Y voler yo cavilar	Joan Batiste Escorigüela / Coloqui de la bola (CIVAL)
1844	Despues de que el horchatero estigué mes de tres hores cavila que cavila per estos carres de Madrid	J. Bernat i Baldoví, J. Maria Bonilla, P. Pérez / La Donsayna, 4 (CIVAL)

En el CIVAL, un eixemple anonim de 1582: “del dit home, com una cavila, que li tancaria la porta” (proces contra Jordi Martinez), es veu que no es tracta del verp ‘cavilar’.

CEL·LA / CELA < cella

Tota la documentacio antiga (CIVAL) es ‘cel·la’ o ‘setla’, una grafia <tl> que podria encobrir una articulacio assimilada o geminada de la ele

(conforme passaria en ‘ametla’, ‘guatla’, ‘espatla’). La variant castellanisada, en metatesis, ‘celda’, ya apareix en 1649, “que te en la celda” (DHIVAM).

COL·LABORAR / COLABORAR < collaborare

Segons el CIVAL, la documentacio es moderna, en les dos variants la senzilla i la doble, en la distribucio habitual, la primera entre els escriptors mes ‘cults’ (‘col·laborar’) i la segona entre els mes populars (‘colaborar’). Tambe n’hi ha pocs exemples, un parell, en el DHIVAM.

COL·LOCAR / COLOCAR < collocare

En la documentacio mes antiga la forma majoritaria es la doble ele, pero ya en el XV trobem la grafia actual de les NdP ‘colocar’, que sera habitual en sigles posteriors XVI, XVII...

Per a ratificar lo dit en un apartat anterior (4. L’inseguritat grafica) vejам esta cita de sor Isabel de Villena en el c. 236 de la *Vita Christi*: “Entrant sa clemència dins lo pali, collocà's entre aquells dos venerables” (DCVB). L’aporte perque en dos paraules, una al costat de l’atra, “pali, collocà’s”, s’observa la dificultat de tindre present l’etimologia, les dos procedixen de <ll>, pero es grafien distintes; si respongueren a la fonetica geminada, es segur que la nostra escriptora no hauria tengut cap de problema en posar les dos eles.

any	cita	informacio bibliografica
1344	deçà e dellà hi sien col·locats	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1344	les relíquies sanctes qui són col·locades	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1395	per tal que la col·loquem en aquell loch	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1404	sien en cert loch colocats	anonim / Història de la cultura valenciana, II (CIVAL)
1492	es principalment ficada e conlocada ⁽¹⁾	sant Pere Pasqual / La Biblia Parva (CIVAL)

⁽¹⁾ Està clar que ‘conlocada’ es una llatinisacio (cum+locare) i no reflexaria una fonetica geminada, ni per supost que es pronunciara -nl-.

COL·LOQUI / COLOQUI < colloquium

any	cita	informacio bibliografica
1327	en lo colloqui o Consell haüt sobre negocis	anonim / Història de la cultura valenciana, 1 (CIVAL)
1390	haüt [hagut] conloqui e gran parlament	anonim / Llibre de consells 1389-1390 (CIVAL)
1611	la segona hora llegirà los Coloquis de Vives	anonim / Constitucions del Estudi General de Valencia (CIVAL)
1650	Habent-se de dir este coloqui	anonim / Del torn de les monches (CIVAL)
1746	Coloqui nou molt curios y entretingut	Carlos Ros / Coloqui nou (CIVAL)

CRISTAL·LI / CRISTALI < crystallinus < crystallos, crystallus

El primitiu ‘cristal’ (< crystallum) el trobem ben present en els sigles XIV-XV (el plural no, fins el XIX), segons el CIVAL. Els derivats normatius son en ele geminada. Es un cas com el frances: ‘cristal’, ‘cristallier’, ‘cristallisation’, ‘cristallin’...

Les atres formes possibles en palatalisacio de <ll>, –‘cristall’, ‘crestall’– disposen d’extensa documentacio en els sigles XIV-XV (els plurals ‘cristalls’, ‘crestalls’, en el XX). Entre els derivats, ‘crestal·li’ el podem trobar en els sigles XIV-XV.

DESTIL·LAR / DESTILAR < destillare⁽¹⁾

any	cita	informacio bibliografica
1344	aquí mateix al cor devotament distil·la sia presentat	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1395	font de saviesa d'on distil·len ab gran engiyn molta dolçor	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1410	Mas més destil·laren en la resurrecció e ascensió	sant Vicent Ferrer / Sermons, V (CIVAL)
1410	e llavors los cels distil·laren per lo seu adveniment	sant Vicent Ferrer / Sermons, V (CIVAL)
1410	com la mel hix e estil·le	sant Vicent Ferrer / Sermons, V (CIVAL)
1460	n’és plena, / habundant vena, / distilant font. / És segur pont	Jaume Roig / Spill (CIVAL)

1460	mesura, / de brous premsats / he destil·lats / en ampolletes, / solsits d'olletes	Jaume Roig / Spill (CIVAL)
1490	destil·lant dels seus ulls vives làgrimes	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	los seus ulls no's pogueren tenir que no destilassen vives làgrimes	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1500	stil·len aygua los ulls nostres	Joan Roïs de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)
1505	los ulls per hon destitla	Jaume Gassull / La vida de santa Magdalena en cobbles (CIVAL)
1743	destilar llàgrimes	anonim / Relacio...festes per la reliquia de Sant Pere Pasqual (DHIVAM)
1845	buscant o que's destile	Josep Bernat i Baldoví / El virgo de Visanteta (DHIVAM)

⁽¹⁾ El DCVB i la RAE donen com a etimologia 'destillare', mentre que Rey (2019, v. 'distillare') dona 'distillare'. Esta segona forma estaria en la base del francès i d'algunes de les citacions valencianes.

Antigament, com es pot observar en la documentació, 'estilar' i 'destilar' eren sinònims en l'accepció de: produir gotes de líquid, eixir líquid pels poros d'una superfície, sumar, traspasar. En l'actualitat s'han diferenciat i 'estilar', derivat de 'estil' (< stilus), significa només 'ser costum, moda, tendència, propensió', que també apareix en segles passats. (1430, "e axí és stat servat, stilat e praticat en los dits", anonim, *Document-61. Hug de Cardona*, CIVAL).

La lliteratura migeval és quasi unànim en la grafia doble. La reducció, situada en l'àmbit de possibles errors, és molt curta: 'distilant' en Jaume Roig i 'destilassen' en Joanot Martorell. Per contra, el 'destitla' de Jaume Gassull mos inclinaria pel manteniment de la fonètica geminada (l-l), si no fora una hipercorrecció, perquè en el mateix autor tenim idèntica solució gràfica en 'vaçitla' (v. 'vacil·lar / vacilar') i 'atlega' ('al·legar / alegar'). Els casos més clars documentats de 'destilar' són ja del segle XVIII.

EXPEL·LIR / EXPELIR < expellere

any	cita	informacio bibliografica
1409	vehín de la dita vila, expel·lits tots altres manobrés e mesuradós	anonim / Llibre de Consells 1408-1409 (CIVAL)
1409	e offici del príncep reprèmer, expel·lir , punir e forçar a pau	Ramon Baro / Col·lecció Cancelleria-904 (CIVAL)
1410	e enormement expel·lim a Déu de nosaltres,	sant Vicent Ferrer / Sermons, VI (CIVAL)
1500	entra en la cambra quant, expel·lida la culpa,	Joan Roïs de Corella / Lo Cartoxa (CIVAL)
1585	bulletó del papa per a expel·lir a l'inquisidor mayor,	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat y regne de València I (CIVAL)
1609	dels moros qui són estat expel·lits de la dita baronia,	Gregori Terrassa / Carta de poblament Soneixa i Assuévar (CIVAL)
1610	els moros que són estats expelits de la dita baronia	anonim / Carta de poblament I d'Algar del Palància (CIVAL)
1611	an deixat los dit moriscos expel·lits	Joan Baptista [sic] Gaçull / Carta de poblament Xest (CIVAL)
1611	als quals los moriscos expelits, vasalls e habitants que heren	Joaquim Marti / Carta de poblament Miralbó i Torre d'en Lloris (CIVAL)
1624	puga ser llansat y expel·lit de la present universitat y	Bertomeu Oliver / Carta de poblament raval de Sant Joan, Xàtiva (CIVAL)
1738	el fer arrendamén a persones expelides de altres poblacions	Arxiu Municipal de la Torre d'en Besora / Establiments i ordinacions del lloc de la Torre d'En Besora (CIVAL)
1887	Expelir, a., Expeler. Arrojar, lanzar, echar	José Escrib / Diccionario valenciano-castellano (CIVAL)

En occita es 'espelir', en <l> com tambe els derivats: 'espelida', 'espelidor', 'espeliment' (Alibert 1977, v. 'espelir').

ESTIL·LAR / ESTILAR (v. DESTIL·LAR / DESTILAR)

EXCEL·LENCIA / EXCELENCIA < excellentia

La majoria de la documentacio del CIVAL porta la geminada; esta, junt a 'il.lustre', es de les paraules resistents a la simplificacio grafica... quan feya decenis i sigles que seria una realitat la simplificacio fonetica.

any	cita	informacio bibliografica
1326	sàpia la vostra excel·lència	anonim / Manual de consells de la ciutat de Valencia (CIVAL)
1347	salva la excel·lència de la sua real majestat	anonim / Diplomataris de la Unió del Regne de Valencia (1347-1349) (CIVAL)
1390	per ço que la sua excel·lència provehisque	anonim / Llibre de consells 1389-1390 (CIVAL)
1395	per mirar la excel·lència de la sua presència	Antoni Canals / Valeri Màxim (CIVAL)
1410	l'ànima ha fet tres excel·lències	sant Vicent Ferrer / Sermons, I (CIVAL)
1441	entendre lo contrari a vostra excel·lència	anonim / Comerç i usura (CIVAL)
1442	per donzelles de tanta excel·lència	anonim / Curial e Güelfa (CIVAL)
1490	la excel·lència vostra y deu suplir	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	les excellències e propietats de les pilloles	Lluís Alcanyis / Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència (CIVAL)
1497	a l'àrbitre de sa excelencia reservades	anonim / Història de la cultura valenciana, II (CIVAL)
1538	De les propietats y excel·lències	Pere Antoni Beuter / Primera part de la Historia de Valencia (CIVAL)
1543	E si vostra Excelencia	Pero Maça Carros / Al·legacio, portantveus d'Oriola, sobre la defensa d'Alacant (CIVAL)
1666	dit per excelencia	Gabriel Verdu / Sermó de la conquesta (DHIVAM) ⁽¹⁾

⁽¹⁾ Es un provable error, perquè l'autor del *Sermo de la conquesta* es Gaspar Blay Arbuxech.

EXCEL·LENT / EXCELENT < excelente

Tota la documentació anterior a l'aportada aquí, en el CIVAL, es 'excel·lent', però es comprova que en l'època migeval també n'hi ha molts exemples de reducció.

any	cita	informacio bibliografica
1462	en la pus excelent natura creat	anonim / Rebel·lio a Catalunya (CIVAL)
1448	senyora molt excelent	anonim / Censal del Magnanim (DHIVAM)
1488	Castell molt alt d'excelents privilegis	Jaume Ferrer / Velera nau de sant peregrinatge (CIVAL)

1490	per vós ésser la més excelent en lo major grau de excelència	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1492	La quinta e última e pus excelent	Marti de Viciano / Comentari a l'economica d'Aristotil (CIVAL)
1499	manifestar de la excelent Verge	Miquel Pereç ⁽¹⁾ / La vida de sancta Catherina de Sena (DHIVAM)
1734	excelent	Carlos Ros / Ortografia valenciana (DHIVAM)

⁽¹⁾ Miquel Pereç es com apareix en el prolec dirigit a les monges del monasteri de Santa Caterina (Ribelles 1920: 489). En DHIVAM no figura l'autor.

IL·LUMINAR / ILUMINAR < illuminare

El DGLIV diu que 'il·luminar' es un llatanisme i que la forma patrimonial es 'allumenar'. En quant a 'illuminar', la remet a 'il·luminar' i 'allumenar' (que ja apareix en el segle XVIII). En A. March trobem la variant formal 'illuminar', segons el DCVB.

Per la seua banda, el DNV porta les definicions en 'il·luminar' (fer llum o claror, adornar en llums, ilustrar o posar color) i en 'enlluminar' (que no porta el DGLIV); 'allumenar' remet a 'il·luminar'.

Com es veu, hi ha documentació per a tots els gusts, per a totes les variants. Provablement, els 'illuminar' de sant Vicent Ferrer siguen en ele, mentres que els 'enlluminar' i, sobre tot, 'inlluminar' seran en elle.

any	cita	informació bibliogràfica
1296	comprar caneles a enlluminar los dits sants	anonim / Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de Valencia (CIVAL)
1413	e que pogués illuminar cechs	sant Vicent Ferrer / Quaresma (CIVAL)
1413	que fa illuminar al sol	sant Vicent Ferrer / Quaresma (CIVAL)
1442	los dits jurats sien fets iluminar	anonim / Història de la cultura valenciana, II (CIVAL)
1460	ab set cometes / la inllumenen	Jaume Roig / Spill (CIVAL)
1484	per refer e iluminar lo angel custodi	anonim / Història de la cultura valenciana, II (CIVAL)
1486	me'nlluminau en esta gran enpresa	Pere d'Anyo / Lum divinal de l'etern foch encesa(CIVAL)
1490	enlumina'l de la tua gràcia	anonim / Llibre d'hores (CIVAL)

1729	quatre aches per a Divendres Sant, allumenar la iglésia	anonim / Les actes capitulars de la seu de Xàtiva (CIVAL)
------	---	---

IL·LUSIO / ILUSIO < illusione

La forma antiga majoritaria es en ele doble, la simplificacio apareix escrita molt tardanament, segons el CIVAL i el DHIVAM.

any	cita	informacio bibliografica
1410	«Alguna il·lusió de dimonis ha»	sant Vicent Ferrer / Sermons, II (CIVAL)
1418	tenints a il·lusió lur vana petició	anonim / Contra la creacio d'un bisbat a Xativa (CIVAL)
1830	mos forma ilusions	José Gimeno / Milacre (CIVAL)
1875	yo me casí en la ilusió de tindre casa	Eduart Escalante / Una sogra de castanyola (DHIVAM)

IL·LUSTRAR / ILUSTRAR < illustrare

La documentacio tant del CIVAL com del DHIVAM es moderna.

any	cita	informacio bibliografica
1820	escrits que tiren no á ilustrar	anonim / Colecció de varies conversacions (CIVAL)
1930	ilustrar al veinat	anonim / Llibret de la foguera Barri San Fernando, Alacant (DHIVAM)

IL·LUSTRE / ILUSTRE < illustre

Es molt resistent graficament la geminada ya que la podem trobar fins al segle XVIII, quan es impensable que es mantinguera foneticament per la documentacio anterior existent. No obstant, hi ha exemples de reduccio –mes escasses– en els sigles XIV, XV, XVI, segons el CIVAL. Passa com en 'excel.lencia', que tambe es manté fins a molt tart (sigles XVII-XVIII).

any	cita	informacio bibliografica
1344	que aquest alt e il·lustre cavaller	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1400	la senyora reyna dona Maria, il·lustre muller vostra	Joan Eixemenio / Contemplacio de la Santa Quarantena (CIVAL)

1437	porsavant del molt il·lustre senyor	Johan de Monpalau / Resposta a la primera letra de Joanot Martorell (CIVAL)
1470	a l'ilustre infant don Anrich de Aragó	anonim / Festa de Sent Miquel (CIVAL)
1470	les posesions que l' ilustre infant don Anrich de Aragó	anonim / Sant Johan de Juny (CIVAL)
1494	L'il·lustre senyor duc està en Llombai	Jaume Conill / De Valencia a Roma (CIVAL)
1512	fill legítim y natural al ilustre Gaspar Sapena	anonim / Que lo dit Bernat Sapena... (CIVAL)
1661	offici de bibliothecari de l'il·lustre cabildo	Joaquim Aierdi / Dietari (CIVAL)
1666	Y estau entenent Valencians illustres	Gaspar Blay Arbuxech / Sermo de la conquesta (CIVAL)
1701	de sanch molt il·lustre y en armes feliz	Jaume Febrer / Trobes de mosen Jaume Febrer (CIVAL)

IMPEL·LIR / IMPELIR < impellere

any	cita	informacio bibliografica
1585	no devia, que casi era impel·lit y portat per a fer	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat y regne de València I (CIVAL)
1887	Impelir, a., Impeler. Dar empuje para	José Escrig / Diccionario valenciano-castellano (CIVAL)
1919	la pronuncia en veu alta, impel·lida per la mateixa força dramàtica	Jesús Ernest Martínez Ferrando / La botiga dels llibres vells (CIVAL)
1925	de la seua missió, deuen impelir i alentar lo progrés	R. Garrido Juan / Pro Teatre Valencià (CIVAL)
1930	instigació, en la persuasió que impel·lix, que porta a delinquir.	Luis de Val / Ecce Homo (CIVAL)
1948	el teu retort ramatge impel·lix la saba cap avall	Xavier Casp / Sisena elegia de Diuno (CIVAL)

IMPOL·LUT / IMPOLUT < impollutum

any	cita	informacio bibliografica
1532	Impolutes...ab la furia	Jaume Roig / Spill (Llibre de consells) (DHIVAM)

Nomes he trobat ‘impolutes’. En el CIVAL la cita més antiga és el diccionari d’Escrib (1887). Totes les altres són actuals (s. XX).

Tampoc hi ha documentació antiga de ‘pol·lucio’ / ‘polucio’.

INSTAL·LAR / INSTALAR < castella ‘instalar’ o frances ‘installer’ (DCVB)

En el CIVAL, les referències més antigues són de principis del segle XIX. Tenint en compte els possibles orígens, tant si ve del castellà, en el senzill, com si ve del francès, en el doble –i sabent que és un alograf (variant gràfica) de <l>, en cap de cas li correspondria la geminada.

INTEL·LIGENCIA / INTELIGENCIA < intelligentia

Lo habitual és escriure la doble lletra (ll), transcrita <l·l> en els documents del CIVAL. Trobem algun cas rar de simplificació en el segle XV i a partir del XVI és la grafia més freqüent.

any	cita	informació bibliogràfica
1400	per tal que la spiritual intel·ligència	Bernat Oliver / Excitatori de la pensa a Deu (CIVAL)
1400	memòria, intel·ligència e voluntat	anonim / Espill de consciència (CIVAL)
1410	de les coses passades, intel·ligència	sant Vicent Ferrer / Sermons, I (CIVAL)
1462	informat de la intel·ligència e seny	anonim / Rebel·lió a Catalunya (CIVAL)
1585	Sent Martí, persona de gran intel·ligència y vigilància	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat i Regne de València II (CIVAL)
1611	prenen de la Metaphysica pera inteligencia destos principis	anonim / Constitucions del Estudi General de València (CIVAL)

INTEL·LIGENT / INTELIGENT < inteligente

any	cita	informació bibliogràfica
1585	molt intel·ligent y rich	Pere Joan Porcar / Coses evengudes en la ciutat i Regne de València II (CIVAL)
1662	moltes persones intel·ligents	Juan Baptista [sic] de Valda / Llibre de les assistències i funcions (CIVAL)

METAL·LIC / METALIC < metallicus < metallu

Ni 'metal·lic' ni 'metal·lica' apareixen antigament en el CIVAL (consulta maig 2025). Tant 'metallic' com 'metal·lic' son modernes, del segle XIX, i encara ho es mes 'metalurgia' (XX).

En contrari, si que tenim documentacio dels primitius, tant de 'metal' (< metallu) com de 'metals' (XV-XVI) i de la solucio en palatalisacio de <ll>, 'metall', 'metalls' (XIII-XIV-XV), segons el CIVAL.

Les NdC han optat per la solucio 'metall', 'metal·lic', 'metal·lurgia'... mentres que les NdP han preferit 'metal', 'metallic', 'metalurgia'...

MEDUL·LA / MEDULA < medulla

Es un cas rar, segons el CIVAL, tota la documentacio antiga porta el digraf. En frances es 'moelle', pero les formes primerenques son 'mëule' (1121-1148) i 'moêle' (XII) en reduccio de la geminada llatina.

any	cita	informacio bibliografica
1395	són posades en les medul·les	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1460	solicitud no poqua, cerquam fes medulles	Joan Roïs de Corella / Les proses mitologiques de Joan Roïs de Corella (CIVAL)
1497	has presa la medul·la del çedre	Isabel de Villena / Vita Christi (CIVAL)
1500	de les medul·les del cor	Joan Roïs de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)

MISTEL·LA / MISTELA < probablement l'italia 'mistella' < misto (mixt)

Tota la documentacio del CIVAL es moderna, sigles XVIII-XX.

NOVEL·LA / NOVELA < frances 'nouvelle' o castella 'novela'

No apareix en documentacio antiga. Les formes 'novela' 'noveles' que apareixen en el CIVAL quan busques el terme son en realitat 'novella', 'novelles' (< nou). Passa com en 'instal·lar' / 'instalar', tant si es un prestam del frances com si ho es del castella, la grafia en geminada es una 'falsificacio'.

any	cita	informacio bibliografica
1667	feu... escandall de la novela	J. B. Ballester / Ramellet (DHIVAM)
1845	aplaudiren ma comedia... una novela o atra cosa	anonim / La Donsayna (DHIVAM)
1851	novela, noveler, noveleríes, novelesch	José Escrig / Diccionario valenciano-castellano (DHIVAM)

NUL / NUL·LA / NULS / NUL·LES // NULA / NULES < nullu

Quan busques ‘nul + variants formals’ en el CIVAL, la relacio que ix inclou ‘nul’, ‘nuls’, ‘nul·la’ i ‘nul·les’ en tots els casos; puc equivocar-me pero crec que no n’hi ha cap sense geminacio. Has de ficar concretament ‘nula’ i ‘nules’ per a que t’apareguen els eixemples, antics, sense duplicar ele. Hem de tindre en conte que antigament tenia els significats de ‘nul’ (sense valor, sense força legal) i de ‘ningu’.

any	cita	informacio bibliografica
1269	no déu reebre nul·la posicion	Martin de Azagra / Llibre de la Cort del Justicia de Cocentaina (CIVAL)
1275	e la dita demanda és nul·la	Guillem de Castalla, Martin de Azagra, Guillem Marin / Llibre de la Cort del Justicia de Cocentaina (CIVAL)
1284	ans deya aver nul·les	anonim / Llibre de la Cort del Justicia de Valencia (CIVAL)
1284	lo dit procés ésser nule	anonim / Llibre de la Cort del Justicia de Valencia (CIVAL)
1287	no entenen nula cosa	Berenguer de Ripoll / Pergamins, processos i cartes reials (CIVAL)
1295	no·y volgués fer nula resposta	Pere de Golmes / Llibre de la Cort del Justicia de Cocentaina (CIVAL)
1298	com encara per nula altra rahó oyatz	anonim / Llibre de la Cort del Justicia de Valencia (CIVAL)
1326	null hom ne nula fembra	anonim / Manual de consells de la ciutat de Valencia (CIVAL)
1329	de qui era no ha nul·la demanda	anonim / Furs de Valencia (CIVAL)
1385	no pot ésser dit nul·le ni n’és nul·lat	anonim / Llibre del Consolat de Mar (CIVAL)
1406	jure que sia nula e sens alcuna fermetat	anonim / Història de la cultura valenciana, I (CIVAL)

1460	maldits o nul·les / o falses butles	Jaume Roig / Spill (CIVAL)
1490	podeu tenir per passats e nul·les	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)

NUL·LITAT / NULITAT < nullitas < nullus

any	cita	informacio bibliografica
1290	de la nul·letat de la dita escriptura apel·lada	Pere de Rocafort / Llibre de la Cort del Justicia de Cocentaina (CIVAL)
1347	e de tota altra nul·litat protesta	anonim / Diplomataris de la Unió del Regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1611	sots decret de nul·litat	anonim / Constitucions del Estudi General de València (CIVAL)

PAL·LIAR / PALIAR < palliare

any	cita	informacio bibliografica
1348	coloradament e per pal·liar	anonim / Diplomataris de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1348	cobrir e paliar no·s pot	anonim / Diplomataris de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1395	superflua religió, falsa e pal·liada	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1413	devoció no era ficta ni paliada	sant Vicent Ferrer / Quaresma (CIVAL)
1490	si ab les sues paliades paraules	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1500	ab terrenes lahors cobren, scusen hi en palien	Joan Roís de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)
1763	y paliant atres raons	Josep Esplugues / Memòries d'un capellà del segle XVIII (CIVAL)

Com en moltes atres ocasions, des de principis del segle XX, la documentacio que arreplega el CIVAL es practicament tota en ele geminada.

PAL·LID / PALIT < pallidu

Hi ha molt poca documentacio antiga, ninguna o casi ninguna, per lo manco en el CIVAL. A partir de 1930 comença a predominar el normatiu (NdC) 'pal·lid', en detriment de 'palit'.

En el DCVB (v. ‘pàl·lid’) trobem esta nota de fonetica: “pátit (en la pronúncia normal de totes les comarques); páttit (en la pronúncia cultista moderna).”, sense mencio de possible castellanisme en la reduccio, mentres que la geminada apareix marcada com a ‘cultista’.

any	cita	informacio bibliografica
1805	pàlit	Manuel Joaquín Sanelo / Diccionari (DHIVAM)
1851	palidea	José Escrig / Diccionario valenciano-castellano (DHIVAM)
1912	faldellí, de colors clars i pàlids	Francesc Martínez i Martínez / Coses típiques de la Marina, la meua comarca (CIVAL)
1919	estaven intensament pàl·lids	Jesús Ernest Martínez Ferrando / La botiga dels llibres vells (CIVAL)
1930	Les estreles, pàlides	Enric Duran i Tortajada / Un drama en un poble (CIVAL)
1930	els cabells castany pàlid	Federico García Sanchiz / Terra eixuta (CIVAL)

PARAL·LEL / PARALEL < parallelu

La documentacio es moderna, del sigle XX, segons el CIVAL, i alternen les grafies ‘paralel’ (mes escassa) i ‘paral·lel’ (mes abundant a partir dels anys 30, es troba principalment en autors de tendencia catalanista).

any	cita	informacio bibliografica
1912	ha dos troços de camí paral·lels	Francesc Martínez / Coses típiques de la Marina, la meua comarca (CIVAL)
1925	vies que obrin els joves, paral·leles ,	Carles Salvador / Els nous camins (CIVAL)
1925	en la fachá paralela al Palau de Justicia	Josep E. Galiana / La reforma radical de la Glorieta per a donar llòc a una gran plaça (CIVAL)
1931	és paral·lela a la distinció	Josep Giner / Els pronoms personals en valencià (CIVAL)
1931	un curs paralel el grau de la civilisació	Josep Maria Gadea / El problema agrari en la terra valenciana (CIVAL)

1947	dos tireres en forma paralela	Francesc Martínez / Coses de la meua terra, III (CIVAL)
1952	verb paral·lel al castellà hozar	Germà Colón / Castelló i la seua llengua (CIVAL)
1953	paral·lela al ritme dels seus sentiments	Miquel Adlert / I la pau (CIVAL)
1955	el seu paral·lel en la filosofia	Joan Fuster / El descrèdit de la realitat (CIVAL)
1971	de les llengües paral·leles	Enric Valor / Comentant uns comentaris. Puntualitzacions (CIVAL)

PASSAREL·LA / PASSARELA < frances 'passerelle' (DCVB)

La documentació que porta el CIVAL es moderna. Per a que es veja la dificultat que comporta escriure una grafia de la qual no hi ha correlat fonètic, aporte un exemple d'un prolífic autor del paradigma catalanista que comet un error: "Se'n publicà una fotografia en què es veu unes dames i una nena empolainades travessant la passarella del desembarcador fins al moll" (2012, Josep Piera / *El somni d'una pàtria de paraules*).

El frances 'passerelle' es un derivat tardà (1835) de 'passer' (v. 'passer' en Rey 2017). Si allí no tenia so doble, es impensable que aquí s'adapte en ele geminada, excepte per imitació gràfica.

REBEL·LAR / REBELAR < rebellare

any	cita	informació bibliogràfica
1296	dits carnicers, los quals són rebel·les e desobedients	anonim / Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València (CIVAL)
1296	dit mostaçaf, serà inobedient e rebel·le	anonim / Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València (CIVAL)
1320	ex-comunicació a tots los rebel·les	Francesc Sabastida / Col·lecció Cancelleria-207 (CIVAL)
1323	stan sots servitut dels pisans, rebel·les nostres	Guillem Coper / Col·lecció Cancelleria-234 (CIVAL)
1347	com faria per un estrany rebellat	anonim / Diplomatarí de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)

1348	per mils rebelar e contrastar al dit senyor	anonim / Diplomataris de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1348	per tal que mils poguessen rebel·lar contra	anonim / Diplomataris de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1348	les dites criatures o infants rebelassen ensem	anonim / Diplomataris de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1380	no us gosarà contrastar ne rebelar contra vós	Jaume I / Llibre dels feits del rei en Jaume (CIVAL)
1410	infel e rebel·le a la santa fe catòlica	sant Vicent Ferrer / Sermons, V (CIVAL)
1410	axí com a rebeles	sant Vicent Ferrer / Sermons, III (CIVAL)
1435	e fonch rebel·lada a .XVIII. hores	Melcior Miralles / Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim (CIVAL)
1435	e tota sa terra se rebelà contra lo duch de Millà	Melcior Miralles / Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim (CIVAL)
1435	pòblicament contra los sarraïns a rebetlar ⁽¹⁾	Melcior Miralles / Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim (CIVAL)
1490	dir com Babilònia se era rebel·lada	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	la mia ànima s'és rebetlada ⁽¹⁾ contra lo cors	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1538	rebel·laren-se y anava públicament	Pere Antoni Beuter / Primera part de la Història de València (CIVAL)
1538	los pobles y començant a rebetlar-se ⁽¹⁾	Pere Antoni Beuter / Primera part de la Història de València (CIVAL)

⁽¹⁾ Les formes 'rebetlada' o 'rebetlar-se' haurien de representar una fonètica doble (com 'vetlar', 'motle' o 'guatla'), especialment en el cas de Joanot Martorell que alterna 'rebetlada' en 'rebellada', com a equivalents, suponc. De totes les maneres i encara que la geminada és la més abundant en el CIVAL, s'han de tindre presents les paraules en la grafia reduïda que, sense dubte, representen un so simple, com serien la parella d'exemples de sant Vicent Ferrer.

REBEL·LIO / REBELIO < rebellione

any	cita	informació bibliogràfica
1296	alcunes coses contra la rebel·lió dels dits carnicers.	anonim / Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València (CIVAL)
1326	d'aquell en culpa e rebel·lió del qual los dits hòmens	anonim / Manual de consells de la ciutat de València (CIVAL)

1330	en Berenguer Carroç per la rebel·lió que faeren contra en Phelip	Guillem Agusti / Col·lecció Cancelleria-295 (CIVAL)
1347	que és dit, la dita rebel·lió e difamació no sia estada	anonim / Diplomataris de la Unió del regne de València (1347-1349) (CIVAL)
1386	mas ara vostra rebel·lió e inobediència demostren,	anonim / Col·lecció Cancelleria-722 (CIVAL)
1395	lo dit Síface per la rebel·lió que havia feta al poble	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1413	en la humanitat, possehí, sense rebellió, son regne.	sant Vicent Ferrer / Quaresma (CIVAL)
1460	festa, / hon trobà presta / recepció. / Rebetlió /no li tardà. / Humil entrà	Jaume Roig / Spill (CIVAL)
1525	any XVIII, hon fon la rebetlió contra la Seu	Pere Martí / Libre de antiquitats (CIVAL)
1772	molt dijòs. / No y-a rebeliò en les gents,	anonim / Rahonament que fan quatre llauradors de la horta de Valencia (CIVAL)

‘Rebel·lio’ es un terme uniforme en quant a la geminació i la duració en el temps. En el CIVAL, la primera citació de ‘rebel·lio’ es del XVIII. Per contra, ‘rebel·lia’ té molt poques aparicions, només una antiga (1356), totes les altres són actuals.

REPEL·LIR / REPELIR < repellere

any	cita	informació bibliogràfica
1409	e no-n puxe ésser repellit per lo dit offici	anonim / Llibre de Consells 1408-1409 (CIVAL)
1410	la ira de Déu [deu] repel·lir açò, car peccats notoris corrompen	sant Vicent Ferrer / Sermons, VI (CIVAL)
1410	e bon llit, mas ara repel·lexen - lo legalment, tornant a peccar	sant Vicent Ferrer / Sermons, VI (CIVAL)
1426	Per repel·lir e foragitar una que-s	anonim / Document-40. Hug de Cardona (CIVAL)
1430	per repelir e foragitar la dita vostra	anonim / Document-61. Hug de Cardona (CIVAL)
1472	Lançat de si o repelir	Joan Esteve / Liber elegantiarum (DHIVAM)

1490	poria fàcilment repel·lir si humana saviesa ab caliditat	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1495	constituït davant Herodes, no volguist repel·lir les falses culpes!	Joan Roís de Corella / Lo Cartoxa (CIVAL)
1688	posà rahons, les quals foren repelides , ab provició de 10 de jiner	Francesc Roig i Dou / El llibre de família dels Roig (CIVAL)
1851	repelir, repelit	José Escrig / Diccionario valenciano-castellano (DHIVAM)

SATEL·LIT / SATELIT < satellite

Es un terme molt modern, ya que el DCVB no dona fonetica ni casi documentacio, i la que porta el CIVAL es molt proxima, dels sigles XIX i XX, en la qual alternen les dos formes, si be 'satel·lit' es majoritaria.

any	cita	informacio bibliografica
1878	per sobrenóm lo «Coronado» fon un satèlit dels qu'es dien realistes	Josep d'Orga / Ansisam de totes herbes (CIVAL)
1887	Satèlit, m.	José Escrig / Diccionario valenciano-castellano (CIVAL)

SIBIL·LA / SIBILA < sibylla

La documentacio antiga es 'sibilla', segons el CIVAL.

SOL·LICITAR / SOLICITAR < sollicitare

Hi ha prou d'alternança pero, com es comprova, la reduccio es ben antiga i en autors significats (practicament totes les mencions de Martorell son en ele simple). I, ¿quàn comença a recuperar-se la geminada...?, en el primer terç del segle XX, en autors que seguien la normativa catalana...

any	cita	informacio bibliografica
1417	per les presents exortam, solicitam e instam	anonim / Defensa d'una vila reial (CIVAL)

1417	per les presents exortam, solicitam e instam	anonim / Llibre de Consells 1416-1417 (CIVAL)
1490	solicitava ses almoynes	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1490	E Tirant cascun dia solicitava ses amors	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1497	Pietat, Benivolència, Sollicitat	Isabel de Villena / Vita Christi (CIVAL)
1421	vullats supplicar e instar e solicitar	anonim / Intrigues en la cort (CIVAL)
1432	lo mig temps praticades e solicitudes	anonim / Lo proces de l'horde de la batalla (CIVAL)
1442	requerida e per molts sol·licitada	anonim / Curial e Güelfa (CIVAL)
1460	matrimoni de la ínclita filla sotlicitaven ⁽¹⁾	Joan Roïs de Corella / Les proses mitologiques de Joan Roïs de Corella (CIVAL)

⁽¹⁾ L'escritura 'sotlicitaven' de Corella mos podria inclinar a creure que hi ha una consonant doble, pero vists els atres exemples, la fonetica mes previsible seria la senzilla, com corroboraria el següent terme 'solicitut'.

SOL·LICITUT / SOLICITUT < sollicitudo

Esta paraula es molt freqüent, principalment en la variant de ele simple.

any	cita	informacio bibliografica
1344	ignoren a la sol·licitut d'ells	Pere el Cerimonios / Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimonios (CIVAL)
1395	la supèrflua sol·licitut o ànsia	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1416	senyor molt excel·lent, ab gran solicitut	anonim / Potencia economica dels venecians (CIVAL)
1440	ab sollicitut e gran diligència	anonim / Autoritarisme monarquic (CIVAL)
1460	en pensament de sollicitut profunde	Joan Roïs de Corella / Les proses mitologiques de Joan Roïs de Corella (CIVAL)
1460	ab quanta sollicitut	Joan Roïs de Corella / Les proses mitologiques de Joan Roïs de Corella (CIVAL)
1460	sols tals virtuts. / Sollicituts	Jaume Roig / Spill (CIVAL)
1489	ab sollicitut e gran cura	Gaspar Eximeno / Crim d'incest a Alcubles (CIVAL)

1490	ab gran instància e sollicitut	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1495	tants treballs e sollicituts e perills	Joan Roïs de Corella / Lo cartoxa (CIVAL)

VACIL·LAR / VACILAR < vacillare

any	cita	informacio bibliografica
1395	del dit Alcibiades, car encara vacil·len , duptant en lo juhí	Antoni Canals / Valeri Maxim (CIVAL)
1425	sobretot ma fe que no vacil·le e no tremol la mia	Ausiàs March / Poesies (CIVAL)
1490	per ses falsies, haurà a vacil·lar . Molt deu ésser stable	Joanot Martorell / Tirant lo Blanch (CIVAL)
1505	aquell recort que·ll pensament vaçitla ⁽¹⁾ : fon lo foguer la voluntat	Jaume Gassull / La vida de santa Magdalena en cobbles (CIVAL)
1887	Vacilant, ger., Vacilando. p. a. de vacilar. Vacilante. Que vacila.	José Escrig / Diccionario valenciano-castellano CIVAL)

⁽¹⁾ En absència d'escritura anterior en ele simple, que modifique l'opinio, la grafia 'vaçitla' implicaria una provable pronunciacio doble (com 'vetla' o 'motle'), pero en precaucio porque en el mateix autor trobem 'atlega' i 'destitla'.

Com es veu, la documentacio antiga i migeval porta ele geminada. La simplificacio ortofonetica sería actual, del s. XIX, d'acort en el CIVAL.

11. L'EXTRAVAGANT CAS DEL FRANCES

Tal volta Fabra es quedà prenat de la vistositat –barroquisme– de l'ortografia francesa, que coneixia, i decidi imitar-la en la geminació de la lletra, com a mínim. En honor a la veritat, no està a soles en la complexitat i absurditat, puix que l'acompanyen l'angles, tant en el cas que mos ocupa com en uns altres grups i dígrafs: <th> (ethnic), <ph> (pharmacy), <cc> (accord), <pp> (application) o <tt> (bitter), o, en l'extrem i per unes altres característiques, el japonès (Dorren 2019: 389-406, 151-164, 377-378).

Es conegut entre els normativitzadors, els nadius i els aprenents de francès el predomini (abus) de l'etimologia en l'escriptura, perquè, no crec equivocar-me, és el que més grafies manté o ha restituit respecte a l'origen grecollatí de les paraules: <th> (athée), <ph> (apocryphe). Com es veurà, no són només aquests dígrafs mencionats, sinó que hi ha geminades superflues per a donar i vendre: <bb>, <cc>, <ff>, <ll>, <mm>, <nn>, <pp> i <tt>, en totes les condicions: etimològiques, aetimològiques, primitives, modernes, continuïtats, restauracions i invencions.

Açò no ha seguit així sempre. No m'estendre en consideracions sobre història de la llengua o història de la codificació (només tinc coneiximents superficials). Aportaré unes desenes d'exemples espigolades del *Dictionnaire historique de la langue française* (Rey 2019) per a confirmar el que dic. Segur que es pot ampliar la casuística, però trobo que és suficient per a entendre que no hi ha una planificació formal coherent i facilitadora (pedagògica) per als usuaris.

En els apartats següents es podrà comprovar la variabilitat ortogràfica (criteris) i la justificació de l'adjectiu del títol ('extravagant'). És dir, no crec que sigui ni exagerat ni subjectiu. He preferit els quadros perquè trobo que permeten una millor visualització i comprensió dels fenòmens que expliquen. Les formes antigues poden estar datades exactament (anys) o genèricament (sigle). L'etimologia o les etimologies dels termes són les aquí expressades i en alguns casos, a més, hi ha comentaris.

11.1. Oposicio forma actual / formes antigues

El manteniment actual dels grups consonàntics dobles –o triples– no respon a l'evolució fonètica ni gràfica, com es desprèn de la simple observació de la documentació diacrònica.

forma actual	variacions, formes antigues
abbé ⁽¹⁾	abet (1080)
abbesse ⁽¹⁾	abeesse (XIII)
apparent	aparant (1155)
apparement	aparement (1175)
apparence	apparencie (1225), aparence (1280)
appel	apel , apiau (XI)
accès	acès (1170)
accord	acort (1160)
affermer	afermer (1080)
attendre	atendre (XI)
combattre	cumbatre (1080)
datte	date (1180)
différence	diferance (1160)
ennemi	inimi (880,) enemí (1080)
étincelle	estencele (X), estincele (1200)
exempter	essenter (1320)
phylactère	filatiere (1155), filatiere (1200)
rappeler	rapeler (1080)
rallier	ralier (1080)
rallumer	ralumer (1050)

⁽¹⁾ Encara que trobem antigament 'abet' i 'abeesse' també apareix 'abbeie' (1090) (les tres derivades de 'abbas').

11.2. Oposicio forma actual / etimologia

forma actual	etimologia
accommoder	accomodare
amortir	*admortire / *ammortire
anguille	anguilla / anguila (dim.) < anguina (bestia) < anguis (serp)
anneau	anellus < anulus < anus
baleine	ballaena / ballena

drap	drappus
drapier	(drappus)
drapeau	(drappus)

11.3. Concordança entre la forma actual i l'etimologia / variants antigues

Completant els dos punts anteriors, la restitució gràfica oblida o relega la forma més antiga i evolucionada per una altra més conforme en l'origen llatí o grec del terme, com podem notar en el quadre següent. He inclòs aquí aquells dígrafs llatins cults (ph, th) que ja tenien una representació monogràfica en temps antics (f, t).

forma actual	forma antiga	etimologia
abattre	abatre (1080)	abattuere
accent	aucent (XIII)	accentus
accès	acès (1170)	accessus
accointer	acointer (XII)	*accognitare
accord	acort (1160)	*accordare
accorder	acorder (1080)	*accordare
accroire	acreire (XII)	accredere
accoter	acuter (XII)	accubitare < ad+cubitare
accroître	acreistre (XII), acroistre (1220), accroistre (XV)	ad+crescere
afférent	aufferant (XII), aferant (XIII)	*afferire
affirmer	afermer, affermer (1080)	affirmare < firmus
allier	alier, aloier (1080)	ad+ligare
alopécie	allopice (1337), allopecie (1505)	alopecia < alôpêkia
annonce	anunce (1440)	annuntiare < adnunciare
apocryphe	apocrife (1220)	apocryphus
apparaître	apareistre (XI), apareir (1080)	apparescere
appliquer	apliquer (1280)	applicare
attendre	atendre (XI)	attendere < ad+tendere
attente	atente (1050)	*attendita
attenter	attenter (1330-1332), atenter (XV)	attentare < atemptare

attirail	atirail (XV)	a+tirer
attirement	atirement (1547)	a+tirer
attiser	atisier (1140)	*attitiare
attrait	atret (1175)	attirare < *attragere
ballade	barade (1260), balade ⁽¹⁾ (1288), ballade (XVI)	provençal ballada < ballar+ada
banderole	bannerolle (1446), banderolle (1584), banderole (1578)	italia banderuola
combattre	cumbatre (1080)	*combattere < combattuere < cum+battuere
colophane	colofonia, colophonie, colofonie (frances antic)	colophonia
colosse	collosse (XV)	colossus
communal	cumunel (1080), comunal (1170)	communis
commune	cumune (1138), comune (1155)	communia < communis
compter	cunter (1080), conter (1172-1175)	computare
diarrhée	diarrie (1372)	diarrhaea
exempt, exempte	exant (1260), exent (XV)	exemptus
flemme	flème (1821)	flemma (italia)
gomme	gome (1165)	*gumma
intervalle	intervale (XIII)	intervallum
pharmacie	farmacie (1314)	pharmacia
phoque	focque (1532)	phoca
physique	phisique ⁽²⁾ (1487)	physicus
raccorder	racorder (XII)	(*accordare)

⁽¹⁾ A pesar de 'ballade', el derivat 'balader' conserva la l de l'antiga grafia 'balade'.

⁽²⁾ Conserva el dígraf 'ph', pero no la 'y'.

11.4. Concordança entre la forma actual i la forma antiga / etimologia

forma actual	forma antiga	etimologia
baleine	baleine	< ballaena – ballena
coupe	cupe (1155)	cuppa < cupa
coupeau	coupel, cupel (1174)	diminutiu cuppa
coupelle	coupelle (1431)	femeni de coupe
étoupe	estupe (1119), estoupe (XII)	stuppé (grec)
fantaisia	fantasie (1220)	fantasia o phantasia

11.5. Oposicio forma actual / forma antiga i etimologia

Son eixemples molt cridaners per quant la proposta normativa vigent no respon ni a tradició ni a etimologia, es dir, pareix ser un invent.

forma actual	forma antiga	etimologia
alémanique ⁽¹⁾	alémanique (1838)	alamanicus
allemand	aleman (1080), alemant (XII)	alamanus / alemanus
allègre	haliegre (XII), alegre (XII), aligre (XIII)	alacer
alléger	halagrer (XI), alegrer (XIII), alléger (XVI)	(alacer)
allégresse	alegrece (XIII), allegresse (XV-XVIII)	(alacer)
anneau	anel (XI), anneau (1380)	anellus < anulus < anus
colonne	columne (1120), colonne (XIII)	columna
datte	date (1180)	prov. datil / it. dattero < dactylus
étonner	estoner (1080)	*extonare
tonnant	tonant (1155)	tonare
tonnerre	tuneire (1080), toneire (1150), tonoire (XIII)	tonitrus

⁽¹⁾ Encara que 'allemand' siga la forma normativa, el derivat 'alémanique' (1838) (< alamanicus)... es queda en la senzilla originaria, perquè està presa

modernament, com si a l'usuari li importara el moment de l'adopció. Estos raonaments son convencions de 'experts', pero de ciencia, de la bona, tenen ben poc.

11.6. La recuperació dels grups dobles

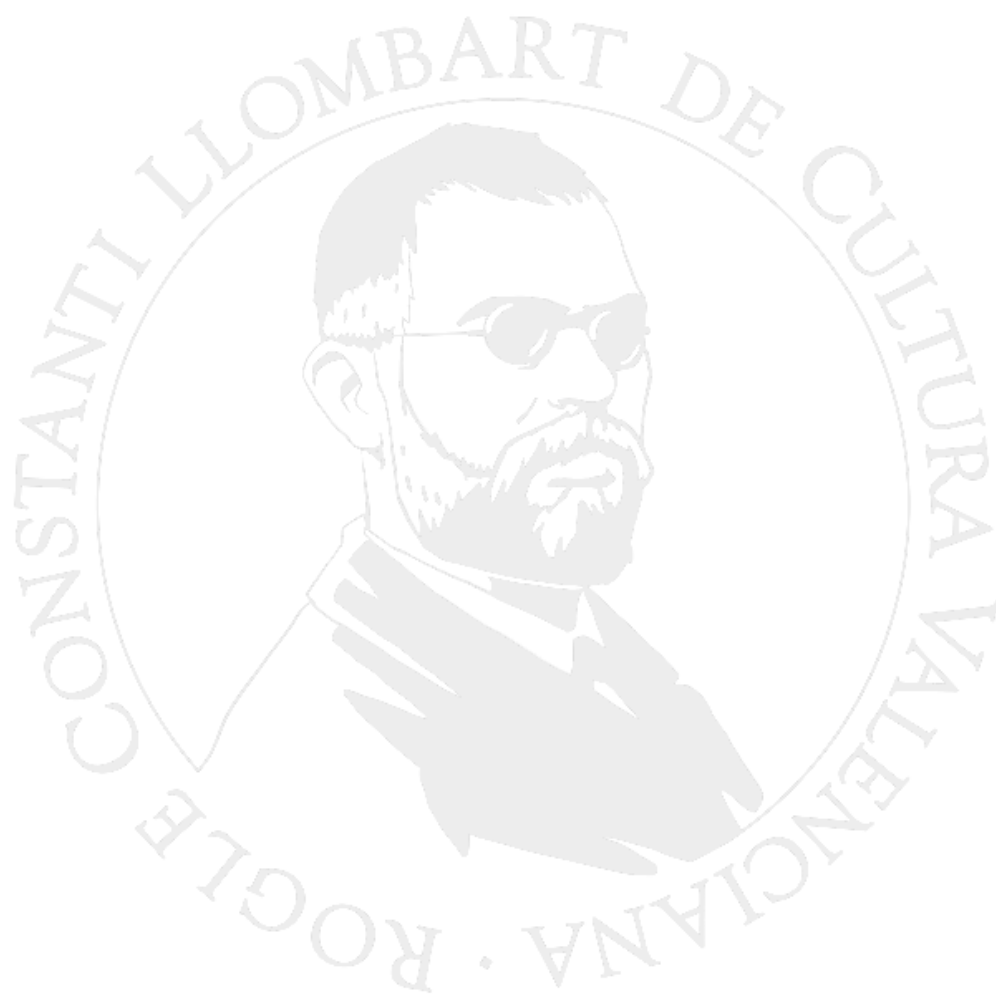
La geminació es mantindrà per una reculada cultista. Gramàtics i impressors s'alien, en el XV i XVI, contra les innovacions populars (Biojout 2015: 122). Per les dates trobades, este procés 'regressiu' es constatable en els segles mencionats (encara que puguin hi haure alguns casos anteriors).

forma actual	forma més moderna	forma més antiga
accouter	accoustrer (1509)	acoustrer (XIII)
accroître	accroistre (XV)	acreistre (XII), acroistre (1220)
affecter	affaictier (1530), affaictier (1573), en restitució també del grup -ct-, evolucionat ja abans a -it-	afaitier (1080)
alléger	alléger (XVI)	halagrer (XI), alegrer (XIII)
allégresse	allegresse (XV-XVIII)	alegrece (XIII)
ammoniac	ammoniac (1575)	armoniac (XIII), armonial (1359)
anneau	anneau (1380)	anel (XI)
ballade	ballade (XVI)	barade (1260), balade (1288)
dattier	dattier (1611)	datier (1236)
ethnique	ethnique (XVI)	etnique (XIII)

11.7. L'escriptura no és la fonètica

L'ús d'estes parelles heterosilábiques podria fer-mos pensar que el procés de simplificació fonicogràfica (del llatí als romanços) es revertí, com mostren les formes actuals. Però no, estes son pur envoltori, no responen a cap articulació diferent a la consonant simple, com es corrobora en la transcripció fonètica de veus com les següents: 'abbé' [abe], 'abattre' [abatr], 'abonner' [abɔne], 'accalmie' [akalmi], 'accord' [akɔr], 'additif' [aditif], 'affecter' [afekte], 'agglutiner' [aglytine], 'appeler' [apele],

‘appellation’ [ape(ɛl)lasjõ] (l’articulació no es geminada, com confirmen unes altres fonts, sino que servix per a indicar que la e es pronúncia oberta), ‘accommoder’ [akõmõde] (v. les corresponents veus en el *Diccionario manual VOX. Français-Espagnol. Español-Francés*).

12. UNA NORMA PER ALS NATIUS

Pot chocar un poc el títol de l'apartat perquè a molts l'afirmació els pareixeria bàsica, elemental. ¿Es que una norma no es per als nadius d'un idioma? Semblaria una obvietat, però no sempre es així, perquè esta pot respondre a diversos i no explicats interessos (Cooper 1997: 149). Esta finalitat no lingüística té dos aspectes: “en la planificación formal de la lengua, la función precede a la forma no sólo en el sentido de que una función comunicativa deseada precede al diseño de una forma lingüística, sino también en el sentido de que en la forma deseada influyen fines no comunicativos (funciones no comunicativas)” (Cooper 1997: 151). És dir, el normativisador tria la forma que li interessa i esta forma elegida inclou finalitats socials.

En el nostre entorn immediat tenim dos exemples oposats. L'Itàlia és un cas d'ortografia facilitadora de l'aprenentatge: es podria dir que és fonològica al màxim, hi ha molta correspondència entre les lletres i els fonemes, i el sistema (de grafies) és distribuïcionalment molt clar; mentres que n'hi ha uns altres dificultadors que representen un problema afegit no només per als estrangers sinó per als nadius, com ocorre en el francès i que hem vist en l'apartat 11.

A banda de tots els aspectes comentats en detall, en est idioma hi ha hagut intents de reforma importants des de principis del segle XX (1901, 1935, 1975, 1990). S'han quedat en paper mullat a pesar de que els experts reconeixen la necessitat d'una actualització, perquè l'expressió oral evoluciona però la manifestació escrita està ancorada en temps passats per raons extralingüístiques: “es necesario convenir también que el aprendizaje de un sistema tan inmotivado en sincronía requiere una cantidad de horas totalmente desproporcionado: cerca de un millar en la enseñanza del francés, con resultados más que dudosos” (Martín 1996: 72-73). I tot això perquè hi ha una excessiva veneració (millor dir subordinació) a l'escriptura pel seu origen diví o sagrat (Cardona 1994: 147-183; Cooper 1997: 156).

Front a la pronunciació efímera, uns instants només (el temps de la dicció), la grafia té la condició de la perdurabilitat, però això no nos ha de

fer oblidar que “debe tomarse por lo que es: un artificio cómodo, de funciones ancilares, perfectible como lo son todos los instrumentos” (Martin 1996: 73). I es este mateix autor el que es pregunta (ve al cas): “¿por qué se escribe *alléger* (aligerar) con dos *l* i *alourdir* (sobrecargar) con una sola?” (Martin 1996: 78). No hi ha una resposta ‘llogica’, una argumentació filològica.

Com hem vist en molts casos del valencià, es curios i ‘gratificant’ coneixer que també en francès hi ha variació de senzilles i dobles en la mateixa família lexical com en ‘appeler’ (< appeller < *pellare < pellere). El primitiu i els derivats normatius simplifiquen <ll>: ‘appelant’, ‘appelé’, ‘appeleur’, ‘rappeler’ i ‘appel’ (estos dos en reducció de <pp> ‘rapeler’ i ‘apel’ –s. XI–); mentre que al costat tenim ‘appellation’ i ‘appellatif’ en manteniment de <ll>. L’explicació ‘tècnica’ per a mantindre el dígraf es l’adopció moderna del terme, però no es justifica quan no hi ha diferència de pronunciació entre les antigues i les modernes com podria ser el cas valencià del vulgar ‘juí’ i del cult ‘judicial’.

I esta no es l’única ‘anomalia familiar’, tenim: <mm> / <m> (‘décommander’ –desencarregar, anular, excusar– / ‘demander’ –preguntar, desijar, requerir–), <nn> / <n> (‘donner’ –donar, entrar en acció– / ‘donation’ –donació–), <ll> / <l> (‘allemand’ –alema– / ‘alémanique’ –alemanic–)... (una exemplificació més extensa, en 11.1. –forma actual / forma antiga– i 11.2. –forma actual / etimologia–).

Les distincions gràfiques no corresponen a ninguna pronunciació diferent (les dobles i les simples sonen iguals oralment). I a més, no hi ha regla ortogràfica que pugui automatitzar l’escriptura, s’ha de recórrer a la memòria i a la pràctica reiterada; mala pedagogia en els dos casos, en el primer per la quantitat de recursos cognitius necessaris i en el segon per la quantitat d’hores que fan falta per a gravar la forma visualment i mentalment. Trobe que açò s’hauria de tindre molt en compte a l’hora de la codificació des d’una perspectiva ‘científica’. El problema sorgeix perquè, en l’avaluació de l’idoneïtat dels sistemes d’escriptura, els criteris sicolingüístics o tècnics (facilitat d’aprenentatge, facilitat de lectura, facilitat d’escriptura, facilitat d’aplicar a un altre idioma, facilitat de reproducció –Cooper 1997: 153–) pareix que són secundaris respecte als

criteris socials (us simbolic de les grafies, orientacio cap a la diferencia, preferencia per propostes convergents en unes atres varietats, empoderament grupal...) (Cooper 1997: 155). L'us de la ele geminada es un eixemple practic de la primacia de lo social (convergencia en la norma catalana, restauracio d'un digraf desaparegut) front als aspectes tecnicos (facilitat d'aprenentage i d'escritura).

Ha segut en este sigle quan s'ha repres la 'modernisacio' de l'ortografia francesa, en novetats que conviuen oficialment en l'anterior sistema, porque estes son 'recomanacions' (es el mateix problema que tenim en valencià en els doblats sistematicos de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, Fontelles 2024, especialment pp. 63-88). Hi ha propostes mes radicals (2016) que defenen la supressio dels accents, d'algunes concordances, de les e mudes o de les consonants dobles. Bona falta fan, nadius i estrangers segur que ho agrairien. Per eixemple, l'italia ha suprimit la casi totalitat de les haigs mudes sense 'demerit' ni per a la llengua ni per als usuaris.

L'anterior eixemplificacio (apartat 11) es una mostra de discordança entre evolucio i conservadurisme, prou comu en moltes varietats. Pero hi ha planificacions llingüistiques que van mes enlla, ya que no estan pensades especificament per a una comunitat 'reduida' com es la nostra, sino per a una comunitat 'ampliada', es dir, es treballa en la perspectiva 'convergent' en una atra varietat, el catala (l'amplitut –el tall geografic– la determina la 'autoritat' competent). Prima el criteri social (unitat de la llengua) mes alluntat del tecnic. Es el motiu del manteniment de digrafs com <tj/tg> (que respon a una variacio articulatoria del catala general), de l'ineficiet distribucio de grafemes per al subsistema de les palatals sordes (fricatives i africades), de l'acientifica opcionalitat (arbitrarietat) de la variacio ortofonetica en el sufix -iste / -ista (i la parella obligatorietat de -iatre / -iatra), de l'absurt manteniment –restauracio– de grups consonantics reduits ya en l'antiguetat i en l'epoca classica, i, per supost, el motiu principal d'est ensaig: el rescat etimologiste grecollati de la doble ele...

Tal volta si els planificadors llegiren sense prejuïns, se rellegiren lo que han escrit, comprovaren la documentacio publicada i no intentaren

‘diferenciar-se’ inutilment del castella, basant-se en una ‘tradicio’ variable i evolutiva, vorien que es una barbaritat la recuperació de la geminada (que també s’aplica a ‘suggerir’ / ‘sugerir’ < suggerere, molt modernes; ‘suggestio’ / ‘sugestio’ < suggestione, en documentació antiga –CIVAL–). Una ‘tradicio’ gràfica comuna, en part, en el castella primitiu, com era esperable (Seco 2003; v. ‘collacione’, ‘collere’, ‘collazo’...).

Ho diguerem i ho ferem nosaltres abans, la RACV (1979 i 1981), però es que a finals del segle XIX i principis del XX s’havien avançat Nebot (1894 i 1910) i Fullana (1915 i en diverses obres posteriors sobre ortografia). Com diu el refrà valencià, es de ben parits ser agraits; i reconèixer als precursors, de pas.

Com sol succeir, el lexicòleg Leo Giménez descobreix la ‘Lluna’ transcorregut més d’un segle respecte a Nebot i Fullana, més de 70 anys front a la gramàtica de Badia –la primera edició es de 1962–, i quatre dècades llargues comparant en les NdP –RACV 1981: 49-53–. Aço ratifica que als nostres genuïnistes principals i assimilats (Giménez, Lacreu...) i a molts altres tècnics els costa ‘vore’ alguns fets idiomàtics una miqueta d’uns dècenis. Se que en el futur ‘advertiran’ més anomalies en el sistema (be de forma autònoma, be de forma induïda, per l’IEC). El protector de les formes particulars Leo Giménez es ja partidari públic de la supressió dels accents (ho fa l’angles i ho fan els joves quan escriuen en el mòbil, que se’n deixen la meitat, la major part o quasi tots); el lingüista Josep Lacreu ya sap que les ortografies són convencions, en alguns casos en valors simbòlics (recorde les ‘grafies nacionals’), i que poden ser modificades o adaptades; l’acadèmic (2025) i professor Abelard Saragossà defen que els valencians hem seguit molt originals en alguns aspectes de la flexió verbal (en la velarització, p. e.); fa molts anys (a mitjan dels 90 del segle passat en un seminari de la RACV en Gandia) l’actual acadèmic (2025) Emili Casanova era partidari de l’ús del ‘lo’ neutre (que mai ha escrit); el lexicòleg Eugeni Sempere es adalid de centenars de paraules ‘genuïnes’ per a les ‘grans ocasions’ (batejos, aniversaris, bodes, comunions i enterros); l’acadèmic (2025) Jordi Colomina ha necessitat estudiar la llengua de sant Vicent Ferrer (en una molt completa, detallada i utilíssima obra) per a defensar la correcció de la forma obligativa ‘tindre de’ al costat de ‘haver

de'; l'ent normatiu principal, l'Institut d'Estudis Catalans, ha precisat de decenis per a comprendre que el significat de les paraules està relacionat en el context, que servix per a desambiguar-les i que fa innecessaris els accents diacritics (inclosos els 15 superivents a la retallada); en la mateixa linea anterior, la RACV no se quàn revisarà la singularitat dels diacritics que recuperà (2003) in extenso i en criteris superficials o dubtosos, en companyia del sistema accentual casi calcat de les N32; o la propia AVLL, que accepta la doble terminacio per a -iste/-ista pero que tampoc utiliza mai, com la totalitat dels moviments defensors del llenguatge inclusiu, que son capaços de dir 'membra' –ben formada– pero mai de la vida 'feministe' (un home, masculí) / 'feminista' (una dona, femení)... Es convenient i just que alguns exigim fets i no paraules tant als defensors de la llengua valenciana autonoma com als impulsors del genuïnisme idiomatic, i tambe als tecnicos planificadors.

Mentrestant, usuaris, docents, alumnes i lletraferits continuaran deprenint-se paraules com les següents: 'calcofil·lita', 'cal·ligrafia', 'cal·la', 'cal·ligrama', 'cal·lionímid', 'cal·litricàcia', 'camamil·la', 'cancel·lar', 'cancel·lació', 'canel·làcia', 'canturel·la', 'capil·lar', 'capil·lera', 'caprel·la', 'caramel·litzar', 'caravel·la', 'cariofil·làcia', 'carnal·lita', 'carpel·lar', 'carretel·la', 'cartel·la', 'castel·là'... que son part de les 1600 que porta el DOPV i que excepte alguna d'elles, en molta provabilitat, no escriuran en sa vida.

En una situacio similar estan les varietats o llengües occitanes a on no sempre s'aplica el criteri etimologic, p. e., 'tranquil', 'tranquila', 'tranquil·tat', 'vila', 'vilar', 'vilassa', 'vilaret', 'pali', 'apelar', 'apelant', 'alegar'... (< ll); 'palle' (palit), 'collecta', 'collector', 'colloqui', 'collegi', 'rebelar', 'rebelaire', 'espelir', 'espeliment', 'repelir'... (< ll) (Alibert 1977). ¿Es veu l'arbitrarietat? La gramatica occitana de Josèp Salvat (edicio d'Ernest Negre) usa el digraf <ll> pero no explica res sobre ell en les consonants (Salvat 1978: 5-10). I Alibert, en parlar de les mutacions de grups consonantics diu que 'll' < ll llatí, i posa com eixemples: "palle, tranquille [entrada en el diccionari 'tranquil, tranquila'], sollicitar [sens entrada en el diccionari]" (Alibert 1977: 20).

13. TRADICIO-ELIT / EVOLUCIO-POBLE

De forma resumida, del llatí als romanços se simplificaren les consonants dobles llatines (-pp-, -tt-, -cc-, -bb-, -dd-, -mm-, -ff-), si bé n'hi ha uns altres grups que es mantingueren (-ss-, -rr-, -mm-... originaris o de transformació). En les llengües romaniques dels primers segles X-XI-XII ja es constaten les grafies simples que, per l'abundància, no poden ser errors en tots els casos, sinó una tendència interna dels lectures –dels parlants– que corroboraran els idiomes actuals.

En la documentació del valencià del segle XIII ja es dona el mateix fenomen i continua en segles posteriors, concordant en el castellà, català, aragonès, asturià... i passa en l'actualitat: 'acent', 'imacula(d)a', 'inecessari', 'aministrar' les pronunciacions de 'accent', 'immaculada', 'innecessari', 'administrar' són ortogràfiques i d'elocucions formals, no és així en l'expressió col·loquial (i est adjectiu no té connotació negativa, sinó descriptiva).

Front a aquest procés general està el grup llatí <-ll-> intervocalic (i també quan per evolució queda en posició final) que palatalitzà molt prompte ('gallina' < gallina, 'vall' < vallis, cavall, tonell, brollar, callar...). Al costat, n'hi havia uns altres contextos fonètics que, circumstancialment, impediren la palatalització (vila, anguila, argila...), cosa que també trobem en cultismes, semicultismes, prestams tardans... que escaparen a l'evolució i oferien dobles ('col·legi' - 'colegi' < collegium, 'il·lustre' - 'ilustre' < illustre...), sense descartar que este dígraf fora només una 'figura' però en fonètica vulgar, avalada per l'alternança gràfica (doble / senzilla) del mateix terme o en membres de la mateixa família. I no són únics els casos anteriors, perquè li passà també a unes altres paraules cultes en el grup <-l+e/i-> que haurien d'haver donat una palatal ('palla' < palea, 'filla' < filia), però es quedaren en simples ('família', 'concili', 'oli'...) (Badia 1981: 195-196, 220, 249). En les vacil·lacions inherents a qualsevol procés en marxa, els resultats actuals de l'evolució es poden rastrejar en temps preterits, en el valencià prejaumí, i comprovar que ja era així abans del XIII (Peñarroja 1990: 356-367; i més extens en 2022: 737-753).

En el pol opost de les varietats romaniques proximes es troba l'italia el qual admet la duplicacio de totes les consonants (excepte la h) i es produixen sons reforçats (Battaglia 1974: 9). Moltes voltes la diferencia de significats es troba associada a la presencia de la grafia simple o doble: 'pala' –pala– / 'palla' –pilota–, 'pena' –pena– / 'penna' –ploma–, 'note' –notes– / 'notte' –nit–, 'copia' –copia– / 'coppia' –parella–, 'sete' –set, ganes de beure– / 'sette' –set, numeral cardinal– (Battaglia 1974: 10). Ací les geminacions responen a la parla, a l'evolucio, i no a una restitucio etimologica. En catala es una distincio artificiosa en termens com: “al·locució (discurs) / elocució (dicció), al·ludir (esmentar) / eludir (evitar), anul·lar (derogar) / anular (nom d'un dit; que té forma d'anell), vil·la (casa) / vila (població)”³; en els exemples u i dos la distincio-confusio ve perque l'oriental i el mallorquí neutralisen les e atones, el tercer seria adequat si no hi haguera documentacio en contra, i el quart es una distincio postica.

Disponent de la documentacio que tenim, la restitucio moderna de grups biconsonants desapareguts com <-ll-> (mes encara si son triconsonants) seria, en la retorica argumental de Saragossà (2022), una actuacio normativa 'antihumanista' (elitista, perque oblida als parlants) i en conseqüencia 'insolidaria' (egoista en els usuaris, perque dificulta l'aprenentatge). Per a mi, des d'una perspectiva pedagogica, sicollingüística o sociolingüística, es un absurd normatiu –evolutiu i fonetic– en valencià (i en catala o en castella, en el qual es paradigmatic el cas de la b/v). I no parlem de la barbaritat que representa remetre hui l'aplicacio d'una regla ortofonetica, que afecta a centenars de paraules, al coneiximent del grec o del llatí.

Els parlants tendixen a suprimir sons i assimilar-los quan es troben en contacte. Aixina que les conjuncions triconsonantiques vigents tenen una articulacio facil: <mpl> (am-ple), <mpr> (com-prar), <mb> (sem-blar), <mbr> (mem-bre), <ntr> (con-tra), <str> (es-tret), <scl> (mas-cle) i <ngr> (man-grana), <nfr> (en-frontar), <lcr> (mal-cregut).... I en els altres casos es pert algun element, p. e., <mps> (cansa < camsa < campsat) (Badia, 1981: 212), com en les diccions relaxades o rapides de 'temps' [tems] o 'camps' [cams]. Encara que Badia no els cite, per extensio, ací s'han d'incloure

³ Aixina apareix en la uep <https://www.auladecatala.com/ela-geminada/> (consulta, juliol 2021).

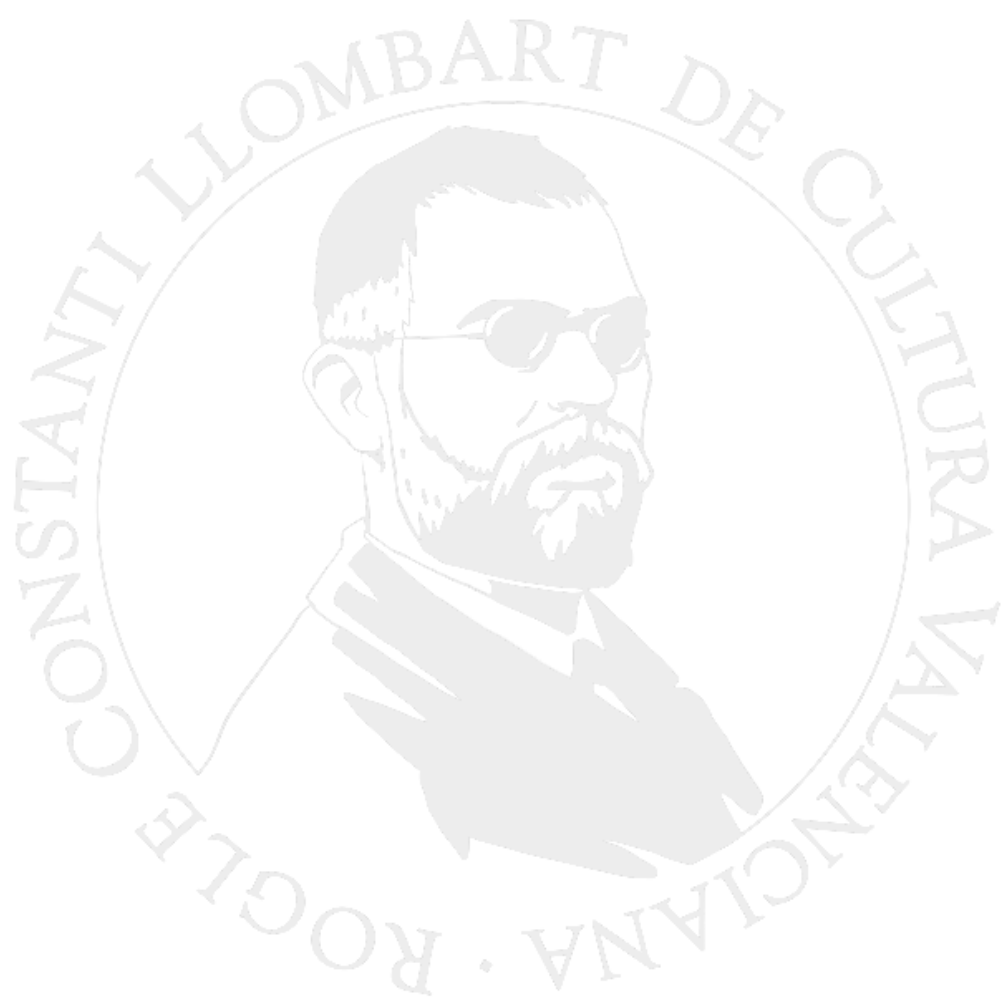
<mpt> (assumpta) i <mpc> (assumpcio), dels quals hi ha documentacio antiga de variacio i de reduccio grafica.

A l'hora d'establir la causalitat d'un fenomen o d'un proces s'ha d'anar espai. Responsabilisar al castella de la simplificacio com fa el paradigma catalaniste o els seus representants es poc sostenible quan els eixemples en catala son de finals del sigle XII. Com a corroboracio de l'absurt està el cas extern del frances, que ha seguit la mateixa pauta en digrafs o grups triconsonantics, encara que l'escriptura actual no ho reflexe... i no es per influencia d'una llengua veïna.

Entre els metodos d'investigacio social està l'observacio –l'externa i l'interna o participant–. Esta hauria de permetre vore un fenomen fonetic –alguns el veem–, generalisat i antic, i actuar en conseqüencia en la planificacio normativa, acollir l'ortografia a la pronunciacio, com ya havien fet els nostres antepassats moltissimes vegades. Ho he dit: mantindre l'escriptura de ele geminada es una classe de coneiximent... convencional (no es tecnic) i elitiste, relacionat en el control social i la jerarquia que porta aparellada la codificacio: “La escritura, al igual que otros instrumentos de poder, está al servicio de quien se apodera de ella” (Cooper 1997: 156). Pero no es pot confondre en la ciencia, encara que el compartixquen tots els filolecs, els departaments de filologia de les universitats del mon i la romanistica internacional. No, l'opinio basada en el numero –i en el criteri d'autoritat– no garantisa ni la veritat ni la cientificitat necessariament. La doxa no deixa de ser-ho perque ho diga un 'expert', deu, cent o milanta.

Com defenc en l'apartat anterior (12), es axiomatic (i, per tant, basic) que la normativa es per a la gent, no son els usuaris per a la norma, com en este cas. Si les regles no tenen en conte als parlants es perque estan orientades a l'essencialisme o a l'elitisme dels tecnicos (la llengua com un coneiximent expert i com una forma de control social). En contrari, tindre en el centre de la normativisacio a les persones l'orienta a la democracia i a la participacio (la llengua com un mig de comunicacio, de relacio). En el fondo i en la superficie, la batalla se situa entre la concepcio de si la llengua la fa el poble –es un instrument– o la fan els experts –es un

simbol– i es lo que es debat en este estudi sobre la ele geminada que he comentat (v. apartat 3). La meua opinio està clara: es un instrument.

14. LES TRAVETES ORTOGRAFIQUES

Conforme apuntava Giménez es difícil, molt difícil, que un usuari corrent, inclús en un domini idiomàtic alt, recorde una part important de les 1600 paraules que porten ele geminada, en el primitiu o en el derivat; sobre tot perquè com no s'articulen només responen a un criteri genèric expert tan poc funcional com els etims grecollatins, i inclús en este cas es molt improbable que els conega. Este dígraf es especialment desmotivador en una llengua minorisada, no només des de la gramàtica-semàntica (nul·l rendiment fonològic; es diferent a ignorar la o oberta, en que la falta d'articulació no genera problemes de comprensió), sinó des de perspectives concorrents: psicològica (consumix recursos personals de memòria innecessaris, genera inseguretat en els usuaris), didàctica (es difícil d'explicar i de justificar, es realment inútil i prescindible, requereix temps per a buscar en un diccionari, us de correctors, detrau temps d'aprenentatge en perjudici d'elements en situació més crítica, ACCEPTAT com l'ús del pronom en), i sociolingüística (es un component singular-aïllat de la planificació formal, es una reintroducció, no se sent una part significativa del sistema com la pràctica de les palatals africades sorda i sonora).

Per a comprovar la dificultat he triat uns pocs exemples de Ferrer (1956) que tenen la mateixa terminació i fonètica vocalica però l'escriptura es diferent

-ela	-el·la	-ila	-il·la	-ola	-ol·la
biela	aquarel·la	anguila	axil·la	arteriola	corol·la
canela	bagatel·la	enfila	clorofil·la	bestiola	crisocol·la
caravela	"*Caravel·la. f. Caravela."	mobil·la	goril·la	cabriola	glicocol·la
cartela	carretel·la	vila	papil·la	caragola	ictiocol·la
cautela	cel·la	...	til·la	consola	sarcocol·la
clientela	cocinel·la		...	correjola	...
coronela	copel·la			fillola	
...	damisel·la			...	
	escarapel·la				
	...				

El mateix problema es dona entre el primitiu i els derivats, per exemple en la terminació -il / -ila: perfil / perfilar, servil / servilisme..., -il / -il·la: tranquil / tranquil·la, tranquil·litat, pupil / pupil·la... I en la mateixa família nos podem trobar: anguila, anguilejar, anguileta, anguilera, però anguil·licultura, anguil·liforme, ben difícils de ‘descobrir’.

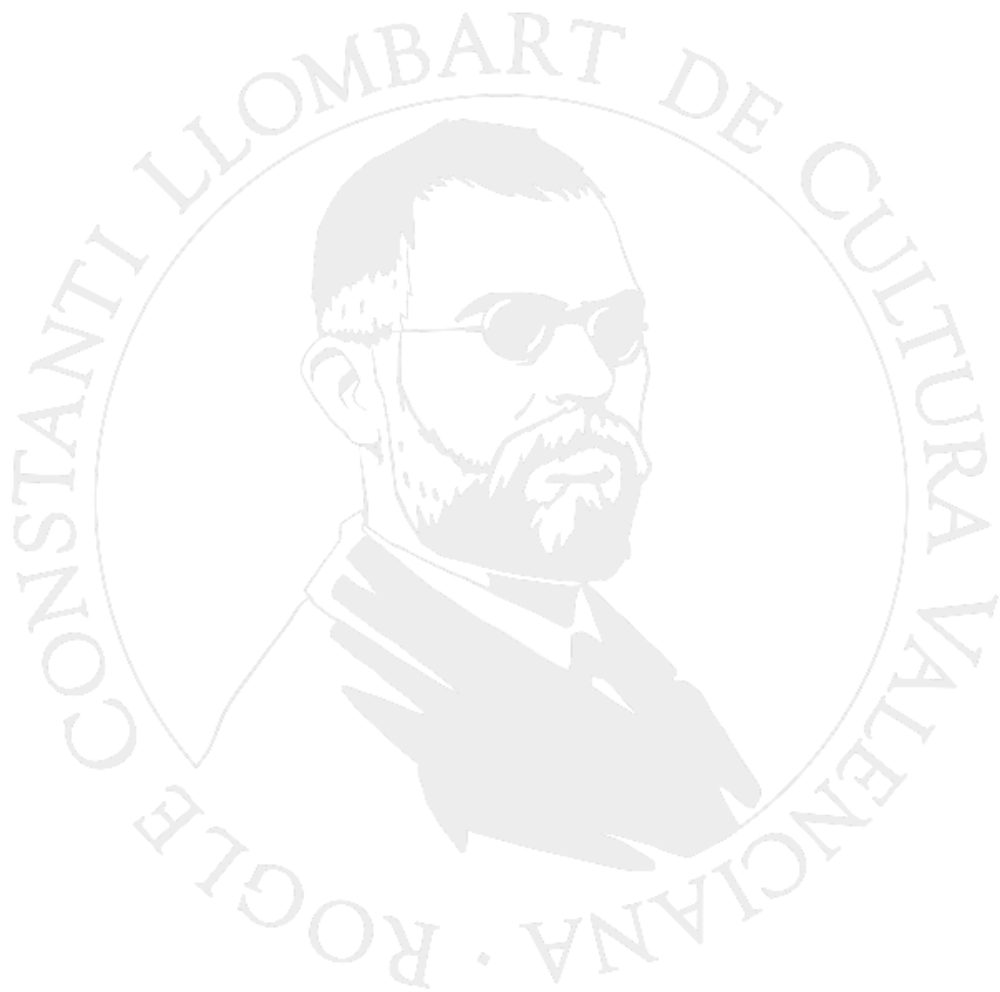
Queden a més aquells radicals prefixos (i sufixos), components de paraules, que ni tenint nocions de lexicologia recordes: al·lanto-, al·lel-, al·lelo-, al·lil-, al·lo-, fal·lo-, fal·li-, hel·le-, sil·lo-, -col·la...

I, per supòsit, hi ha uns altres termes ni grecs ni llatins: ‘xarel·lo’ < itàlia *chiarello* (de color clar), que el DCVB localitza només per al català oriental, mentre que el DNV la dona, fonètica en *ele* simple, com a classe de raïm; ‘xitxarel·lo’ (chiquet menut i viu), que segons el DCVB ve provablement de l’italià *cecere* (cigronet), només en fonètica oriental, menorquí i eivissenc, però que porta el DNV com a jove, persona sense trellat; ‘putxinell·li’ < itàlia *pucinelli*, el DCVB diu que és català i porta dos o tres cites, naturalment l’inclou el DNV i també apareix en el CIVAL (documentada entre uns altres autors en Xavier Casp).

No m’agradaria que es creguera que els problemes afegits (no els derivats de l’aprenentatge de qualsevol ortografia) només els genera este dígraf inútil: no, n’hi ha unes altres normes convencionalíssimes i accidentals que contribueixen a l’inseguretat com: les dièresis massives (especialment injustificades en la flexió verbal o en sufixos), els superflus diacrítics (en siguen 15 o 34), el complicat guionet o l’esotèrica representació del so alveolar vibrant múltiple (Fontelles 2019). La responsabilitat de l’inseguretat és compartida, és multicausal, perquè uns quants poquets junts fan un molt.

Tampoc es crega que açò és una particularitat del valencià, també apareix en castellà (especialment en l’absurt manteniment de la distinció gràfica entre *b/v*, quan en uns altres casos s’és més tolerant, com en el *laisse* i en el *leisme* –que ja contagia el valencià–) i en francès (com hem vist en l’apartat 11), i es pot comprovar igualment en l’anglès (però al ser vehicular i imprescindible en moltes situacions, no hi ha qüestionaments o no es veuen els defectes... s’accepten com a inevitables i en pau). Hi ha

una diferencia substancial: son llengües de poder, en una normativisacio consolidada anterior i en una inercia superior al valencià, pero esta 'insuficiencia' no justifica una infravaloracio de l'inutilitat ("una minucia que no val la pena de tocar" –Ferrando 1994: 169–), sino que la remarca, porque s'implantà en el sigle XX, en l'obra de Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans.

15. CONCLUSIONS (PROVISIONALS)

El matis de provisionalitat deriva dels límits de la mostra, tant del curt nombre d'entrades comentades (vora una sixantena) com de la documentació històrica (pot incrementar-se en l'incorporació de nova bibliografia –buidats de més obres– a les dos fonts principals consultades: CIVAL i DHIVAM). Per una altra banda es poden considerar definitives perquè les constatacions de variabilitat, sincrònica i diacrònica, difícilment canviaran. Dit d'una altra manera, la tendència –reductora– es ferma i corroborable, però podria augmentar la representació de la geminació en ampliar el cabal lèxic considerat. Esta possibilitat es previsible en la majoritària terminologia culta (lèxic o afixació), en curta o nula tradició més enllà del segle XIX –fora de diccionaris o gramàtiques– i a on la documentació és moderna i determinada per l'aplicació de la norma oficial (AVLl).

15.1 Estructuració del lèxic comentat

Per darrere tenim un bon grapat de termes en els quals la geminació és general o única en l'època primitiva i mitjana ('anullar', 'cella', 'estillar', 'intelligencia', 'medulla' –el francès té reducció antiga–, 'sibilla'), o és predominant ('allegoria', 'bellic', 'bulla', 'cavillar', 'colloqui', 'destillar', 'expellir', 'illusio' / 'ilusio' (molt tardana), 'nullitat', 'vacillar'). Hi ha paraules resistents secularment a la simplificació ('illustre', 'excellencia', 'rebellio', que apareixen encara en el segle XVIII). La condició predominant no implica necessàriament que no hi haja casos discordants. Algunes vegades la reducció és moderna (XVIII-XIX).

Al mig estan les paraules en alternança escriturística més marcada ('allegacio' / 'alegacio', 'allegar' / 'alegar', 'collocar' / 'colocar', 'colloqui' / 'coloqui', 'excellencia' / 'excelencia', 'excellent' / 'excelent', 'illuminar' / 'iluminar', 'illustre' / 'ilustre', 'intelligencia' / 'inteligencia', 'intelligent' / 'inteligent', 'nulla' / 'nula', 'nullitat' / 'nulitat', 'palliar' / 'paliar', 'rebellar' / 'rebelar', 'repellir' / 'repelir', 'sollicitar' / 'solicitar', 'sollicitut' / 'solicitud').

I davant, un grupet significatiu –també molt antigues– a on majoritàriament s'ha produït la simplificació gràfica ('alegar', 'solicitud',

‘pali’, ‘estela’ - ‘estrela’) i alguna altra documentada fora del nostre territori (‘apelar’, en català i en provençal, en els segles XII-XIV), que té el valor afegit de la corroboració extensiva i externa. En alguna dissimilació parcial primerenca (provablement per a evitar l’assimilació en marcha) com ‘camamirla’ en comptes de ‘camamil·la’.

Este dibuix bàsic tripartit no impedeix constatar la connexió lexicofamiliar, perquè els conjunts no són estancs, i membres emparentats poden aparèixer en els altres grups: hi ha relació entre el primer i el segon (‘colloqui’ / ‘colloqui’ - ‘coloqui’, ‘nullitat’ - ‘nula’, ‘rebellio’ - ‘rebelar’) i entre el segon i el tercer (‘sollicitar’ / ‘solicitar’ - ‘solicitud’). La lectura més natural d’aquest fenomen –seguint el principi de parsimònia– és que la persistència escrita ha de pertànyer a una norma llatinisant, ¿cult?, però no articuladora; mentre que la simplificació, en la mateixa família, no és expressió d’errors ortofonètics sinó d’una debilitat pràctica. És dir, manteniment i reducció explicats en la mateixa regla: estem davant d’un procés de canvi idiomàtic –fonètic– que permet una grafia i la contrària. La divergència entre les manifestacions oral i escrita de la llengua no es troba en la parla, sinó en l’ortografia. És argumentació concurrent en este cas l’aparició de formes medievals llatinisants o dobles que han acabat simplificades en l’actualitat: ‘auctoritat’, ‘sanct’, ‘peccat’, ‘llansar’, ‘offerta’, ‘offerir’, ‘offici’, ‘supplicar’, ‘appellar’, ‘summa’...

A un costat se situen les hipercorreccions (‘sollemnisar’, ‘Nulles’), els dubtes dels normativisadors (‘tranquil·la’ / ‘tranquila’, ‘sentinel·la’ / ‘sentinela’, ‘caravel·la’ / ‘caravela’) i les ortopedies (‘vil·la’ / ‘vila’).

I a l’altre tenim els termes en poca o nula documentació; encara que posem les dos formes, n’hi ha molts exemples sense geminació en època moderna (‘aquarella’ / ‘aquarela’, ‘allegoria’ / ‘alegoria’, ‘bellic’ –la més antiga– / ‘belic’, ‘cavillar’ –la més antiga– / ‘cavilar’, ‘impellir’ / ‘impelir’, ‘impollut’ / ‘impolut’ –‘pollucio’ / ‘polucio’ no documentats–, ‘novella’ / ‘novela’, ‘rebellia’ / ‘rebelia’...), i aquells que són moderns (‘collaborar’ / ‘colaborar’, ‘il·lustrar’ / ‘ilustrar’, ‘installar’ / ‘instalar’, ‘metallic’ / ‘metàlic’, ‘mistella’ / ‘mistela’, ‘pallit’ / ‘palit’, ‘parallel’ / ‘paralel’, ‘passarella’ / ‘passarela’, ‘satellit’ / ‘satelit’...). Aquí caben tots els radicals prefixos i sufixos grecollatins, la pronunciació doble o allargada

dels quals es un impossible fonetic i una barbaritat sociolingüística. Hi ha centenars de termes que només són propis de llenguatges especialitzats, sense tradició i que difícilment han pogut patir cap canvi, perquè són adaptacions-adopcions actuals. I per tant: “Es normal que los elementos se *asimilen*, en algún grado, a los elementos que ya existen en la variedad que los toma prestados, siendo los sonidos reemplazados por los sonidos nativos, etc.” (Hudson 1981: 69). És dir, l’italiana ‘villa’ no es pot traslladar a l’idioma valencià en la forma ‘vil·la’ inexistent sinó en ‘vila’, com s’ha fet en el préstam francès ‘garage’, dit popularment ‘garaig’ i no en l’impossible ‘garatge’ normatiu, o en el ‘kefe’ valencià adaptació col·loquial del ‘jefe’ castellà (com es feu historicament en ‘califa’ < arap jalifa). I com estes, els centenars de grecollatinismes incorporats.

I, per damunt, com a marc comprensiu de tota la mostra, les lèxies en variació gràfica (doble/simple) bé siga en un autor bé siga en una obra (vistes en l’apartat 5: ‘solicitar’, ‘il·lustre’, ‘alegar’, ‘esteles’, ‘solicitud’, ‘excelent’, ‘colocar’, ‘coloqui’, ‘tranquil·litat’, ‘excelencia’...), que nos aporten informació sobre la dificultat escriturística primitiva i clàssica. A banda de tota la casuística presentada, vejam un cas més en dos paraules contigües: “dins lo pali, collocà’s”, sor Isabel de Villena en la primera simplifica el dígraf i en la segona el manté.

15.2. Solució a dos problemes

Queden dos qüestions enllaçades per resoldre. Una és la presència majoritària de *ele* geminada en un bon grapat de casos. L’explicació més senzilla i congruent, compatible en la reducció parcial o majoritària, és que fora un residu (a) fonètic com en castellà (v. apartat 6) (alguna volta, possible o provable en les grafies dissimilades citades en el paràgraf posterior, però en prudència perquè també escriuen ‘sollempne’), (b) etimològic (manteniment de la figura llatina però en pronunciació romanç, com ocorria antigament en <ph> o <th> –f o t– o modernament en francès o en anglès), o (c) gràfic (com passa en la representació minoritària d’oclusives sonores en final de paraula; poden trobar-se en la literatura però són ‘sobres’ arcaïzants, ni eren ni són fonètica viva).

I l'atra qüestio, l'existència de grafies ¿hipercorrectes? com 'atlega', 'anutlar', 'butla', 'cetla', 'destitla', 'vacitla', 'rebetlar' (el mateix autor escriu 'rebelar'), 'sotlicitar', que suggerixen identitat fonica en: 'ametla', 'guatla', 'espatla', 'vetla' (en pronunciacio doble o allargada de <l>), i les dissimilades 'conloqui' (si no es 'recòrt' d'etim), 'adlegar' (¿sonorisacio de 'atlegar'?) o 'camamirla', que reforcen l'idea del proces reductor de la geminacio, i per a evitar-la es diferencien articuladoriament i visualment. Sense negar una possible base real i temporal per ad estes grafies, s'ha de tindre en conte que enfront estava ya en marcha la reduccio de la geminada en la lliteratura valenciana primitiva i classica, que es la que ha triomfat en la fonetica actual.

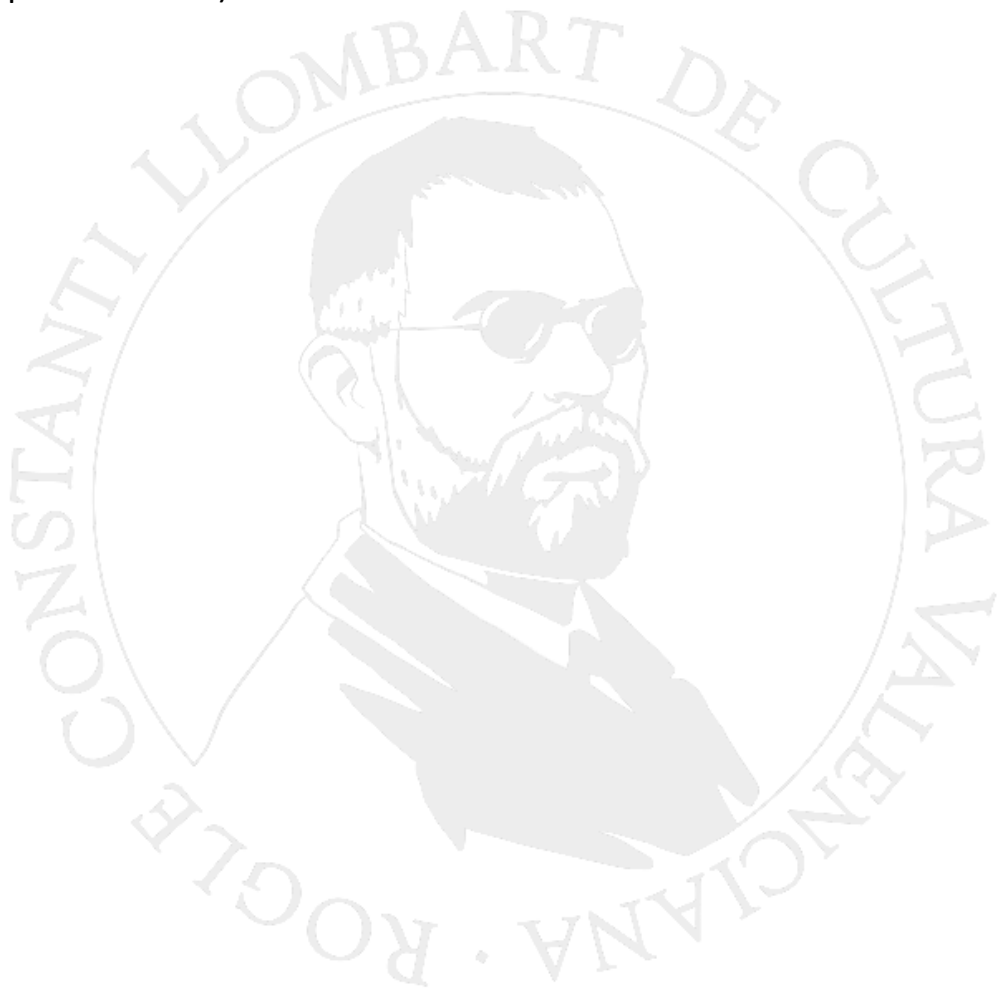
15.3. Un proces autocton i convergent

En resum, per llogica i per congruencia en la parla viva, descarte raonablement que la variabilitat historica s'explique per errors escrituristics o d'impremta (que n'hi haura) o per influencia castellana. Estan en contra: (a) l'elevada freqüencia (supera lo que podriem esperar de la casualitat o de la sort, i es relacionaria no en l'ignorancia dels autors, sino en el proces de desaparicio d'este so en l'edat mija), (b) l'ampla gama de lexies afectades de forma parcial o casi total (no es reduix a una o dos paraules), (c) la transversalitat (intraautorial i extraautorial, corroborada pels eixemples de l'apartat 4, suficients ells a soles per a justificar l'autoctonia del canvi), (d) l'extensio temporal del fenomen (apareix ben pronte, en el segle XIII, i continúa fins hui en una tendencia creixent) i (e) l'extensio geografica a unes atres varietats coetanees i germanes (castella, frances o occita), entenible com una evolucio natural convergent no biologica sino fonetica. Es una 'inseguritat' massa estesa en la produccio – autors– i en l'historia –temps– com per a no ser un proces propi, compartit tambe per uns atres romanços.

¿Quína finalitat o utilitat te el present estudi? L'anàlisis hauria de ser suficient per a mostrar el camí als normativisadors, de la tendencia que foren, pero no es aixina. Paradoxalment, la restitucio de grafies-sons desapareguts diacronicament es considera 'ciencia' (crec que ningú faria esta atribucio conceptual si preferirem 'ethnic' o 'philosophia' a 'ètnic' o 'filosofia', prova de que es un criteri ad hoc), mentres que la supressio, en

documentacio antiga inequívoca i abundant, es considera 'anticiencia', 'incorecció' o 'aberració'. No pot ser.

En el fons hi ha un marc cognitiu que ho explica tot, la defensa de la tradició etimologista es relaciona en l'immutabilitat dels idiomes (en estats de 'perfecció' i de 'degradació') i en el control social, però: "es imposible congelar las normas de una lengua viva, que se transforma continuamente a sí misma incluso mientras se la transforma desde fuera" (Cooper 1997: 160).

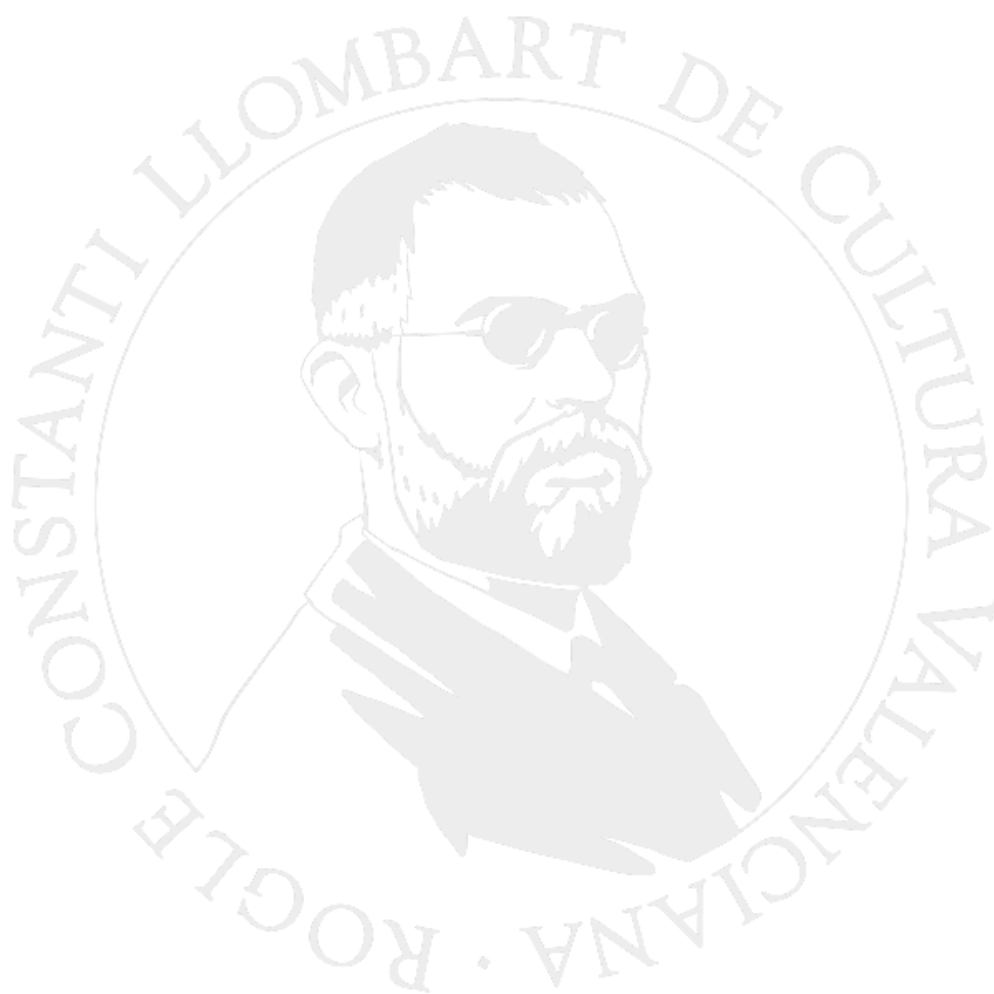

16. INDEX DE PARAULES

Estos son els termes comentats, entre parentesis figura l'apartat en el qual hi ha informacio.

al·legacio / alegacio (10)	intel·ligencia / inteligencia (10)
al·legar / alegar (4, 10)	intel·ligent / inteligente (10)
al·legoria / alegoria (10)	
anul·lar / anular (10)	metal (10)
apel·lar / apelar (6)	metal·lic / metalic (10)
aquarel·la / aquarela (10)	medul·la / medula (10)
	mistel·la / mistela (10)
bel·li / belic (10)	
bul·la / bula (10)	Nul·les / Nules (7)
	nul·litat / nulitat (10)
camamil·la / camamirla (10)	
caravel·la / caravela (5)	pal·li / pali (9)
cavil·lar / cavilar (10)	pal·lia / palia (9)
cel·la / cela (10)	pal·liar / paliar (9)
col·laborar / colaborar (10)	pal·lid / palit (10)
col·locar / colocar (4, 10)	paral·lel / paralel (10)
col·loqui / coloqui (5, 10)	passarel·la / passarela (10)
crystal (10, v. cristal·li)	
cristal·li / cristali (10)	rebel·lar / rebelar (10)
	rebel·lio / rebelio (10)
destil·lar / destilar (10)	repel·lir / repelir (10)
	satel·lit / satelit (10)
estel·la / estela (4, 9)	
estil·lar / estilar (10, v. destil·lar)	sentinel·la / sentinela (5)
estrel·la / estrela (5, 9)	sibil·la / sibila (10)
estrelot (9)	sol·lemne / solemne (7)
excel·lencia / excelencia (4, 10)	sol·licitar / solicitar (4, 10)
excel·lent / excelent (4, 10)	sol·licitut / solicitud (4, 10)
expel·lir / expelir (10)	
il·luminar / iluminar (10)	tranquil, -il·la / tranquil, -ila (5)
il·lusio / ilusio (10)	tranquil·litat / tranquilidad (4, 5)
il·lustrar / ilustrar (10)	
il·lustre / ilustre (4, 10)	
impel·lir / impelir (10)	vacil·lar / vacilar (10)

impol·ut / impolut (10)	vil·la / vila (8)
instal·lar / instalar (10)	

BIBLIOGRAFIA

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006), *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*, Valencia, edició pròpia.

— (s. a.), *Diccionari normatiu valencià*, en línia.

— (s. a.), *Corpus informatitzat del valencià*, en línia.

AGULLÓ, Benjamin (compdor.) (2002), *Criteris filològics del pare Fullana en els anys 1918 i 1919*, Valencia, Lo Rat Penat.

ALCOVER, Antoni Maria i MOLL, Francesc de Borja (1926-1968), *Diccionari català-valencià-balear*, (10 volums), Palma de Mallorca, Moll; es pot consultar en línia en <https://dcvb.iec.cat/>

ALIBERT, Louis (1977²), *Dictionnaire occitan-français (d'après les parlers languedociens)*, Toulouse, Institut d'Études Occitanes.

ALVAR, Manuel (1953), *El dialecto aragonés*, Madrid, Gredos

— (1973), *Estudios sobre el dialecto aragonés*, (vol. I), Saragossa, Institución «Fernando el Católico».

BADIA, Antoni Maria (1975), *Gramàtica catalana* (dos volums), Madrid, Gredos.

— (1981), *Gramàtica històrica catalana*, Valencia, Tres i Quatre.

BALLESTER, Xabier (2022), *Peixcant. Estudis de llengua valenciana*, s. II., 315 Gramos Laboratori Gràfic.

BARCELÓ, Carme (1983), *Toponímia àrabica [aràbica] del País Valencià. Alqueries i castells*, Valencia, Ajuntament de Xativa / Diputació de Valencia.

BATTAGLIA, Giovanni (1974), *Grammatica italiana*, Roma, Bonacci.

BLANCHE-BENVENISTE, Claire (1998), *Estudios lingüísticos sobre la relación entre oralidad y escritura*, Barcelona, Gedisa.

BORONAT, Josep (1998), *Fono. Introducció a la fonologia valenciana*, Valencia, Lo Rat Penat.

CABANES, María Desamparados, FERRER, Ramón i HERRERO, Abelardo (1981), *Documentos y datos para un estudio toponímico de la región valenciana*, Valencia, s. e.

CARDONA, Giorgio Raimondo (1994), *Antropología de la escritura*, Barcelona, Gedisa.

CATACH, Nina (compdra.) (1996), *Hacia una teoría de la lengua escrita*, Barcelona, Gedisa.

CONTE, Anchel et alii (1977), *El aragonés: identidad y problemática de una lengua*, Saragossa, Librería General (el títol va en majúscules i ni 'aragones' ni 'problemática' porten accent).

COOPER, Robert L. (1997), *La planificación lingüística y el cambio social*, Madrid, Cambridge University Press.

DORREN, Gaston (2019), *Babel. La vuelta al mundo en 20 idiomas*, Madrid, Turner.

ECHENIQUE, Mª Teresa, i MARTÍNEZ, Mª José (2000), *Diacronía y gramática histórica de la lengua española*, Valencia, Tirant lo Blanch.

FERRANDO, Antoni (1994), «(Taula redona) La normativització: qüestions pendents», en DD. AA., *Actes de les jornades sobre normes i normalització lingüística*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I.

FERRER, Francesc (1956), *Diccionari valencia ordenat alfabeticament per a servir de diccionari de la rima*, Valencia, Frederic Domenec, (en la col·laboració de Josep Giner).

— (1970), *Vocabulari valencià-castellà*, Valencia, edició pròpia.

— (1994), *Gramàtica valenciana*, Valencia, Denes.

FERRERES, Rafael (1979) (ed.), *Ausias March. Obra poética completa* (dos vols.), Madrid, Castalia / Fundación Juan March.

FONTELLES, Antoni (2002 [1985]), «Evolució de les consonants P T K debils en la llengua valenciana», en *I Congrés de la Llengua Valenciana*, Elig, Patronato Histórico Artístico Cultural d'Elig, pp. 307-320.

— (2019), *L'Acadèmia Valenciana de la Llengua: entre la sumissió i l'incoherència*, (edició revisada de dos sèries d'articles apareguts en 2018), publicada en la uep del Rogle Constantí Llombart, en

http://rogleconstantillombart.com/DOCUMENTS/MONOGRAFICS/L'AVLI,%20entre%20la%20sumissio%20i%20l'incoherencia_Antoni%20Fontelles.pdf

— (2020), *El genuïnisme i l'autoodi. Ideologia en el conflicte idiomàtic valencià*, Castello, Mosseguello.

— (2021) «Descobrint la Lluna» I i II, publicat en la uep d'Acció Nacionalista Valenciana (juliol de 2021), en

I (24-7-2021) <http://accionacionalistavalenciana.com/descobrint-la-lluna-i-antoni-fontelles>

II (26-7-2021) <http://accionacionalistavalenciana.com/descobrint-la-lluna-i-ii-antoni-fontelles>

— (2024), *Els criteris idiomàtics de la Generalitat (2024): molt de tro i poca aigua*, València, Convenció Valencianista / Institut d'Estudis Valencians.

FONTELLES, Antoni, GARCIA, Laura i LANUZA, Joaquim (1980), *Gramàtica de la llengua valenciana. Nivell elemental*, València, Paraval.

— (1987), *Gramàtica de la llengua valenciana*, València, Lo Rat Penat / Acadèmia de Cultura Valenciana.

— (1996²), *Gramàtica de la llengua valenciana*, València, Lo Rat Penat / Acadèmia de Cultura Valenciana.

FULLANA, Lluís (1915 [1978]), *Gramàtica elemental de la llengua valenciana*, València, Centre de Cultura Valenciana (edició facsimil, València, Grup d'Acció Valencianista, 1978).

GALMÉS, Álvaro (1983), *Dialectología mozárabe*, Madrid, Gredos.

GARCIA, Ricart (2006), *Diccionari històric del idioma valencià modern*, s. II. [València], Associació Valenciana d'Informació i Difusió. (citada DHIVAM).

GARCÍA, Adela, RICÓS, Amparo i SÁNCHEZ, Juan Pedro (dir.) (2012), *Fablar bien e tan mesurado*, València, Tirant.

GOROSCH, Max (ed. i transc.) (1975), *La Notomia de Anric de Mondavilla*, Avignon, Centre d'Études Occitanes.

GUINOT, Josep Maria (1987), *Gramàtica normativa de la llengua valenciana*, València, Lo Rat Penat.

HUDSON, Richard (1981), *La sociolingüística*, Barcelona, Anagrama.

LACREU, Josep (1992²), *Manual d'ús de l'estàndard oral*, València, Institut de Filologia Valenciana / Universitat de València.

— (dir.) (1996⁴), *Gramàtica valenciana*, València, Bromera / Generalitat Valenciana / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

LAPESA, Rafael (1980⁸), *Historia de la lengua española*, Madrid, Gredos.

LÓPEZ, Voro (2010), *Diccionari general de la llengua valenciana*, (dos volums), Valencia, Real Acadèmia de Cultura Valenciana. (citat DGLIV). En línia <https://diccionari.llenguavalenciana.com/general/>

MARTÍ, Joaquim (2006), *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*, Valencia, Universitat de València.

MARTIN, Robert (1996), «La escritura como lugar de convenciones», en Nina CATACH (comp.), *Hacia una teoría de la lengua escrita*, Barcelona, Gedisa, pp. 70-82.

MENÉNDEZ, Ramón (1980¹⁶), *Manual de gramática histórica española*, Madrid, Espasa-Calpe.

NAVARRO, Tomás i SANCHIS, Manuel (1934), «Análisis fonético del valenciano literario», *Revista de Filología Española*, num. XXI, Madrid, Centro de Estudios Históricos-CSIC, pp. 113-141.

NEBOT, José (1894), *Apuntes para una gramática valenciana popular*, Valencia, Imprenta de Ripollés (edició facsimil Librerías París-Valencia, 1996).

— (1910), *Tratado de ortografía valenciana clásica*, Valencia, Editorial Angel Aguilar.

PEÑARROJA, Leopoldo (1990), *El mozárabe de Valencia. Nuevas cuestiones de fonología mozárabe*, Madrid, Gredos.

— (2022), *Mozárabe y lenguas de España. Los romances de la península Ibérica en época de orígenes (siglos VII-XIII)*, Córdoba, Almuzara.

— (2024), *Toponimia valenciana (provincia de Castellón)*, Córdoba, Almuzara.

PLA, Francisco Pedro (2019), «Articulación geminada lateral en castellano medieval: el testimonio de los textos poéticos», en *Revista de Filología Española*, XCIX, enero-junio, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pp. 113-144.

REAL ACADEMIA DE CULTURA VALENCIANA (1979), *I Ortografia*, Valencia, edició pròpia; (anteriorment tingue els noms de Centre de Cultura Valenciana i Acadèmia de Cultura Valenciana).

— (1981), *II Documentació formal de l'ortografia de la llengua valenciana*, Valencia, edició pròpia.

— (2015), *Nova gramàtica de la llengua valenciana*, Valencia, Real Acadèmia de Cultura Valenciana / Lo Rat Penat.

REY, Alain (dir.) (2019), *Dictionnaire historique de la langue française*, (tres volums), Paris, Dictionnaires LE ROBERT.

RIBELLES, José (1920), *Bibliografía de la lengua valenciana*, v. I, Madrid, Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos (edició facsimil, Valencia, Diputació de València, 2001).

— (1978), *Bibliografía de la lengua valenciana*, v. IV, Madrid, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, (material ordenat per Josefina i Carmen Ribelles).

s. a. (1998¹⁵), *Diccionario manual VOX. Français-Espagnol. Español-Francés*, Barcelona, Bibliograf.

SALVADOR, Carles (1951), *Lliçons de gramàtica valenciana amb exercicis pràctics*, Valencia, Lletres Valencianes.

— (1974⁶), *Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics*, Valencia, Lo Rat Penat.

SALVAT, Josèp (1978⁴ [1928]), *Gramatica occitana*, Toulouse, s. e. (Edició a carrec d'Ernest Negre).

SANCHIS, Manuel (1950), *Gramàtica valenciana*, Palma de Mallorca, Torre.

SARAGOSSÀ, Abelard (2022), *El valencianisme de Sanchis Guarnier*, Valencia, Àrbena.

SECO, Manuel (ed.) (2003), *Léxico hispánico primitivo (siglos VIII al XII)*, Madrid, Espasa Calpe (obra projectada per Ramón Menéndez, redactada per Rafael Lapesa, en la col·laboració de Constantino García).

SEMPERE, Josep Eugeni (2015), *El valencià de sempre*, Alzira, Bromera, (es una edició refosa i augmentada de *Valencià en perill d'extinció*, 1991).

TRUDGILL, Peter i HERNÁNDEZ, Juan Manuel (2007), *Diccionario de sociolingüística*, Madrid, Gredos.

VALOR, Enric (1979²), *Curs mitjà de gramàtica catalana (especialment referida al País Valencià)*, Valencia, 3i4.

— (1990²), *Vocabulari escolar de la llengua*, Valencia, Carena Editors.

VV. AA. (2018), *InfoMigjorn. Butlletí digital sobre llengua catalana. Especial la geminada*, num. 1360, Barcelona, Xarxa de Mots, en

https://www.migjorn.cat/bd/im18-01-23_13lx.pdf

VV. AA. (1994), *Actes de les jornades sobre normes i normalització lingüística, Castello de la Plana*, Universitat Jaume I (17-19 desembre de 1992).

ZAMORA, Alonso (1974²), *Dialectología española*, Madrid, Gredos.